

คำนำ

หนังสือเรื่องนี้เป็นหนังสือชุมนุมพระบรมราชาธิบาย ในพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบางเรื่อง สำหรับแจกในการพระศัพพะเจ้า
บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีนาคสังวาทิ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้จัดการพระราชทานเพลิง ที่พระเมรุวัดราชาธิวาส เจ้าภาพ
ในการพระศัพพะพระประสงค์จะพิมพ์หนังสือสำหรับแจก จึงขอให้กรรมการ
หอพระสมุดวชิรญาณจัดหา กรรมการเลือกได้ หนังสือที่กวดำข้างคณ
มาพิมพ์สำหรับแจกในการพระศัพพะ ตามพระประสงค์ของเจ้าภาพ

ในเบื้องต้นก่อนที่จะกวดำถึงเรื่องหนังสือที่พิมพ์นี้ ขอนำประวัติของ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าศรีนาคสังวาทิ ที่พระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระ
ดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียงไว้ นั้น มาลงไว้ ด้วย เพื่อปรากฏ
พระเกียรติยศพระเกียรติคุณ สืบไปตลอดกาลนาน ความในประวัตินั้น
ดังต่อไปนี้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีนาคสังวาทิ เป็นพระราชธิดา
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แด่เจ้าจอมมารดาเที่ยง ประสูติ
เมื่อวันที่ ๗ ๑ ๒๒๖๗ ค่ำ ปีมะเสาะ จุลศักราช ๓๒๓๗ ตรงกับวันที่ ๑๔ กรกฎาคม
พ. ศ. ๒๓๘๗ เมื่อยังพระเยาว์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชน ๑ พระองค์
เจ้าพดด้วงทรงพระเมตตาไว้ไปทรงเลี้ยงดู จนตลอดพระชนมายุของพระเจ้า
บรมวงศ์เธอพระองค์นั้น พระองค์เจ้าศรีนาคสังวาทิได้ทรงรับมรดก และได้
ทรงรับหน้าที่ของพระองค์เจ้าพดด้วง คือ การร้อยดาชายดอกไม้สดประดับฐาน

พระรูปพระพุทธรูปปางป่าโลก ทิวตพระศรีรัตนศาสดาราม ในเวลา
มีงานพระราชพิธี แดร์้อยพวงมาโดยประทับพระ โทษ รูปพระบรมอัฐิในพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชการที่ ๓ เป็นต้นคดขอตมา

พระองค์เจ้าศรีนาคสังวาคี เป็นพระราชกุมาร แม้จะได้ มีโอกาส
ทรงเล่าเรียนก็ไม่เหมือนพระราชกุมารซึ่งอยู่ภายนอกพระราชวัง ซึ่งอาจจะ
เสด็จไปสู่สำนักที่เล่าเรียนได้ตามพอพระไทย อันพระราชกุมารกุมารในพระ
บรมราชจักรีวงศ์ ไม่เลือกรัชกาลใหม่ ถ้าว่าโดยส่วนสามัญศึกษาอาจ
จะแสดงได้ว่า ได้ ทรงศึกษาตามควรแก่โอกาสในแผ่นดินนั้น ๆ ทุก ๆ รัชกาล
ต่อกความรู้ ซึ่งเป็นส่วนวิชาพิเศษจึงจะไปตามพระอัยยาไครยส่วนพระองค์ ทั้ง
ที่จะพอพระไทยแต่ที่จะสามารถทรงเล่าเรียนวิชาอย่างใด ๆ ได้บ้าง ส่วน
พระองค์เจ้าศรีนาคสังวาคี นี้ นอกจากความรู้ อันเป็นสามัญศึกษาทรงชำนาญ
ในนาฏศาสตร์ แดร์าสตรา ทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นวิชาพิเศษในส่วนพระองค์
แต่ท่านจะได้ ทรงรำเรียนจากผู้ใดเมื่อใดเจ้าไม่ทราบ

ในรัชกาลที่ ๕ พระองค์เจ้าศรีนาคสังวาคี เป็นพระเจ้าน้องนางเธอพระ
องค์ ๓ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนิทชิดชอบ
พระราชอัยยาไครยมาจนคดขอตรัชกาลที่ ๕ ได้รับพระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์ทศิยจุลจอมเกล้าพิเศษ แดร์ัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๒
รัตนภรณ์รัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๒ มาถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานรัตน
ภรณ์รัชกาลที่ ๖ ชั้นที่ ๒ เป็นพระเกียรติยศ ด้วยท่านเป็นเจ้านายฝ่ายใน

พระองค์ ๓ ซึ่งสนิทสนมกับบรรดาพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั่วทุกพระองค์มา

พระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิประสูติพระโรคฉี่พิการมาแต่ ในรัชกาลที่ ๕
เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ ทรงทราบ ทรงพระปริวิตก
ด้วยทรงทราบพระอริยาไศรยของพระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิอยู่ ว่า มักจะท้อ
พระไทยในเหตุไทยอันตราย ทรงเป็นพระราชธรรมาภิบาลรักษาพยาบาล และให้
แปรสถานไปโดยเสด็จตามหัวเมือง พระอาการจึงประทุงมาจนตลอดรัชกาล
ที่ ๕ ถึงในรัชกาลปัจจุบันนี้ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ
พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงทราบพระปริวิตกของสมเด็จพระพุทธเจ้า
หลวงในอาการประชวรของพระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิมาก่อน จึงทรงเป็น
พระราชธรรมาภิบาลพระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิไปได้ ที่ตำหนักพญาไทให้ โภคภัตพระองค์
ทรงรักษาพยาบาลและเอาพระไทยมาให้ ย่อท้อ เวลาเสด็จหัวเมือง ก็ให้
พระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิ โดยเสด็จไปด้วย เพื่อจะได้ เปื่อยนอากาศบำรุง
พระกำลัง มิให้พระโรคทรุด ไทรมถนรวดเร็ว อาไศรยที่ได้ รับพระมหา
กรุณาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แด่สมเด็จพระศรี
พัชรินทรา บรมราชินีนาถ ได้ ทรงเป็นพระราชธรรมาภิบาลในการรักษาพยาบาล
แด่สงวนหน้าพระไทยตั้งกล่าวมานี้ พระโรคของพระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิ
จึงค่อยทรุดลงทีละน้อย ๆ ดำรงพระชนม์มาได้ จนวันที่ ๗ สิงหาคม
พ. ศ. ๒๔๕๖ จึงสิ้นพระชนม์ ที่ตำหนักในพระบรมมหาราชวัง คำนวณ
พระชันษาได้ ๕๘ พรรษา กับ ๒๔ วัน สิ้นความในประวัติพระองค์เจ้า
ศรีนาคส์วาทิเท่านี้

บุคคลจะกล่าวถึงเรื่องหนังสือที่พิมพ์ต่อไป ที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า เป็น
หนังสือชุมนุมพระบรมราชาธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
บางเรื่องนั้น ได้คัดสำเนาหนังสือเหล่านี้ จากฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุด
วชิรญาณบ้าง พบร่างในหียงอาตักษณบ้าง

หนังสือที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ นั้น
มีเป็นอันมาก แต่มักจะเป็นพระราชหัตถเลขา ถึงพระบรมวงษานุวงษ์
แต่ชำทุกุดของชุดพระบาท ด้วยราชการแผ่นดินบ้าง ราชการในพระองค์บ้าง
นอกนั้นก็เป็หมายประกาศพระราชบัญญัติบ้าง พระราชสาส์นไปต่างประเทศ
บ้าง ที่สุดจนคราคงกงชุดประจำเมืองต่างประเทศ หนังสือราชการทั้งปวงนี้
เป็นพระราชนิพนธ์ทรงร่าง โดยมาก เพราะเวลานั้น เป็นสมัยที่ราชการ
เปลี่ยนแปลงจากโบราณกาล จึงทรงพระอุตสาหะทรงร่างหนังสือราชการ
ต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง เพื่อจะได้ เป็นบันทึกหลักฐานต่อไป ทั้งทรงเรียง
ความลงหนังสือราชการกิจจานุเบกษาในครั้งนั้น ย่อมเป็นพระราชนิพนธ์เป็นพัน
หนังสือราชการที่กล่าวมานี้ ได้ เป็นแบบอย่างสืบมามาก

ส่วนทางพระสาส์นาก็ทรงไว้ หลายอย่าง มักจะว่าด้วยคุณพระรัตนไตรย
เป็นคำนมัสการต่าง ๆ เป็นพื้น แต่พระไตรปิฎกขณญาณบ้าง ทรงพระเลกหน้า
พระพุทธมนต์ และพระธรรมวินัย ก็ได้ ทรงไว้ มาก ที่สุดจนการเบ็ดเตล็ด
เช่นทรงคัดถ้อยคำใช้ ศัพท์แปลมาพิทพระสงฆ์ถวายเทศนา ก็ทรงไว้ หลายแห่ง
ดังที่ได้ลงพิมพ์ ในพระราชปฐจาเมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๕ เป็นต้นอย่าง แต่ทรงคัดเขียน
แก้ ไซ่ถ้อยคำที่ใช้ ผิด ในอีกขรรจร ทั้งการใช้ ศัพท์อักษรแต่คำพูด ในหนังสือ
ราชการ ก็ทรงไว้ มาก ดังที่เคยลงพิมพ์ ในหนังสือราชการกิจจานุเบกษาเก่า

ครึ่งรัชกาลที่ ๕ อันออกนามมาแล้ว แต่งในหนังสือวิธานวิเศษก็มี

ในสมุดเล่มนี้ก็นำมาลงบ้าง

ส่วนหนังสือที่เป็นพระบรมราชาธิบายนั้นน้อย เห็นจะทรงเมื่อเวลา
ราชการเบาบางบางคราว แต่พระราชนิพนธ์เหล่านี้ก็มักจะค้างอยู่ ไม่จบเสีย
โดยมาก ทักตมาลงนึ่งค้างอยู่ก็มีหลายเรื่อง แต่เห็นว่าถึงจะค้างไม่
ตลอดเรื่อง ก็มึนเนื้อความน่าอ่านน่าทราบ จึงคิดมาลงตามทักต แต่ไม่ได้ตั้ง
เฉพาะแต่ที่เป็นพระบรมราชาธิบายอย่างเดียว เป็นหนังสือราชการก็มี
เห็นความชอบความที่ทรงอธิบายควรทราบ ก็นำมาลงไว้ ด้วย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ
ภาษาไทยในประ โยคเรียงความ ย่อมเป็นหนังสือที่ดี มีเนื้อความชัดเจน
แต่มีใจหาน่าอ่านน่าฟัง ควรถือเป็นแบบแผนอันดี ยากที่จะหาผู้ เล่มขอได้
ทั้งไม่พบที่วปดาศักดาดเกิดขึ้นเลย นอกจากที่ทรงพล่งพลาดในศิวอักษร
สระพยัญชนะบ้างเล็กน้อย ถ้าแม้จะมีความคลาดเคลื่อน ในถ้อยคำแห่งใด
ก็มักจะกันไปเพราะการคัดลอกขาดเกินไป หาได้วิปดาศักจากที่ทรงไว้ เดิมไม่
ส่วนวร ไซ อักษร ในครึ่งนั้น กับเวลาเดียวกัน ผิดเพี้ยนกันบ้างบางคำ
ได้ คงใจจะไซ อักษร ให้ คงเหมือนร่างเดิม แต่เพราะกัตถ์นี้หลายต่อ คือ
ต้นเดิม เป็นพระราชหัตถ์เตขาทรงเขียนเองบ้าง รับสั่งบอกให้กรมพระ
อาดกษณ มีพระยาศรีสุนทร ใจหาร (พัก) เป็นพิน แดคนอน ๆ ก็มี
เขียนตามพระกระแสรับสั่งบ้าง ในสมุดตำรปดี่เหตียมวิ เขียนตามกว้างอย่าง
สมุดฝรั่ง เรียกว่าสมุดถ้อยเฝ้า ซึ่งเป็นของมชนใหม่ ในรัชการที่ ๕
แล้วขุนหมื่นหรือคณนายกรมพระอาดกษณคตชนสมุดออกต่อหนึ่ง สมุดที่

คิดเป็นสมุดดำอย่างโบราณซึ่งเขียนตามยาว สมุดที่ใช้ก็มีสามอย่าง
 คืออย่างตลกเกิดขงแถหนา เรียกว่าสมุดทรง อย่างรองขดไม้ สู้ เกิดขง
 แถไม้ สู้ หนาเรียกสมุดรองทรง อย่างแถงเด็กแถบางแถหยาบ เรียกสมุดว่าง
 สมุดสามอย่างนี้มาแต่รัชกาลที่ ๑ เพราะเคยเห็นหนังสือเก่า ๆ ในห้อง
 อาตมิกษณ์ เขียนในสมุดสามอย่างนี้ เว้นแต่จะเรียกกันอย่างไรหาทราบไม่
 การเรียกชื่อสมุดทั้งสามอย่างนี้ ได้ ยินจากอาตมิกษณ์ ที่เคยรับราชการใน
 รัชกาลที่ ๔ เรียก บางทกอาจจะเรียกมาแต่เดิมได้ หนังสือที่จะคิดขง
 สมุดอย่างไหนนั้น แถงแต่เรื่องทีควรคิดขงอย่างกลางอย่างแถง
 นี้เป็นชน ในห้องอาตมิกษณ์ ถ้ามทหอพระสมุดก็เป็นฉบับทีคิดมาจากอาตมิกษณ์
 หรือบางทกคิดมาจากทอื่น ซึ่งคิดมาจากอาตมิกษณ์ อีกค่อหนึ่ง เมื่อจะขง
 พมพค่อคิดใหม่สำหรับไปเรียงพมพ อีกค่อหนึ่ง แถงคิดจากค่นว่างเรียง
 เป็นค่อพมพ อีกค่อหนึ่ง เพราะคิดหตายค่อเช่นนี้ คงจะวิปลาศค่อถาดเกิดขง
 ด้วยความพตงแถงค่อไม่ทันนึกไม่ทันขัง

หนังสือนี้ ไม่ ได้ คิดจะรวบรวมพระบรมราชาธิบายบันดาทีมีอยู่ทั้งหมด ให้
 สั้นเชิง เพราะจะทำเช่นนั้นยากทีจะสำเร็จได้ ทีเก็บรวบรวมขงพมพ ใน
 คราวนี้ ความเวทนาแถ โอกาสทีจะทำกันได้ ถึงค่งนั้นก็จวนแถบจะไม่ทัน
 ตามทีขงพมพมาเท่านี้ เห็นว่าพอควรแก่การอยู่แถง

สมมทอมรพหนังสือ

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

สมมทอมรพหนังสือ

(Handwritten signature)

สารบัญ

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔

ประกาศว่าด้วยพระราชทานสัญญาบัตร	หน้า ๑
เรื่องพระราชทานพระกรุณาบัตรทรงสร้างปราสาทกรุงเก่า	๑๑ ๒
เรื่องราชบรรดาศักดิ์ถึงพระเชษฐพระคุณพระเจ้าแผ่นดิน	๑๑ ๖
เรื่องการ โสภณคดีแต่ก่อน	๑๑ ๘
สถานที่ซึ่งกรมพระราชวังทรงสร้าง	๑๑ ๑๘
เรื่องพระเสด็จประเสด็จเมืองต่างอื่น ๆ	๑๑ ๒๘
เรื่องราวของเมืองเขมร	๑๑ ๓๕
เรื่องแห่งพระราชสาส์นครั้งทูตไทยไปเมืองจีนแต่โบราณ	๑๑ ๕๗
เรื่องจิตรกรรมที่เขียนในพระอุโบสถวัดทองนพคุณ	๑๑ ๗๘
เรื่องพระรับผ้าหวดงไปแต่ไม่เคยรองฉลองพระราชศรัทธา	๑๑ ๘๔
อธิบายขอส่งกราบทูลพระอาทิตย์ครบทุกเห็นอบัติได้	๑๑ ๙๐
ว่าด้วยยุคทั้งสี่	๑๑ ๙๘
เรื่องหมอดูชะตาทำนายทายาทต่าง ๆ	๑๑ ๑๐๓
ต้นเหตุเรียกเนื้อทองต่าง ๆ	๑๑ ๑๐๕
ข้อห้ามสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี	๑๑ ๑๑๓
ทรงคิดคำนวณข้อความบางข้อในพระคัมภีร์ไบเบอ	๑๑ ๑๑๓
เรื่องศัพท์พระยอนสังวน	๑๑ ๑๓๖

สารบัญ

คำเรียกพระเมรุของพระอิหารหลวงแต่ ไ้ เอ้ อีหารราย	๖๖	๓๓๓
คำด้วยคำจำทรงแสงรง	๖๖	๓๓๘
เรื่องแขกเรียกเมืองมฤกะเมืองมรุตินว่าเมืองกบตพัสตุ	๖๖	๓๓๘
คำพิพากษาเรื่องคัตทนต์อมวง	๖๖	๓๒๓
พระราชประวัติย่อพระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว	๖๖	๓๓๒

พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ ๔

ประกาศ ว่า ด้วย พระราชทาน สัญญาบัตร

๑ มี พระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสรุ่รสังหนาท ให้ ประกาศ แก่ ข้า
ทูต ดออง รุ่ต พระบาท ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ให้ ทราบ ทัว กัน ว่า ชรรนเนยม
เก่า ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มี พระราชโองการ ดำรัส สั่ง ให้
ข้า ทูต ดออง รุ่ต พระบาท ผู้ใด เปน ที่ มี ตำแหน่ง ราชการ แล บันดาศักดิ์
ฝ่าย ทหาร ฝ่าย พด เวื่อน กรมใด ๆ ก็ มี หมาย เจ้าพระยาธรรมมาธิการ
เปน ผู้รับ พระบรมราชโองการ ดำ เนียร พระราชโองการ ไป ถึง ผู้ นั้น
แล ข้า ทูต ดออง รุ่ต พระบาท ทุก หมู่ ทุก กรม ให้ ทราบ ทัว กัน ไม่ มี
สัญญาบัตร แต่ ครัง นี้ ทรง พระราชดำรัส ให้ เห็น ว่า นาม สัญญาบัตร แล่น
กระดาษ เหลือง ที่ ทรง ประทับ พระราชตัญจนร พระ บรม ราชโองการ
ทำ ด้วย งาม พระยาเสวตรกุญชร ดวง หนึ่ง นำ นำ พระราชตัญจนร โต โต ดวง
น้อย ทำ ด้วย หยก ดวง หนึ่ง อยู่ ท้าย พระราช ตัญจนร อุนา โดม องค์
น้อย ดวง หนึ่ง ประทับ ที่ จำนวน ศักดิ์นิมา กับ พระราช ตัญจนร สำหรับ
แล่นดิน ประทับ ประจำ ศักดิ์ พระราชทานไป แก่ ผู้ใด ก็ เพื่อ เปน ศัร
สลั่ตี่ มงคล เจริญ แก่ ผู้ นั้น เมื่อ ผู้ ที่ ได้ รับ พระราชทาน สัญญาบัตร แล่น
ถึง แก่ กรม แล่น ฤฯ ยัง อยู่ ถ้า มี ผู้ นรับ ขอ นน กิต ฤฯ เปด ยน ขอ
อื่น แก่ คง อยู่ ใน ตำแหน่ง ราชการ นน กิต ถ้า มี ศักดิ์ราช มี เดือน วัน คิน ชน
แรม ค่อ ศักดิ์มาศ วัน คิน มี เดือน ของ คน ผู้ นั้น ก็ คง อยู่ เปน ของ ผู้ นั้น
สัญญาบัตร ของ ผู้ ที่ ถึง แก่ กรม แล่น กิต ผู้ ที่ ได้ รับ ก่อน กิต ใช้ ไม่
ได้ แต่ ประโยชน์ ที่ จะ ใช้ นั้น คือ เมื่อ ชนะ ความ ถูก ขน ธรรมดาการจะ

ปรับ หมายถึง ตาม ศักดิ์ ถ้าปรับให้ น้อยไป ฤา เมื่อ คว เกี้ยว ข้อง จะ
 ต้อง ปรับ ตาม ศักดิ์นา ถ้าปรับ แรงไป ก็ เพื่อ จะ ได้ คอ ว่า ทั้ง สอง
 อย่าง นั้น ตาม ศักดิ์นา ถ้า ศักดิ์นา ใน สัญญาบัตร สูง กว่า ๕๐๐ ขึ้นไป
 ก็ คง ถือ ศักดิ์นา แต่ ถึง ถ้า ค่า กว่า ๕๐๐ ลง มา คือ ๓๐๐ ให้ ยก
 ส่วน หนึ่ง คง ถือ ศักดิ์นา สอง ส่วน เมื่อ ผู้ นั้น เปน นอก ราชการ แล้ว ใ้
 ผู้ นั้น เขา ใ้ สักการบูชา เกิด ๆ

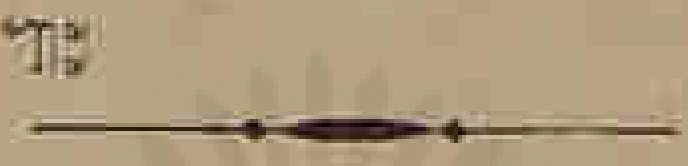
เรื่อง พระราชทานพระกระสุน แลทรงสร้างปราสาทกรุงเก่า

๑ ด้วย พระบาทสมเด็จพระปรมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
 พระเจ้าอยู่หัว ทรง พระ ราช ดำริ ใ้ ว่า แต่ ก่อน เมื่อ ยัง ไม่ ได้ เสด็จ เถลิง
 ถวัลยราช สัมบัติ ได้ เคย เสด็จ ขึ้น มา ประภาศ ณะ พระ มหา นคร ศรี
 อโยธยา ไป ภาณ ราช ฐาน นี ภาย ครัง ได้ ทรง ทอด พระ เนตร ภูม ดำเนา
 บ้าน เวียง แต่ พระพุทธเจดีย์ ฐาน อาราม ใน เมือง นอก เมือง เปน อัน
 มาก เปน ที่ สุก ควร จะ อนุ โมทนา ด้วย ท่าน ผู้ สร้าง พระเจดีย์ ฐาน
 แต่ อาราม ที่ การ ฤศถ ทั้ง ปวง เหล่า นี ใ้ แต่ ก่อน บัด นี้ ได้ เสด็จ เถลิง
 ถวัลยราช สัมบัติ แล้ว ทรง ปรก ติง ภูม ดำเนา พระมหา นคร ศรี อโยธยา นี
 เปน ที่ ได้ เคย เสด็จ ขึ้น มา ประภาศ แต่ ทรง ปรก ติง พระสงฆ์ กับ คน บาง
 พวก ใน ราชูร ที่ คุน เคย แต่ ทรง ทราบ รู้ จัก ตัว รู้ จัก นำ มา บ้าง แต่
 ก่อน ๆ อนง ทรง พระ ราช ดำริ ใ้ ว่า แต่ ก่อน พระ บาท สมเด็จ พระพุทธยอดฟ้า

จุฬาลงกรณ์ ได้ เคย เสด็จพระราชดำเนิน ชนม มา พระราชทาน พระกระสุน
 ฤทธาภรณ์ ที่ ได้ ทรง ตั้ง พระ ราชฯ คณะ แต่ พระ ครู ที่ ได้ รับ พระราชทาน
 นิจภัทร บ้าง เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ทรง นมัสการ พระพุทธบาท บ้าง
 เสด็จ พระราชดำเนิน ไป การ ส่ง คราม แดง แวะ ประภาศ บ้าง หลาย ครั้ง แต่
 อาราม ๕ อาราม คือ วัด โศภณศาลาตามุน วัด สุวรรณาาราม วัด พันธุ์
 เข่ง วัด คู่ม วัด สาศคาราม นี้ ได้ รับ พระราชทาน นิจภัทร แต่ กระสุน
 บันดาลศักดิ์ อยู่ เป็น นิจ ถึง จะไม่ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป พระราชทาน
 กระสุน ก็ ได้ ทรง พระราช ทานแก่ พระ กระสุน ให้ พระราชวงษ์ ษานวงษ์
 ฤๅ ข้า ทูล ถออง ขลุ พระบาท มา ทอด เป็น พระ กระสุน บันดาลศักดิ์ ทุกปี
 บาง ครั้ง กรมพระบรมราชวงษ์ เสด็จ พระราช ดำเนิน ชนม มา พระราชทาน พระ กระ
 สุน อยู่ บ้าง มา จน ถึง ปีมะจอ จัตวา ศก จุลศักราช ๓๑๖๕ แต่ นั้น มา
 พระเจ้า อยู่ หิว ไม่ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ชนม มา พระราชทาน พระ กระสุน
 ฤๅพระนครศรีอยุธยา นี้ แต่ กรมพระบรม ราช วงษ์ ได้ เสด็จ ชนม มา พระ
 ราช ทาน พระ กระสุน อยู่ บ้าง ครั้ง เมื่อ แผ่น ดิน พระบาท สัมเด็จพระพุทธ
 เด็จทางด้านภไธย พระ บาท สัมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นี้ ได้ เสด็จ
 พระราช ดำเนิน ชนม มา พระราช ทาน พระ กระสุน ก็ ได้ ทรง พระ กรุณา โปรด
 เกตุฯ ให้ ข้า ทูล ถออง ขลุ พระบาท มา ทอดพระ อาราม ทั้ง ๕ น บ้าง
 อาราม อื่น ๆ บ้าง แต่ กรมพระบรมราชวงษ์ ใน แผ่น ดิน พระ บาท สัม
 เด็จ พระพุทธเด็จทางด้านภไธย ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ชนม มา พระ
 ราช ทาน พระ กระสุน ฤๅพระมหานครศรีอยุธยา นี้ หลาย ครั้ง ครั้ง น
 พระบาทสัมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง รมุก ถึง พระราชเจดีย์ ที่

ส่วน พระราชกุศล คำนี้ ถวาย พระเจ้าแผ่นดิน แต่ ก่อน นอก แต่ ใน พระบรม
 ราชวงษ์ นี้ แต่ ท่าน ที่ เนิ่งใน พระบรมราชวงษ์ แต่ พระสงฆ์ ผู้ใหญ่
 ที่มี อุปการ บันดา ที่ เป็น เจ้า ของ อาราม ทั้ง ปวง นั้น แต่ ให้ เป็น เกียรติ
 ยศ แต่ นาม ของ ท่าน ผู้ ถวาย สร้าง แต่ ปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซม อาราม
 เหล่า นั้น แต่ ก่อน ด้วย อนึ่ง ทรง ก่อ ฤกษ์ ถวาย พระ ที่ นิ่ง สรรพเพศปราสาท
 อัน เป็น พระ ที่ นิ่ง พระเจ้าแผ่นดิน แต่ ก่อน ๆ ที่ ทำ ตาย ไป แล้ว ให้ ประดิษ
 ฐานไว้ ตั้ง เก่า แล้ว จะได้ จากฤกษ์ พระนาม พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่ง ได้ ครอบ
 ครอบ เสด็จราชสมบัติ ณ พระมหานครศรีอยุธยา ไบราณราชธานี นี้
 ทุก ๆ พระองค์ ประดิษฐานไว้ ณ พระ ที่ นิ่ง สรรพเพศปราสาท ให้ เป็น
 ที่ เคารพ นับถือ แห่ง อาณา ประชา ราษฎร ด้วย พระเจ้าอยู่หัว แต่
 ก่อน ๆ นั้น ได้ มี พระเดช พระคุณใน กาล ครั้ง หนึ่ง ๆ เมื่อ หมดของ พระที่ นิ่ง
 สรรพเพศปราสาท นั้น ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ เป่า ร้อง ผู้
 สูง อายุ แต่ คน พิ การ ใน เขต พระมหานครศรีอยุธยา น ทั้ง สิ้น ให้ มา
 รับ พระราชทาน เงิน แต่ ผ้า พระราชกุศล ซึ่ง ทรง พระราช อนุเคราะห์ เสด็จ ขึ้น
 มา พระราชทาน พระกระฐิน แต่ พระราชทานเงิน แต่ ผ้า แก่คนชราพิการ
 ครอง น ทรง พระราช อนุเคราะห์ ถวาย แต่ พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่ง ได้ ครอบ ครอบ
 เสด็จราชสมบัติ ณ พระมหานครศรีอยุธยา นี้ ทุก ๆ พระองค์ แต่ พระเจ้า
 อยู่หัว ซึ่ง ได้ เสด็จ เสด็จ ถวายราชสมบัติ ณ กรุงเทพมหานคร ที่ เสด็จ
 สวรรคตไป แล้ว นั้น ทั้ง พระราชวงษานวงษ์ ใน พระวงษ์ อื่น ๆ ซึ่ง ได้
 ทรงสร้าง ถวาย อาราม นั้น ๆ ไว้ พระราชทาน ส่วน พระราช กุศล แก่ ราษฎร
 ชาว กรุง ศรีอยุธยา นี้ ทุก คน ให้ อนุโมทนา ส่วน พระราช กุศล ซึ่ง ทรง

บำเพ็ญ ทั้ง ปวง นั้น ให้ ตั้ง อยู่ใน ความ ซื่อ สัจสุจริต อย่า ประพฤติ การ
 ทุจริต ต่างๆ จงปราศจากภัยอันตราย ทั้ง ปวง ขอให้ มี ความ สุขสวัสดิ์
 เจริญ ทุก คน เทอญ

เรื่องราษฎรระลึกถึงพระเดชพระคุณพระเจ้าแผ่นดิน

๑ คำถึงท่านที่ได้ราชาภิเศก เป็น พระเจ้าแผ่นดิน แด่ ครบครอง
 แผ่นดิน มาแล้ว คนทั้งปวง ที่ อยู่ใน พระราชอาณาจักร เวลานั้น ก็
 ย่อม เป็น ข้า อยู่ใน ใต้ ฎีกาหมาย แด่ มิ่งสืบมัญญาทั้งสิ้น ชายหญิง
 ทั้งปวง ซึ่ง เป็น พระราชวงษานวงศ์ แด่ ข้าราชการ ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ตั้งแต่
 ผู้มียศใหญ่ ๆ ลงไป จน คดอศ ถึงไพร่หลวง ทมิ เบยหวัด ก็ได้
 ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาสาบานตัวถวายทุกครั่งทุกส้างที่ จนตั้งแผ่นดิน เพราะฉะนั้น
 ท่าน ผู้เป็น พระเจ้าแผ่นดิน ถ้าไม่มีความผิด ต่อราชทัณฑ์จนเหลือขนาด
 จน ถึง ต้อง วินาศ เพราะ ความ ผิด นน แล้ว ก็ ควร คน ทั้งปวงที่ คือ
 เอง หรือ บิดา มารดา บุญา ตา ยายขึ้นไปก็ต่อ ได้ เคย รับ พระเดชพระคุณ
 พึ่งอำนาจ ความ รักษา ของ ท่าน อยู่เย็น เป็น สุข ลีบ กระจุกตมา ฤกว่า
 ให้ ยิ่ง ขึ้นไป เคย ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาทำสัตย์ ถวาย ท่าน เคย รับ พระราช
 ทาน เบยหวัด รางวัด ยก ย่อง ยอ ยศ ใน เวลานั้น ๆ มาแล้ว ก็ ควร คิด
 พระเดช พระคุณไม่ อ่าง วาย ไม่ ควร จะลบหลู่ ถ้าง ทำตายพระเดชพระคุณ
 เสีย เลย คำนี้ ให้ เห็น เป็น คิว อย่าง เหมือน พระเจ้า อยู่ หัดบรมเอกทัต
 พระที่นั่งสุริยามรินทร์ ถ้า จะ คิด ว่า เป็น ความ ไม่ ดี ของ ท่านแล้ว ไม่ดี
 เท่าไร เพราะ ที่ เพิกเฉย ต่อ ราชการ แด่ เจริง คนไม่ดี ทำให้

แผ่นดิน เป็น จุดต่าง ๆ นานถึง ๘ ปี ๕ ปี ก็ไม่มีใคร เป็น ขบถ ทยศ
 ด้่าง ทำตาย ผู้ ทน เป็น ข้า แผ่นดิน ท่าน อยู่ จน เมือง เด็ย แก่ พม่า
 ภาร ช่ง เป็น คัง นน ก็ เพราะ คน ทั้งปวง เคย พง พระบารมีพระเจ้าอยู่หัว
 ไน แผ่นดิน ก้อน ๆ นน ขึ้นไป สืบ ครอบ มา ต้น กาดนาน ยัง คัด ถึง
 พระเดช พระคุณ พระวงษ นน อยู่ จึง ไม่ ตก ตาม เกิน เหย ประการ ไค
 ทร น เมือง เด็ย แก่ พม่า เสด็จ หนี ประปน ไป กับ ราษฎร คน ทั้งปวง
 ก็ เป็น หนี เขา คัว รอด ไม่มีใคร ทำร้าย จน ต้น กาดัง พระกาย
 ไป ถ่ม อยู่ ไน สุ่ม กุข พุ่มไม้ ด้ว มี ผู้ ไป พบ เข้า ก็ ก้ม เกศ ถวาย
 บังคม กราบกราน ด้ว เจริญ เสด็จ ไป รักษา พยาบาล พระ อากา
 ไม่ หาย ฉาย พระชนม์ชีพ ด้ว ยัง มี ผู้ เก็บ พระศพ ด้ว ไน ต้น ทุ่ เป็น เช่น
 พระ โทษ สักการบูชา แด่ ภายหลัง มี ผู้ มา ทำมา ปน กิจ ฉาย พระเพลิง ก็
 เพราะ ยัง มี ผู้ คัด ถึง พระเดช พระคุณ อยู่ เจ้า คาก สัน รวบรวม คน คัง แผ่นดิน
 ด้อรับ พม่า คิน แผ่นดิน ไทย คัง เป็น เอกราช ขึ้น ด้ว แต่ คัน ทำให้ เป็น
 โทษ ทุกข์ แก่ คน ที่ ไม่ เข้า ด้ว แล ทำ ไม่ ด้ว ตั้ง ใจ เท่าไร ด้ว ความ
 ร้าย กาง แต่ เพราะ การ ที่ ประพฤค นน เป็น ความ รักษา คน ทั้งปวง โดย มาก
 ก็ มี ผู้ ยก บุญ ยอ คุณ ว่า เป็น คดี จน ด้ว เป็น ไหญ่ ไผ แผ่นดิน สยาม อนัน
 เท่ากับ ที่ พระเจ้าแผ่นดิน แต่ ก่อน ด้ว ครอบ มา ครั้น ภายหลัง ด้ว เจริญ อารมณ
 คัด ผิด ๆ ไป ทำให้ ราษฎร ร้อน รน ทั่ว ทุก หน้า คดอต จน ส่ม รน
 พราหมณาจารย์ ไน พระพุทธเจ้า สนา ราษฎร ร้อน เหลือ ทน ร้อง หา
 ขอ ให้ ข้าศึก สัตว์ มี มา กวาด คียน เขา ไป เป็น เขต เจริญ บ้าน ยืน เล็ด จะ ด้ว
 ภาว่า อยู่ ไน พระราช อาณาจักร น ก็ เพราะ ทำ ความ ร้อน แก่ ราษฎร

เหลือตาม เกิน เยี่ยงอย่าง ที่ เคย มี มา แต่ หลัง หลาย เท่า เหลือที่
 ข้าราชการ แล ราษฎร จะ ทน ได้ จน ไทย มี มา เป็น เหตุ ให้ คอง เดี่ย แผ่นดิน
 ถึง กระนั้น ก็ ยังมี คน เป็น อัน มาก คิด ถึง บุญคุณ อยู่ ไม่ ตบ หุด บั จณม บุรุษ
 ที่ เกิด ใน ทรภูกุด นั้น ยัง นับถือ เป็น น้อง เจ้า ราชัน กุด เรียกว่า คุณ
 ว่า หม่อม อยู่ จน ทุก วัน นี้ ว่า มา นี้ ให้ เห็น ว่า ท่าน ผู้ เป็น เจ้า แผ่นดิน
 ได้ ครอบ แผ่นดิน มา แต่ ละ พระองค์ ๆ มี พระเดชพระคุณ แก่ คน เป็น อัน มาก
 ถึง มี ความ ผิด ความ ร้าย ความ ชั่ว เท่าใด ๆ จะ มา ต่าง ความ ดี ให้ หลุด
 ไป หมด ก็ ไม่ได้ เพราะ ธรรมชาติ ของ คน ใน โลก โดย มาก อาศัย รัย
 ราก ที่ เป็น พันธวิรากิ มี สภาคุณ กับ ศรัทธา นั้น เป็น พันธจิต พันใจ
 ราก เป็น เหตุ ให้ เกิด ความ ยินดี ศรัทธา เป็น ที่ คง ของ ความ เลื่อมใส จึง
 มัก ให้ คิด ถึง คุณ ถึง ความดี ของ คน ผู้อื่น คิด น้ำใจ อยู่ ไม่ หาย ว่า ค่าง
 ความ ชั่ว ความ ร้าย เป็น อารมณ์ แก่ โทสะ ซึ่ง เป็น มหา สาวิชะชีพวิรากิ
 แล บุญญา ที่มี คุณ เป็น สภาคุณ แก่ โทสะ แต่ เห็น โทศ แต่ จด ละ อา โดย แต่ บุญญา
 ซึ่ง เป็น ไป ใน สันดาน บุคคล เป็น แก่ วิชชูปมระญาณ ก็ เมื่อ บุญญา เห็น
 โทศ ตัด อา โดย ใน ที่มี อา โดย แต่ โทโส เป็น มหา สาวิชะชีพ โศใหญ่ เกิด ขึ้น
 ใน เวลา หนึ่ง แล้ว ต่าง ทำลาย อารมณ์ ที่ เห็น ว่า เป็น โทษ จน อาต
 อา โดย นั้น เสีย แล้ว โทโส ซึ่ง เป็น ชีพ วิรากิ จิต ใจ ไป เร็ว พ้น ตั้ง
 อาตมพิศ ขบ คน แล สักว ครัง หนึ่ง แล้ว ก็ เดอ ยไป นอก เดี่ย บุญญา
 ที่ แล โทศ นั้น เล่า เพราะ เป็น วิชชูปมระญาณ เปรียบ เหมือน สายฟ้า แดบ
 สว่าง แวบ หนึ่ง แล้ว ก็ ตบ ไป เพราะ ฉะนั้น ว่า ถึง ความ ชั่ว ถ้า ไม่ มี มา เข้ายึด
 ชั่ว ชาด เซาซี ค่อย ไป ใน ทาง นั้น แล้ว ก็ ไม่มี ใคร บ่น ถึง ความ ชั่ว เรือง นั้น

๘
 ต่อไป ๆ ว่า ถึง การ เปลี่ยน แผ่นดิน พระเจ้าอยู่หัว เอกทัตตรียามรินทร์
 มา เป็น แผ่นดิน เจ้าตากสิน นั้น ก็ เป็น การ ปราศจากศึก ถึงกระนั้น
 เจ้าตากสิน ก็ ได้ มี ความ เคารพ อ่อน น้อม แก่ เจ้านายใน พระวงษ์ เก่า
 ซึ่ง เป็น เจ้าฟ้า แด พระองค์ เจ้า ซึ่ง เป็น ผู้ หมองอยู่ ไม่ได้ เป็น สักธุแก่ ศอ
 แด ได้ รับ มา เียงไว้ ให้ คง ยศศักดิ์ เป็น เจ้าฟ้า แด พระองค์ เจ้า ก็ เมื่อ
 เปลี่ยน แผ่นดิน เจ้าตากสิน มา เป็น แผ่นดิน ต้นพระบรมราชวงษ์ น เจ้านาย
 ผู้ หมองญาติ เจ้าตากสิน ซึ่ง เป็น ผู้ หมอง ไม่ได้ เป็น สักธุ ก็ ได้ รับ
 พระราชทาน เงินเดือน แด เครื่องยศ คง อยู่ อย่าง เดิม จน สิ้นชีพ เหมือนกัน
 กับ เจ้าฟ้า แด พระองค์ เจ้า ใน พระวงษ์ กรุงเก่า อยู่ ดับมา จน ใน แผ่นดิน
 ต้น พระบรม ราชวงษ์ น นั้น ก็ คง มี ศ เป็น เจ้าฟ้า แด พระองค์ เจ้า มี ได้
 ลดหย่อน ก็ การ เปลี่ยน แผ่นดิน สอง คราว นั้น เป็น เปลี่ยน ด้วย ปราศ
 ศึก ใน ยุค ใหม่ ที่ ได้ มี ระแวง ก็ คง ต่าง ทำ ตาย เสีย ฤๅ ต้อง ลดหย่อนยศ
 เพื่อให้ สิ้น เสีย น หาม คือ ความ นบถ ของ ราษฎร ซึ่ง จะ มา เป็น เหตุ ให้ มี
 ความ ตก ตาม ไป ภายหน้า ก็ ใน ที่ เป็น หมอง แก่ ชรา ไม่ เป็น เหตุ ของ ความ
 ระแวง แด้ว (หมด ฌบับ เท่านั้น)

เรื่อง การ ไส่กันต์ แต้ก่อน

มี พระบรม ราช โองการ ดำรัส สั่ง ให้ จดหมาย เพิ่ม เต็ม เต่า ความ เก่า ๆ
 ด้วย เรื่อง ไส่กันต์ ตาม ซึ่ง ได้ ทรง สืบสวน ได้ ตาม เจ้านาย เก่า ๆ ได้ ความ มานัน
 โดย ขบวน ราชการ แผ่นดิน แต้ หดัง มานัน ว่า เมื่อ พระบาทสมเด็จพระพุทธ

ยอดฟ้าจุฬา ไทกย ได้เสด็จ เสด็จอภัยราชสมบัติในปีชาน จัตวาศก นั้น
 สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ เจ้าฟ้า ซึ่ง ยังไม่ได้ โสภนัต มีตามพระองค์
 คือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าชาย พระองค์ น้อย ซึ่งภายหลังมาเป็นกรม
 พระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น เวลานั้น
 พระชนม์พรรษาได้ ๘ ขวบ พระองค์ หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิง
 พระองค์ ใหญ่ ทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าแจ่ม กระจ่างฟ้า ภายหลัง เป็น
 เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพย์ เวลานั้นพระชนมายุครบ ๑๓ ปี พระองค์หนึ่ง
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงพระองค์น้อย ทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าประภาวดี
 ซึ่งภายหลังมาได้เป็นเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดี เวลานั้นพระชนมายุ ๖ ขวบ
 พระองค์หนึ่ง ในพระบวรราชวัง มี สมเด็จพระบรมวงษ์เธอ เจ้าฟ้าหญิง
 ครั้งนั้น จดหมาย ว่า สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าพุกกะทอง ซึ่ง
 ภายหลังมาได้เป็นกรมขุนศรีสุนทร เวลานั้นพระชนมายุ ๖ ขวบพระองค์หนึ่ง
 กับ มี สมเด็จพระสัมพันธวงษ์เธอเจ้าฟ้า ซึ่งครั้งนั้น จดหมาย ว่า สมเด็จพระ
 พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าชาย ใน สมเด็จพระเจ้า ฟีนางเธอ กรมพระ
 ศรีสุวารีทศ ใน ปีนี้ ยังไม่ได้ โสภนัต ออก สอง พระองค์ คือเจ้าฟ้าจุ้ย
 ซึ่งภายหลังมาเป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี เวลานั้นพระชนมายุ ๑๓ ปี
 พระองค์ หนึ่ง เจ้าฟ้าเกิด ซึ่งภายหลังมาเป็น เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีกษ
 เวลานั้น พระชนมายุ ๘ ขวบ พระองค์ หนึ่ง รวม เจ้าฟ้าซึ่ง ยังไม่ได้ โสภนัต
 ในปีต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา ไทกยนั้น ๖ พระองค์ กับ
 ท่านผู้หนึ่งซึ่งจะออกนามไปไม่เป็นมงคล ครั้งนั้น โปรดเกล้าให้เป็นสมเด็จพระ
 พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า มี พระชนมายุ ๓ ขวบ องค์ หนึ่ง แต่ พระเจ้าลูกเธอ

ในพระสันนม เมื่อ ปี นั้น มี พระเจ้าตุ๊กเธอ พระองค์เจ้าชาย ล้าม พระองค์ แต่
 ไม่สู้ โปรด อยู่ สอง พระองค์ ชนมายุ เพียง ๔, ๕, ขอบ . อย่าให้ ออก
 พระนาม เลยไม่ สู้ เป็น มงคล ใน พระบวรราชวัง มี พระองค์เจ้าใน พระสันนม
 อยู่ ๓ แต่ จะ ออก พระนาม ไปไม่ สู้ เป็น มงคล เวदानันพระชนมายุเพียง ๓,
 ๔, ๕, ขอบ ยังเจ้าพระวงษ์เธอ ซึ่ง โปรดให้เป็นพระองค์เจ้ามี ออก ในกรม
 พระราชวังหลัง ๕ พระองค์ ใน กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์พระองค์หนึ่ง ใน
 กรม พระราช วังหลัง ๕ พระองค์ นั้น มี พระองค์ ใหญ่กว่า ทั้งปวง คือ
 พระองค์เจ้าปาน ซึ่งภายหลัง เป็น กรมหมื่น นราเทเวศร์ เวदानัน
 พระชนมายุครบ ๓๓ ปี พระองค์หนึ่ง คือ พระองค์เจ้าหญิงกระเจิมหนึ่ง คือ
 พระองค์เจ้าบัว ซึ่งภายหลังมา เป็น กรมหมื่น เรศร โยธ หนึ่ง คือ
 พระองค์ เจ้าฉิม ทาง ปาก เรียกว่า พระองค์เจ้าแดง ซึ่งภายหลังมา
 เป็น กรมหมื่น แด้ว เป็น กรมหลวงเดินบริรักษ์หนึ่ง ล้าม พระองค์ นั้น
 พระชนมายุ น้อย เป็น ลำดับ ลงมา กับ พระองค์เจ้า ซึ่งคง พระครุภา มาแต่
 เมือง นคร ราชดีมา มา ประสูติ ใน กรุงธนบุรี ในปีนั้น มี พระนามตาม
 ปาก คน เรียกว่า พระองค์เจ้า โคราช แต่ บาดหมายว่า พระองค์ เจ้า
 ประชุมวงษ์ หนึ่ง รวม เป็น ๕ พระองค์ พระองค์เจ้าใน กรมหมื่นนรินทร
 พิทักษ์นั้น คือ พระองค์เจ้าฉิม ซึ่งภายหลังมาเป็นกรมหมื่นนรินทรเทพย์หนึ่ง
 หม่อมเจ้าใน เจ้าฟ้า ต่างกรม เวदानัน ยังมี อีกบ้าง คือ หม่อมเจ้าเดือน
 ใน ส้มเต๋จ พระวงษ์เธอ ซึ่ง ในเวदानัน เรียกว่า ส้มเต๋จ พระ เจ้า หาดานเธอ
 เจ้าฟ้ากรมหลวง ชัยเบศร์มตินทร หนึ่ง หม่อมเจ้าม่วงใน ส้มเต๋จพระวงษ์เธอ
 ซึ่ง เวदानัน เรียกว่า ส้มเต๋จ พระเจ้าหาดานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทร

รณเรศร ทรง หม่อมเจ้า ทั้งสอง น ครองน นชฌมายุ ก็ เพียง ๕,๖, ขอบ
 ตางปาก ตางมือ อาน แดเขียนว่า พระองค์เจ้าไป ก็มี บ้าง ยังหม่อมเจ้าหญิง
 ออก ๓ องค์ ใน ส้มเต๋จ พระวงษ์เธอกรงน น เรียกว่า ส้มเต๋จพระเจ้าหลานเธอ
 เจ้าฟ้า กรมหลวงเทพยหรรษิ กษ คือ หม่อมเจ้าฉิม ๑ หม่อมเจ้า มาก ๑
 หม่อมเจ้า นม ๑ หม่อมเจ้าฉิม มีชฌมายุเพียง ๘ ขอบ หม่อมเจ้าทั้งสอง
 ก็ มี ชฌมายุ ตต เป็น ตำตัม ตงมา

รวม พระราชวงษ์านวงษ์ ซึ่ง เป็น เจ้าฟ้า แด พระองค์เจ้าแท้ พระองค์
 เจ้า ซึ่ง โปรดให้ เป็น แด หม่อมเจ้า เป็น ๒๕ ยังไม่ได้ ไ้กันต์ ใน ปีชาน
 จัตุวาศก นน เท่านั้น

ปีนั้น ราช การ ต่าง ๆ มี มาก มาย พระ นคร แด พระราชวง ก็ พง คังใหม่
 เป็น ปีคั้น แฉ่น ดิน แด ส้มเต๋จ พระเจ้า ตุ๊กเธอ เจ้าฟ้าหญิง พระองค์
 ใหญ่ นั้น ทรง พระเจริญววยได้ ๑๓ ปี แดจ จะ รอช้าไป กว่า นั้นไม่ได้
 จึงโปรด เกด้าให้ตั้ง พระราชพิธี ไ้กันต์เป็นการ น้อย ไม่ได้ แห่ แห่นส้ม
 โภช เป็น การใหญ่ เต็ม ตาม ตำรา เลย ไ้กันต์ ครง นน เป็น ประชุมใน
 พระบรมราชวงษ์ น ครั้นมา เมื่อปี มี โรง ฌศกศักราช ๑๑๕๖ มี การไ้กันต์
 ส้มเต๋จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าจุย ใน ส้มเต๋จพระเจ้าพนางเธอ กรมพระศรี
 สู่ตารักษ ซึ่งภายหลังเป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี นนพระองค์หนึ่ง
 พระวงษ์เธอพระองค์เจ้าปานในกรมพระราชวังหลังพระองค์หนึ่ง สองพระองค์ น
 พระชฌมายุ ๑๕ การ ก็ เป็น แด สั้งเซปไม่ เป็น การใหญ่ ครั้นตวง มาเมื่อ
 ปีมีแสงสื่ปศกศักราช ๑๑๕๗ ก็ ได้ มี การไ้กันต์ ส้มเต๋จพระเจ้าตุ๊กเธอ
 เจ้าฟ้าชาย พระองค์ น้อย ซึ่ง ภายหลัง มา เป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนาอนุรักษ

แล้วย้ายมือเป็นกรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นั้น พระองค์ ทรง ส้มเต๋จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าเอก เด็จพระเจ้าฟ้าง่างเธอ กรมพระศรี สัตยาธิราช ซึ่ง ภายหลัง มา เป็น เจ้าฟ้า กรมขุนอิศราธิราชที่ ๑๑ พระองค์ มี พระชนมายุ ๑๓ ปี ก็ เป็น แต่ ส้มเต๋จ เหมือน กัน ครั้น ต่อ มา เมื่อ ปี รัตนโกสินทร์ ๑๓๕๓ ก็ ได้ มี การ โสกันต์ ส้มเต๋จเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าประภาวดี ซึ่ง ภายหลัง มา เป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดีนั้น ใน พระบรม มหาราชวัง แต่ ส้มเต๋จ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ซึ่ง ครั้ง นั้น บาด หมาย ว่า ส้มเต๋จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าพิศมัยทอง ซึ่ง ภายหลัง มา เป็น เจ้าฟ้ากรมขุนศรี สัตยาธิราช ใน พระบรมราชวัง การ ก็ เป็น แต่ ส้มเต๋จไม่ได้ ทำ การใหญ่ เหมือน กัน ครั้น มา เมื่อ ปี รัตนโกสินทร์ ๑๓๕๓ ก็ ได้ มี การ โสกันต์ ท่าน ที่ได้ เป็น ส้มเต๋จ พระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าใน ครั้ง นั้น อีก ครั้ง หนึ่ง ก็ เป็น แต่ การ ส้มเต๋จ ก็ใน เจ้าฟอก พระองค์เจ้า แต่ หม่อม เจ้าอื่น ๆ จาก เจ้าฟ้าบรมดา ที่ มี พระชน มายุครบ ๑๓ ครบ ๑๕ ก่อน แต่ ปี รัตนโกสินทร์ นั้น ก็ โสกันต์ ใน การ พระ ราชพิธีสมโภชฉัตร บ้าง โสกันต์ ใน ครั้ง นั้น ๆ บ้าง ไม่ได้ มี การใหญ่ ถึง การ ทรง ผนวช นั้น ก็ แต่ เจ้าฟ้าแต่ พระองค์เจ้า ที่ โสกันต์ แล้ว ก็ ทรง ผนวช เป็น สามเณร ไม่ได้ มี การ ทรง ผนวช เป็น การ วิเศล อย่างเช่น มี ใน การ โสกันต์ เจ้าพระยาทุกปีนั้น มี แต่ เมื่อ ปี รัตนโกสินทร์ ๑๓๕๐ พระชนมายุ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้ง นั้น เป็น ส้มเต๋จ พระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศราธิราช ครบ ๑๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงพระราชดำริ ว่าจะให้ ทรง ผนวช ถวาย พระ

ราช กุศต เพราะ ทรง เห็น ว่า ใน รดฺย ฝน ฝน ว่าง ราชการ ไม่มี ชาว ทักษิณ
 พม่า มา ครัง นั้น ส้ม เต็ม พระ วงษ์ เธอ ซึ่ง เรียก ว่า ส้ม เต็ม พระ เจ้า หาดาน
 เธอ ๒ พระ องค์ คือ เจ้า พ้า กรม หลวง นรินทร รัตน เรศ ใน ส้ม เต็ม พระ เจ้า พ
 นาง เธอ กรม พระ เทพ สักดา วัด พระ องค์ หนึ่ง เจ้า พ้า กรม หลวง เทพ หริภักษ์
 ใน ส้ม เต็ม พระ เจ้า พนาง เธอ กรม พระ ศรี สักดา ภักษ์ พระ องค์ หนึ่ง สอง
 พระ องค์ นี้ ทรง พระ เจริญ พระ ชนมายุ ๓๐ ปี เลิศ แล้วยัง หา ได้ ทรง ผนวช
 เป็น ภิกษุ ไม่ ครัน ทราบ ว่า พระ บาท ส้ม เต็ม พระ พุทธ ยอด พ้า จุ พ้า โถกย
 มี พระ ราช ประสงค์ จะ ไป รด ให้ ส้ม เต็ม พระ เจ้า ทุก เธอ ทรง ผนวช การ เป็น
 โอกาส ก็ มี ศรี ทธา กราบ ทูล ถวาย บังคม ๓๐ จะ ทรง ผนวช ด้วย ส้ม เต็ม
 พระ เจ้า พ นาง เธอ ทั้ง สอง พระ องค์ ทรง ขึ้น ชม ยินดี ยอม อนุญาต ด้วย
 พระ บาท ส้ม เต็ม พระ พุทธ ยอด พ้า จุ พ้า โถกย จึง ไป รด ให้ ทรง ผนวช พร้อม
 กัน เป็น สาม พระ องค์ ด้วย กัน การ ทรง ผนวช ใน พระ อุ โบสถ วัด พระ ศรี
 รัตน สักดา ราม ซึ่ง ใน เวลา นั้น เรียก ว่า วัด พระ ศรี สรรเพช คาราม
 ครัง นั้น เป็น ประชุม ก่อน กว่า ทั้ง ปวง ท่าน เสนา บดี ผู้ ใหญ่ แด เจ้า
 พนักงาน ก็ ปกฤษา ใต้ ถาม หา ระยอม แบบ แขน โบราณ ก็ จัด การ ไป ให้
 ส้ม คอว แก่ อย่าง ธรรมเนียม โบราณ ทั้ง เวลา ส้ม โภช แด ทรง ผนวช
 ครัง นั้น พร้อม กัน เห็น ว่า ส้ม เต็ม พระ เจ้า ทุก เธอ เจ้า พ้า เป็น ต่าง
 กรม ทรง ศักติ นาน ๕๐๐๐๐ ส้ม เต็ม พระ เจ้า หาดาน เธอ เจ้า พ้า เป็น ต่าง กรม
 ทรง ศักติ นาน เพียง ๓๕๐๐๐ ก็ ส้ม เต็ม พระ เจ้า ทุก เธอ ถึง มี พระ ชนมายุ อ่อน
 กว่า ส้ม เต็ม พระ เจ้า หาดาน เธอ ก็ ไม่ ควร จะ ให้ อยู่ เอง หลัง ควร จะ
 ยก เป็น นาค เอก ออก หน้า จึง จะ ต้อง กับ เยียง อย่าง ซึ่ง มี มา แด โบราณ

จึงให้พร้อมกันจัดการตั้งนั้น เมื่อวัน สัมโภช การ ก็ ส่งบ อยุ่ ครั้น มา
เมื่อ เวลา ทรง ผนวช เจ้าพนักงาน เขียว เสด็จ สัมเด็จพระเจ้า ลูกเธอให้
เสด็จเข้าไป ทรง ขอ บรรพชา ก่อน สัมเด็จพระเจ้า พิ นางเธอ กรม พระ
เทพยต์ สุดาวดี พระไทย มี ทบฐิมาณะ มาก พระ วาจา ก็ มีก ร้าย
แรง เสด็จ อยู่ใน ฉาก โถง ที่ พระบาท สัมเด็จพระพุทธ ยอด พ้า จู พ้า โถกย
เสด็จ ประทับ อยุ่ เมื่อ ทอด พระเนตร ออก มา นอก ฉาก เห็น ตั้ง นั้น ก็
ทรง ชัก เคียง บ่น ด้วย พระ วาจา ต่าง ๆ เกิน ๆ ไป ตาม วิสัย พระบาท
สัมเด็จพระพุทธ ยอด พ้า จู พ้า โถกย ได้ ทรง สดับ ก็ รำคาญ พระราช หฤทัย
จึง มี พระราช โองการ คำว่า ชัก ตาม เสนาบดี แด เจ้าพนักงาน ออกไป ว่า
เกตุ โฉน จึง มา จัด ผู้ นอง ให้ มา ออก นำ ผู้ พ ตั้ง น เด่า จึง เสนาบดี ผู้ ใหญ่
กราบ ทูล พระ กรุณา ว่า อย่าง ธรรมเนียม ไบราณ เคย ทำ เคย ประพฤติ มา อย่าง น
ซึ่ง จะ ให้ สัมเด็จพระเจ้า หาดานเธอ ทรง ผนวช ก่อน สัมเด็จพระเจ้า ลูก เธอ นั้น
เขียง อย่าง ไม่ มี กรม พระเทพยต์ สุดาวดี ได้ ทรง พัง ตั้ง นั้น ก็ ยิง ทรง
ชัก เคียง ก็ ทรง บ่น ต่าง ๆ มาก ไป พระบาท สัมเด็จพระพุทธ ยอด พ้า จู พ้า โถกย
ได้ ทรง สดับ ก็ ทรง พระ โทรม นึก จน ถึง มี น้ำ พระเนตร จึง มี พระราช
โองการ คำว่า ไป ว่า ถึง อย่าง ธรรมเนียม เก่า ไม่ มี ก็ ธรรมเนียม ไต
ที่ ท่าน ทัง หาดาย ว่า ดี ธรรมเนียม นั้น ให้ ยก เสีย เลิก อย่า ไร จึง เอา
ธรรมเนียม อย่าง ไพร ๆ มา ประพฤติ เกิด ให้ จัด ลำดับ ตาม อายุ เกิด
ใคร แก่ ให้ ไป นำ ใคร ช่อน ให้ ไป หลัง ฤฯ ตาม ลำดับ บรรพบุรุษ ที่ นับ
ตาม บุตร พ บุตร นอง นั้น เกิด เพราะ เรา เกิด มา เป็น ไพร ได้ มา เป็น เจ้า
เป็น นาย เมื่อ เวลา เป็น เป็น อง ปรดา ย อายุ แดจ ด้วย เหตุนี้ เมื่อ เวลา ทรง ขอ

นิสัย แต่ ทรง ผนวช เป็น ภิกษุ เจ้าพนักงาน ก็ จัด ส้มเตี๊ยะ พระเจ้าหลานเธอ
 สอง พระองค์ ให้ เป็น นาคเอก นาครอง ส้มเตี๊ยะ พระเจ้า ดูกุเธอ ต้อง ทรง
 ผนวช คือ ภายหลัง ตาม พระราช โองการ ดำรัส สั่ง การ ทรง ผนวช
 ครั้งนั้น ก็ ยัง ไม่ได้ มี แห่ง แห่ง เป็น การใหญ่ แต่ ตั้งแต่ มี ขาน จัก วิชา คึก
 คักราช ๓๓๕๕ มา จน มี ขวด จัก วิชา คึก คักราช ๓๓๕๕ การ แห่ง แห่ง ดง สรง
 โสกันต์ แต่ ทรง ผนวช เป็น การใหญ่ ไม่ได้ มี เลย ทั้ง ใน พระบรมมหาราชวัง
 แต่ พระบวรราชวัง เพราะ ราชการ ต้อง ไป ทัก จับ คึก ทำ ส่ง กราม กับ อ้ายพม่า
 ฆ่า คึก คึก มาก มาก หลาย ครั้ง คิด พ้น กัน ไป ครั้น ถึง มี ฤดู เบญจ คึก คักราช ๓๓๕๕
 พระบาท ส้ม เตี๊ยะ พระพุทธยอดฟ้าจุฬา โด กษัย เสวย ราช สัม บั กิ มา ถึง มี เป็น ที่ ๓๒
 แล้ว พระชนมายุ ได้ ๕๗ แล้ว กรม พระราชวัง พระชนมายุ ครบ ๕๐ ก็ จน
 ราชการ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย ทั้ง ฝ่าย นำ ฝ่าย ใน ใน พระบรมมหาราชวัง แต่
 พระบวรราชวัง เมื่อ เห็น ว่า พระบาท ส้ม เตี๊ยะ พระเจ้า อยู่ หัว ทั้ง สอง พระองค์ ทรง
 พระเจริญ พระชนมายุ มาก แล้ว ก็ พากัน บ่น ว่า การ มงคล คือ ดง สรง โสกันต์
 ทรง ผนวช เป็น การใหญ่ โดย อย่าง ธรรมเนียม โบราณ เป็น แต่ ได้ พัง
 คน เก่า ๆ เต่า ขาน มา ว่า อย่าง นั้น อย่าง นี้ มี ครั้ง ครั้ง อยุ่ ททยา เก่า
 แต่ ใน กาด บัดนี้ ยัง หา ได้ มี ไม่ คน เป็น อัน มาก ไม่มี ใคร ได้ เห็น คือก
 ถ้า ไม่ ให้ มี ขน บัดนี้ เป็น เขียง อย่าง นาน ไป ภายหลัง ผู้ ที่ ได้ เห็น ก็ จะ ไม่มี
 เมื่อ พระเจ้า แผ่นดิน มี พระราช ประสงค์ จะ ให้ มี ขน จะ หา ผู้ ช่าง เป็น ที่
 ได้ ถ้าม แต่ แนะนำ ให้ จัด การ ให้ ถูก ต้อง อย่าง ธรรมเนียม โบราณ ก็ จะ ไม่มี
 ก็ บัดนี้ เจ้าฟ้า พนทวด เศษ ดง สรง โสกันต์ ด้วย พระองค์ แต่ เคย เห็น การงาน
 มาก ก็ ยัง ทรง พระชนม์ อยู่ ผู้ใหญ่ ฝ่าย นำ ฝ่าย ใน ที่ เป็น ผู้

ได้เคยเห็นเคยรู้เข้าใจอย่างธรรมเนียมก็ยังมีอยู่มาก ถ้าหากว่า
จะได้ให้มีการแห่งตรงไสกั้นต์ฎาทรงผนวช ปกษาหาฤๅเจ้าฟ้าพันทนต์
แต่ผู้ใหญ่ ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ที่เคยพบเคยเห็นเข้าใจ ขนบธรรมเนียม
ช่วยแนะนำจัดการ ทั้งปวง ให้ถูกต้องอย่างธรรมเนียมโบราณ ให้
เป็น มงคลการ อุทาหรณ์แบบอย่างชนไว้ได้ จะงามดีสมควรแก่พระบารมี
นักหนา ได้เสด็จปราบดาภิเษกเถลิงถวัลยราชสมบัติ ครอบครองไพร่ฟ้า
อาณา ประชาราษฎร มา นาน แล้ว มีพระเตชานุภาพแผ่ไปในนานา
ประเทศ ทั่วทิศ การ ทรงสร้าง ไสกั้นต์ ทรงผนวช เป็น การ มงคล กิจ
สำหรับ ประดับ พระบารมี ก็ถ้าไม่ได้มีใน ครอง นี้ ให้เป็นที่ เด่าฤๅ
รบือไปในภายหน้าได้ แล้ว ก็ดูไม่ สมควร เลย ความที่ ข้าราชการ
บัน ปกษากัน ดึงนี้ ทราบถึง พระกรรม พระบาท สมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว
ทั้งสอง พระองค์ ใน มีนั้น พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงนุ ม ซึ่ง
ประสูติใน ปีเถาะเบญจศกศักราช ๓๑๕๕ ถึง มีนั้น นับ พระชนม์พรรษา
ว่า ๑๑ พระบาท สมเด็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ มีพระราช ใองการ
สั่งให้ ตั้งการพระราชพิธี ไสกั้นต์ ที่ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ โดยอย่างสังเขป
พระองค์เจ้าแตงพระองค์ ทตาหนัก ครั้นได้เวลาแล้วก็เป้นแต่มีข้าสดวงเสวย
เสด็จออกมาให้ ทรงฟัง สวดพระพุทธรนต์ แต่ ไสกั้นต์ แลสมโภช ที่ พระที่นั่ง
ไพศาลทักษิณ เท่านั้น ไม่ได้มีแห่ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์อื่น นอก
จาก พระองค์เจ้าหญิงนุ มนั้น ก็มี แต่ที่ทรงพระเยาว์ตั้งไป ยังไม่ ถึง
กำหนดที่ควรจะ ไสกั้นต์ ได้ ในมีนั้น ฝ่ายในพระบวรราชวัง มีพระองค์เจ้า

ที่ไปรตปราน ^{๓๓} ทิมชันษาครบ ถึง กำหนดจะไต่กัณฑ์ ได้ น้อยอยู่ สององค์
 อย่าให้ออก นาม เดยไม่ เป็น มงคล ^{๕๕} ครั้น นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 กรมพระราชวัง ^{๕๕} จึงเสด็จลงมา กราบทูล ขอ พระบรมราชโอรสาษ แต่
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ให้ ไปรตเกล้า ๆ ให้แทน
 ต้อง ตาม แบบโบราณ ตามความประสงค์ ของ ข้าราชการ ที่ว่า แด่นั้น
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ก็ ทรง พระกรุณา ไปรต
 ให้ กรมพระราชวัง ทรง ทำตาม พระราชประสงค์ ^{๕๕} ครั้น นั้น พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้า อยู่หัว กรมพระราชวัง จึงได้เชิญเสด็จเจ้าฟ้าพินทวดีขึ้นไปไต่กัณฑ์
 แด้ว มี พระราชบัณฑิต ทูลรับสั่ง ให้ เจ้าฟ้าพินทวดี ทรง แนะนำเสด็จเครื่อง
 แต่ง พระองค์เจ้า แด้ว เครื่อง แต่ง นางเชษฐมยุรฉัตร นางเชษฐคอกบัว
 นางเชษฐ พระแสง นางเชษฐพิศ เชษฐเครื่อง นางสระ แด้วการอื่น ๆ
 แด้ว ขบวร เดิน ทั้ง ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ครั้น การ น้อยใหญ่ สำเร็จแล้ว จึงได้
 มี การ ไต่กัณฑ์ ใหญ่ในพระบรมราชวังครั้งนั้นเป็น ประชุม พระองค์เจ้าในพระ
 บวรราชวัง สอง พระองค์ หม่อมเจ้าเดือนในเจ้าฟ้ากรมหลวงธวัชบริรักษ์
 ไปรตให้ ไป สัมทบ ไต่กัณฑ์ด้วย อีก องค์ หนึ่ง เป็น สาม เมื่อวัน สัม โภช
 พระองค์เจ้าใน พระบรมราชวัง องค์ หนึ่ง ^{๕๕} ซึ่งเป็น เบื้อง หน้า ทรงเครื่อง กัน
 อีก องค์ หนึ่ง กับ หม่อมเจ้าเดือน ทรง แด้ว ขญา เดินหน้าไม่มีจร ^{๕๕} เจ้าจอม
 อยู่งานใน พระบรมราชวัง เป็น นางเชษฐมยุรฉัตร เชษฐ คอกบัว หม่อม
 ราชวงศ์ เชษฐ พระแสง แด้วเจ้าจอม อยู่งาน บ้าง หม่อมราชวงศ์บางเชษฐพิศ
 เชษฐเครื่อง ^{๕๕} แด้วมีนางสระเจ้าจอมอยู่งานหมู่ หนึ่ง ^{๕๕} แด้วมีนางสระ
 เสดยสักเกณท์มาแต่ภรรยาขุนนางหมู่ หนึ่ง ^{๕๕} นางเชษฐมยุรฉัตรครั้งนั้น คือ

เจ้าจอมมารดาคน
เป็น ประชุม ราช
ยังมี คดี อยู่จน ทุกวันนี้
ได้กนคใหม่ ครังนี้
(หม่อมบีบเท่าน)

สถานที่ซึ่งกรมพระราชวังสร้าง

๑ สถานที่ต่าง ๆ ซึ่ง พระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ทรง สร้างไว้ ใน แผ่นดิน มี อยู่หลาย สิ่ง หลาย แห่ง คือได้ ทรง สร้าง
พระบวรราชวัง ทั้ง ฝั่ง ทั้ง ฝั่ง แต่ บ่อม พระจันทร์ ตั้ง มา จน ถึง บ่อม อีสานธร
ด้าน ตะวันออก จน กระทั่ง ถอนน้ำพลับพลาสูง ฝ่าย พระบวรราชวัง บ่อม
แต่ กำแพง พระ นคร ทั้ง ฝั่ง ประตูหน้าวัด มหาธาตุ ขึ้นไป จน ถึง บ่อม
ยคนธร เริ่ม ใต้บ่อหน้าวัด บ่อม ใน แนวกำแพง ส่วน พระบวรราชวัง นั้น
คือ บ่อม อีสานธร ท้าย ฝั่ง ซ้าย ใต้ ๑ บ่อม พระจันทร์ ท้าย ฝั่ง ซ้าย เหนือ ๑ บ่อม
พระอาทิตย์ ๑ บ่อม พระมหาสุเมรุ ๑ กระ บวน กระ โจน บ่อม แด เสมา ใต้
ผิด กัน กับ บ่อม ทั้ง ฝั่ง ใน ส่วน พระบรมมหาราชวัง ประตูยอด ตาม ประตู
ประตู หน้าวัดมหาธาตุ ๑ ประตู ทำถนน ๑ ประตู เสาร์ ซับ นัน ๑ ยอด เป็น
หลังคามณ ทบยอดปรากฏคล้ายกับประตูส่วนพระบวรราชวังใน ครังนี้ ฝั่ง
พระองค์เจ้า ๕ ฝั่ง ศศกัน ทำ พระราชทาน คือ หม่อมลักตองวัง ๑ อยู่ ซ้าย ใต้
หม่อมอินทบัค ฝั่ง ๑ ถัด ขึ้นไป พระองค์เจ้าข้าง ฝั่ง ๑ กรมหมื่นเส็นเทพย์ ฝั่ง
๑ ฝั่ง เหนือ น มีแต่กำแพงล้อมแต่กัน คำหนัก เป็น ฝากระดาน มุงกระเบื้องทอง
๕ ฝั่ง ฝั่ง กลอง เหนือ พระบวรราชวัง ซ้าย ใต้ เป็น โรงไหม ฝั่ง ซ้าย เหนือ
ส่วน ตะวันออก เป็น บ้าน ราษฎร ส่วน ตะวันตก เป็น ฝั่ง หม่อมเจ้าป่าเรอภูธร
ภายหลัง เดือน เป็น กรมขุนสุนทรภูเบศร์ ฝั่ง นี้ กำแพง ล้อม รอบ มี คัก

หตัง หนึ่ง ถัด หนึ่ง ไป ริม กำแพง มี บ้าน ชน นาง ผู้ใหญ่ เป็น แวด ชน ไป
 & บ้าน มี คอกใหญ่ บ้าน ๓ สอง หตัง มี กำแพง ล้อม เป็น บ้าน พระยา
 มณฑลเขยราบ ๓ บ้าน พระยากระต่าโหม ๓ บ้าน พระยาจำแค้นยากร ๓ บ้าน
 พระยาไตรยโกษา ๓ แล้ว จึง ถึง วัง กรมหลวงจักรเจษฎา มี แต่ กำแพง
 รอบ เล้า มุม เป็น เล้า เม็ด เป็น พระราชวัง เต็ม แต่ บ้านพระยาไตรย
 โกษา เรียกว่า พระยาไตรยบ้า อีก บ้าน หนึ่ง มี คอก หตัง หนึ่ง กำแพง
 รอบ อยู่ ที่ เป็น วัดเทพธิดาราม ใน ฝั่ง ศวันศก โรง เรือ ตั้งแต่ วัดตุสิดา
 ราม ชน ไป จน ถึง คดของ บางยี่ขัน ทำ ถวายใน พระบรม มหาราชวัง
 บ้าง ทำ เป็น ส่วนใน พระบวรราชวัง บ้าง กับ คพาน ช้าง ช้าง คดของ โรง
 โหม ๓ คพานตรงข้ามคดของ ที่มุม วัง ออกเหนือ ๓ เป็น คพานไม้ มี ลูกกรง
 ช้าง ที่ ไป วัด บุณศิริ แห่ง ๓ เหมือน กับ บ้าน เจ้า นาย ช้าง โน แด เจ้าจอม ช้าง
 โน บ้าง บ้าน รั้ว แวก เมือง เชียงใหม่ อยู่ ริม ฝั่ง น้ำ เหนือ ปาก คดของ
 โรงโหม ชน ไป เรียกว่า บ้าน หลวง ของ เจ้าฟ้าพิศุทธทอง แต่ บ้าน
 อื่น ๆ ที่ เรียกว่า บ้านหลวง ทำ เป็น การไม้ มี เป็น อัน มาก ศาลาใน
 ท้อง ส่นาม หลวง ริม ประตู พระราชวัง ตรง มุม วัดพระมหาธาตุ ๓
 ศาลา คู่ สอง ศาลา ริม ท้อง ส่นาม หลวง แต่ ศาลา เชิงคพานกรง ๓ ศาลา
 & ศาลา นี้ เติงยง ลง ดิน ยก พื้นใน ประฐาน เหมือน กัน ว่า ด้วย ของ
 บ้าน เป็น ของใน พระบวรราชวัง แผ่นดิน พระบาท สมเด็จ พระพุทธยอด
 ฟ้าจุฬาโลกย์ ทรง สร้างไว้ นี้ได้ เท่านี้ พระอาราม ที่ เป็น ของใน พระบวร
 ราชวัง แผ่นดิน นั้น ทรง สร้าง คือ วัดพระมหาธาตุ ๓ วัด ชนระสังคราม ๓
 วัดอุโบสถ วัดบางลำภูสังเวชวิสัยาราม สร้าง พระราชทาน นักช้อยาย

พระองค์เจ้ากัมโพชนคร แต่พระองค์เจ้าวงษ์กระษัตริ์ วัดส้มอแครง ๓
 วัดส้มอราย ๓ วัดส้มเกดยง ๓ ทั้งสามอาราม สร้าง ปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซม ของ
 เก่า วัดเจ้าเพียงวัดหนึ่ง ทรงอุทิศถวายสมเด็จพระบรมชนกาธิบดี พระราชทาน
 นามชื่อวัดประทุมคงคา ๓ วัดครูวัดหนึ่ง ทรงช่วยสมเด็จพระพนรัตน์สร้าง ๓
 วัดสุวรรณคีรี ครอง ปาก คดอง คดงชัน ช้าม เต็ม ชื่อ วัดตงเหล็ก ๓ วัด
 สุวรรณดาราม กรุงเก่า ๓ หอพระมณฑปธรรม ใน วัดพระศรีรัตนศาสดา
 ราม มาช่วย สมทบ ทำแห่งหนึ่ง พินหารกต วัดพระเชตุพน มาช่วย สมทบ
 ทำ อีก แห่ง หนึ่ง เครื่อง ไม้ ไม้ วัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย คือ เมรุ แต่
 สาม สร้าง หอสวดหอทั้งทาน โรง โขน โรงหุ่นรธา แต่ดับพลา โรงครัวพร้อม
 ทุก อย่าง ทำ ถวาย เปน ของ พระบรมมหาราชวัง อีก ตำบล หนึ่ง คือ
 เครื่อง วัด เปน ของ ใน พระบวรราชวัง ทรง สร้าง ขึ้นไว้ นี้ก็ได้ เทำ นี้ จะ
 พรรณาไปให้ ถ้วน ถึ กว่า นี้ ว่า นั้น อย่าง นั้น อย่าง นี้ ตาม ที่ ได้ เคย เห็น ได้
 จำไว้ ได้ ก็ จะ ว่า ถูก โดย มาก จะ มิ ต่ เล็ก น้อย ที่ ต่าง แคลง
 หลง ดิม แต่ ไม่ เห็น ไม่ รู้ ถนัด ครั้น จะ พรรณาไป ก็ ยืด ยาว นึก จะ เล่า
 แต่ การ ที่ ได้ ฟัง เปน เรื่อง มา คำ ขำ ราชการ ใน พระบวรราชวัง แผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แต่ มี คำ เล่า ถูก ต้อง ร่วมกัน เปน
 หตายปาก ว่า เมื่อครั้งกรมพระราชวัง พระองค์ นั้น ทรง พระ ประชวรหนัก
 อยู่ นั้น จวน จะ สวรรคต มี รับ สั่ง ว่า พระที่นั่ง นั้น ได้ ทรง สร้างไว้ โต
 ใหญ่ มาก มาย เปน ของ ประณีต บัญจง ทรง พระประชวร นาน ไม่ได้
 ทอด พระเนตร เห็น รอบ คอบ จะ ใคร่ ทอด พระเนตร ให้ สบาย พระราชเหตุหัย
 จึง ให้ เชิญ เสด็จ ขึ้น พระสัถยง บันทม ฟัง พระเชนย แล้ว เชิญ เสด็จ ไป

รอบ พระที่นั่ง ก็ เมื่อ เสด็จไป นั้น ตาม คน ก็ เต่า ก็น่า ว่า ทรง บ่น ว่า
 ของ นี้อุสาห ทำ ด้วย ความ คิด แด เว็ว แรง เปน นึก หมา หวัง ว่า จะ ได้ อยู่
 ชม ให้ สบาย นาน ๆ ก็ ครัง นี้ จะ ไม่ ได้ อยู่ แล้ว จะ ได้ เห็น ครัง นี้ เปน
 ที่ สุด ค่อ นี้ ไป ก็ จะ เปน ของ ท่าน ผู้ อื่น ผู้ ที่ เต่า แด่ สิง เชบ เท่านั้น ก็ มี
 ตาง ปาก เต่า เกิน ไป กว่า นี้ ว่า รับ สั่ง บ่น ว่า ของ โหญ่ ของ โค ตี ของ กู สร้าง
 ใคร ไม่ ได้ ช่วย เข้า หุ่น อด หนุน ให้ แรง กู สร้าง ชน ด้วย ทำ ถึง เข้า เจ้า บ่าว
 นาย ของ กูเอง นาน ไป ใคร ที่ มี ไร่ ตก กู ต้า มา เปน เจ้า ของ เข้า ครอบครอง
 ขอ ผี ตาง เทวดา จง บัน ตาน อย่า ให้ มี ความ สุข แล้ว ก็ ทรง แข่ง ลำบ ลำบาน
 ไป ตาง ๆ ตาม พระไทย ที่ ไทรม นึก ปาก เต่า ดัง นี้ ก็ มี เปน อัน มาก
 ได้ พัง มา ก็ แด เมื่อ พระบาท ส้ม เต็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรง
 พระมหากรุณา โปรด ตั้ง พระบาท ส้ม เต็จ พระพุทธเลิศหล้านภาไลย
 เปน กรม พระราชวัง คุณ เลือ กราบ ทูล พระบาท ส้ม เต็จ พระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกย์ ว่า พระ บอรรราชวัง ว่าง ไม่ มี เจ้า ของ ทรง ไทรม ยับ เย็น ไป
 เย้า เรือน ช้าง ไน ก็ ว่าง เปล่่า มาก ขอ พระราชทาน ให้ เชิญ เสด็จ กรม พระ
 ราชวัง พระองค์ ใหม่ ขึ้น ไป ทรง ครอบครอง พระบอรรราชวัง จึง จะ ส้ม คอ
 พระบาท ส้ม เต็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ มี พระราช โองการ ดำ รัส ว่า ไป
 อยู่ บ้าน ช่อ ง ของ เขา ทำ ไม เขา รัก แด่ ลูก เต่า ของ เขา เขา แข่ง เขา รัก
 ได้ เปน นึก เปน หนา แด มี รับ สั่ง ว่า พระองค์ ก็ ทรง พระชรามาก อยู่ แล้ว
 กรม พระราชวัง พระองค์ ใหม่ อย่า ต้อง เสด็จ ไป พระบอรรราชวัง เต่า เดย คอย
 เสด็จ อยู่ พระบรมมหาราชวัง น ท เดย เดย อย่า ต้อง ประตัก ประตีด
 ยัก แล้ว ย้าย เต่า เดย เมื่อ ครัง แฉ่น คน พระบาท ส้ม เต็จ พระนั่ง เกต๋า เจ้า อยู่ หัก

ทรงพระราชศรัทธา สร้าง ขึ้น แต่ ปฏิสังขรณ์ พระอารามต่าง ๆ เป็น
 อัน มาก สมเด็จพระสังฆราช แต่ พระราชาคณะ ถวายพระพร ขอให้
 ทรง ปฏิสังขรณ์ วัด พระมหาธาตุ ให้ ใหญ่โตงามดี เป็น คู่กับ วัด
 พระเชตุพน เพราะวัดพระมหาธาตุ เป็น ที่ อยู่ สมเด็จพระสังฆราช เป็นที่
 ไปมา ของ พระสงฆ์ ทุก ประเทศ ทวีตศั จึง รับสั่ง ว่า จะไปทำ ก็ ยาก
 ได้ ยิน ว่า เจ้าของ ท่าน แข่ง ชัก สำนานไว้ ภายหลังพระสงฆ์ ถวายพระพร
 ช้อน ดอน เมือง ๆ ค่อยไป จึง รับสั่งว่า ชง เจ้าคุณ ทังปวง เห็น ว่า วัด
 พระมหาธาตุ เป็น วัด โทถ์ พระราชวัง ควรจะให้ ปฏิสังขรณ์ ให้ งามดีนัก
 ขอบอยู่ แล้ว ไม่ควร จะ ตะ ทังไว้ ให้ ยับเยิน แต่ ทรง ราคานัก ด้วย
 จะ ย้าย จะ ยก ตาม พระราชหฤทัย ก็ ไม่ได้ กรมพระราชวังที่เป็นเจ้าของนั้น
 ท่าน ทรงมานะทฤษูมาก ท่าน จะ ทรง ทำ อะไร ก็ ทำให้ผิด ๆ จากของ ท่าน
 ผู้อื่น แล้วท่านก็ แข่ง ชัก สำนานไว้ต่าง ๆ จะเยี่ยงยก อย่างของ ท่านก็ ไม่ได้
 รังเกียจ นัก กับ ของ โน ช้างวังนำ แผ่นดิน ก่อน ถ้า เจ้าคุณ ทังปวง จะให้ ทำ
 ให้ ได้ ก็ ขอ ทูเตลาไว้ช้า ๆ ค่อย แก่ ชรา จน ตาย แล้ว จึง จะตก
 กระได พดอย โจนไป ทำ ถวาย พระราชปฏิญาณตังนี้ ได้ ยินมาเมือง ๆ ครั้ง
 มา ภายหลัง พระชนมายุ ครบ ๖๐ แล้ว จึง ให้ ไป จับการวัดพระมหาธาตุ
 วัดชนะสงคราม แต่ชอนพระยาสังฆคิจารี ให้ปฏิสังขรณ์วัดประทุมคงคา
 แต่ คำที่ ว่า ทรง แข่งชัก สำนาน ด้วย การ วัด นั้น กรมขุนนเรนทรพิทักษ์นั้นว่า
 ความไม่จริง เลยไม่มี เลย ไม่ได้ ทรง แข่งชัก อะไร เลย ด้วย การ วัด
 แต่ ที่ วัด พระมหาธาตุ นั้น เดิมสร้าง พระมหา ปราสาทในพระบวรราชวัง
 มี ชายผู้ร้าย สอง คน เข้าไป แอบ จะ ทำร้าย พระองค์ เกิด จับกุมกัน ขึ้น

ข้า พ้น ก้น ตาย ลง ใน ที่ นั้น ^๕ จึง ทรง พระราชดำริ หว่า ^๕ จึง จันทเกษม
 พระบวรราชวัง ทรงแก้ห้ามมีปราสาทไม้ ^๕ มาสร้างปราสาทขึ้นในพระบวร
 ราชวัง กรุงเทพฯ ^๕ นี้ ^๕ จะเกิน วาสนาไป กระมัง จึง มีเหตุ ^๕ จึงได้ ให้ รือ
 พระมหาปราสาท ^๕ นั้น ^๕ มาทำ เป็น พระมณฑป ที่ วัด พระมหาธาตุ ^๕ ภายหลัง
 มา มี ล้อมเนินรูปหนึ่ง จุด ดอก ไม้ นกบิน ทองนกบิน ^๕ ๆ ^๕ ขึ้นไป ไม้ คัด รังกา
 ที่ ค้าง อยู่ บน หลังคา พระมณฑป ^๕ เกิด เพลิงไหม้ พระอุ โบสถ ^๕ พระวิหาร
 เสีย ^๕ ครั้น ^๕ ได้ ยิน ว่า ทรง ชาติ เคือง ลม เต็ม พระสังฆราช มาก ^๕ จน
 รับสั่ง ^๕ เรียก ว่า ค่ำ ^๕ ตก ^๕ แล้ว จึง ทำ พระมณฑป ^๕ พระอุ โบสถ ^๕ พระวิหาร
 วัด พระมหาธาตุ ใหม่ ^๕ ให้ เป็น แค ^๕ หลังคา ^๕ ชั้น เดียว ^๕ ไม้ มี มุข ทวาร ^๕ แทรก
 เป็น ที่ กา ^๕ จะ อา ได้ ^๕ ทำรัง ^๕ การ ^๕ ยัง ค้าง อยู่ ^๕ หา ^๕ เสร็จ ^๕ ไม่ ^๕ เมื่อ ทรง พระ
 ประชวร ^๕หนัก ^๕ ให้ เชิญ ^๕ เสด็จ ^๕ ขึ้น ^๕ พระเสด็จ ^๕ เสด็จ ^๕ ออกมา ^๕ วัด ^๕ พระมหาธาตุ
 รับสั่ง ^๕ ว่า ^๕ จะ ^๕ นมัสการ ^๕ ดา ^๕ พระพุทธรูป ^๕ ครั้น ^๕ เสด็จ ^๕ มา ^๕ ถึง ^๕ นำ ^๕ พระ ^๕ ประชวร
 ใน ^๕ พระอุ ^๕ โบสถ ^๕ มี ^๕ พระ ^๕ รัตน ^๕ ทูร ^๕ ดำริ ^๕ ว่า ^๕ เรียก ^๕ พระ ^๕ แสง ^๕ ว่า ^๕ จะ ^๕ ทรง ^๕ จม ^๕ พระ ^๕ หัตถ์
 อุทิศ ^๕ ถวาย ^๕ ให้ ^๕ ทำ ^๕ เป็น ^๕ ราว ^๕ เทียร ^๕ ครั้น ^๕ พนัก ^๕ งาน ^๕ ถวาย ^๕ พระ ^๕ แสง ^๕ เข้า ^๕ ไป ^๕ ทรง
 เรียก ^๕ เทียร ^๕ มา ^๕ จุด ^๕ เรียบ ^๕ เรียง ^๕ คัด ^๕ เขา ^๕ ที่ ^๕ พระ ^๕ แสง ^๕ ทำ ^๕ เป็น ^๕ พุทธ ^๕ บูชา ^๕ อยู่ ^๕ ครัว ^๕ หนึ่ง ^๕ แล้ว
 ทรง ^๕ พระ ^๕ ปราบ ^๕ ภา ^๕ จะ ^๕ เอา ^๕ พระ ^๕ แสง ^๕ ทาง ^๕ พระ ^๕ องค์ ^๕ ถวาย ^๕ พระ ^๕ ครั้น ^๕ นั้น ^๕ หม่อม ^๕ ลำ ^๕ ตา ^๕ ดวน
 เข้า ^๕ ปล้ำ ^๕ ปลุก ^๕ แย่ง ^๕ ซึ่ง ^๕ พระ ^๕ แสง ^๕ ไป ^๕ เสีย ^๕ จาก ^๕ พระ ^๕ หัตถ์ ^๕ ทรง ^๕ พระ ^๕ ไทร ^๕ มนัส ^๕
 ทอด ^๕ พระ ^๕ องค์ ^๕ ลง ^๕ ทรง ^๕ พระ ^๕ กรร ^๕ แสง ^๕ ต่ำ ^๕ แข่ง ^๕ หม่อม ^๕ ลำ ^๕ ตา ^๕ ดวน ^๕ ต่าง ^๕ ๆ ^๕ เจ้านาย
 เหล่า ^๕ นั้น ^๕ ก็ ^๕ ภา ^๕ ก็น ^๕ เข้า ^๕ ปล้ำ ^๕ ปลุก ^๕ เชิญ ^๕ เสด็จ ^๕ ขึ้น ^๕ ทรง ^๕ พระ ^๕ เสด็จ ^๕ ยัง ^๕ แล้ว ^๕ เชิญ
 เสด็จ ^๕ กลับ ^๕ เข้า ^๕ พระ ^๕ บวร ^๕ ราช ^๕ วัง ^๕ เมื่อ ^๕ เสด็จ ^๕ มาก ^๕ ทาง ^๕ ทาง ^๕ ก็ ^๕ ครัว ^๕ กระจาด ^๕ ทรง
 ชาติ ^๕ เคือง ^๕ พระ ^๕ องค์ ^๕ เจ้า ^๕ เหล่า ^๕ นั้น ^๕ ต่าง ^๕ ๆ ^๕ ว่า ^๕ พา ^๕ ก็น ^๕ คุ้ม ^๕ เหวง ^๕ ท่าน ^๕ ได้ ^๕ ยิน ^๕ แต่ ^๕ ว่า

พระคำหนักน้อยเป็น ที่ประทับแรม อยู่ใน ภายใน เขตที่ เป็นวัด หลวงซี้ แล้ว
 รอกพานข้ามสระทั้ง ๔ ทิศ ซึ่งทำได้แต่ก่อนเป็นของ ตี มี พนักเป็นตาย สลัก
 บัด ทอง ออก เสีย ทำ แค ศพานไม้ เดว ๆ มี กระตาน สอง แผ่น พาด พอ เดินได้
 ภายหลังก็ให้ รือพระระเบียงรอบ พระวิมานหอพระ ใหญ่พระระ เบียงนั้น ฝาข้าง
 ในเขียนเป็นเรื่องพระปฐมสมโพธิแฉะเรื่องรามเกียรติ์ งานนักหนา ข้างนอก
 มีตายประกอบบิตทองประดับ กระเจก แฉะเต้าเต้า หูข้าง พนักข้าง ในตัวตาย
 สลัก บัดทองประดับ กระเจก เครื่องที่ทรง พระราชอุทิศเป็น พุทธบูชา รือแฉะ
 แฉะเสียหมด จนเอาฝาไปถวายเป็น ฝา โรงธรรมวัดชนะสงคราม ยังก
 เหลือ อยู่ แต่ พระวิมาน ถ้าง เป็น หอ พระ หลังกามุง ตับุก ฝา กระตาน ข้าง
 นอก ประกอบ เป็น ตาย ทรง เข้าบิตนท บัดทองประดับ กระเจก ข้าง ใน เขียน
 ตาย รด หน้า แต่ มี ราชวัตรฉัตร เบญจรงค์ เป็น เครื่องไม้ สลัก จำहतัก
 เป็น เครื่อง บัดทองประดับ กระเจก ทั้ง สั้น ภายหลัง ก็ให้ รือ พระวิมาน
 แฉะ ฉัตร ราชวัตร นั้น เสีย เสียญ พระพุทธรูป มาไว้ วัดพระมหาธาตุ ที่ นั้น
 ก็ ทำส่วน ปลูก ต้นไม้ แต่ ปลูก โรง ปลูกศาลา เป็น ที่ เตียง นก สันนุก
 ชุมนุก คน ชน นก ถม สระสวน หนึ่งให้ เปน หาดให้ เค่าไซ้ ทำการ ครัง
 นั้นไม่มีคิดกถัวบาปกถัวจิงไร แต่ เกรงใจ เจ้านาย แฉะ ข้าราชการใน ท่าน เจ้า
 ของ เก่า เขา จะ นินทา เสีย เขาก็ ยัง อยู่ด้วย กัน เปน อัน มาก ครัง
 นั้น ปาก คน บ่น นึก ด้วย การ เรื่อง นี้ ชุม ชุม ชู ชู ไป ทั้ง จิงหลวง จิงนำ แต่
 ข้าราชการ จิงนำ เก่า ที่ อยู่ นอก พระราชจิงแล้ว เขา ก็ ยัง พา กัน บ่น แต่ข้าง
 ด้าน เหนือ แต่ เต็มมี เขา ก่อไว้ แต่ บน ยอดเขา มี ศาล พระภูมิ ใหญ่ เปน หอ
 แก้ว สำหรับ พระราชจิง มี กำแพง แก้ว ถอนม จิงนำ ครัง นั้น ก็ไป รือ

กำแพงแก้ว เสีย แล้วปลูกโรง ละคร ดง ทลาย เขา ศาสตร์พระภูมิ เข้าไป
 จนชาย ศา โรง ละคร จน ศาสตร์พระภูมิ กรมพระราชวัง พระองค์ นั้น แรก
 เสด็จไป ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ก็ คิด การ ตลอด พระเศวต พระคุณ
 จง ใจ ให้ ม เมีย เจ้า พา ให้ ส้มควร แก่ พระเกียรติยศ ครั้น เจ้าพานั้น
 ขึ้น พระชนม์ เสีย จึง พา กัน คิด ชัก โยง พระองค์ เจ้าดวงจันทร์ พระ
 องค์เจ้าดาราทอง พระองค์เจ้าสุพรรณบัฏ ให้ ทำ ราชการ ด้วย หวัง ว่า จะ
 ให้ พ้น จาก การ ที่ ว่า มี ไข้ เจ้าของ วัง เข้าไป ตั้ง ครอบ ครัว อยู่ แต่ การ
 ประสงค์ นั้น ก็ ไม่ สำเร็จ ตลอดไป เพราะ เจ้าจอม มารตาม่วง เข้าไป คิด
 ขวาง คัด ง่าย กระเด็น ไป ขึ้น ครั้น เมื่อ กรมพระราชวัง พระองค์ นั้น ต้อง
 พระชนม์ ไป แล้ว ยาย คุณ ยาย อ่อน สอง ท่าน ก็ เป็น ผู้ใหญ่ รักษา วัง มา
 ได้ นาน จน ถึง แผ่นดิน พระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ เมื่อ
 ได้ เสด็จ เสด็จ ถวายราชสมบัติ แล้ว ทรง พระราชดำริ เห็น ว่า พระบวร
 ราชวัง วัง เป้า อยู่ ไม่ มี ประโยชน์ กรมหมื่นศักดิ์พลเดช มีความ ชอบ
 มาก เป็น พระสามี ของ พระองค์ เจ้าดาราทอง ถ้า โปรด ให้ เป็น กรมพระ
 ราชวัง เสด็จ ไป อยู่ พระบวรราชวัง เห็น จะ ทรงพระ โสภณ ศิขิน ดี ไม่ รังเกียจ
 พระไทย ทรง พระราชดำริ แล้ว จึง ได้ ทรง ตั้ง ให้ เป็น กรมพระราชวัง
 โปรด ให้ เสด็จ ขึ้น ไป เสด็จ พระราช มณเฑียร ใน พระบวรราชวัง ครั้ง นั้น
 ก็ คิด พท์ แรก พัง คุก ใน พวง พ้อง ของ พระองค์ เจ้าดาราทอง ก็ เล่า ภา กัน ว่า
 จะ ไป ภู การ เก่า ครั้ง พระบวรราชวัง แผ่นดิน พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ให้ ขึ้น
 ขึ้น เมื่อ แรก เสด็จ ขึ้น ไป ไม่ ตั้ง พระที่นั่ง เสด็จ ครบ บน พระที่นั่งพุทไธ
 สวรรค์ ด้วย ทรง เห็น ว่า ที่ นั้น มี เรื่อง พระปฐมสมโพธิ มี พระพุทธรูป

เขียน ราย อยู่ โดย รอบ จึง มา เปิด พระ ที่นั่ง สีว โมกขพินาม ที่เรียกว่า
 พระที่นั่งทรงธรรม ตั้งพระที่นั่งเสวตครัตร์เอาเป็นห้องพระโรง ที่ในวง
 วัดหลวงหรือทำสวนเสียแต่ก่อน ปลูกคตังปลูกโรงเลี้ยงนกแลอื่น ๆ ไว้
 ก็ให้ รือเสียหมด แต่โบสถ์ที่ใหม่ ในแผ่นดินที่สองแล้วทรงสร้างเป็นเก๋ง
 จตุรมุขพินาค่า ๆ ยกสูงแต่แท่นที่ตั่งพระพุทธรูป แดกอก่าแพงแก้วล้อม
 รอบเกาะกลางสระ แดท่าตพานข้ามต่านเดียว รัชตั้งว่าช่วยแก่การเก่า
 แดการนั้นก็เป็นเครื่องไทยเจือจินตยาตายฝรั่งบ้าง ก็หาถึงการเก่าไม่ พระองค์
 เจ้าดาราที่เวลานั้นเรียกว่าทูตกระหม่อมข้างใน กับเจ้านายผู้หญิงข้างใน
 ในกรมพระราชวังแผ่นดินพระพุทธรยอดฟ้าเสด็จไปฟังพระธรรมเทศนาที่นั่นทุกวัน
 (หมดยกบัยค่างอยู่เท่านี้)

เรื่องพระเสิม พระใส แดพระเมืองลาวอื่น ๆ

จดหมายมายังกรมหลวงวงษาธิราชสนิท แดท่านเสนาบดีผู้ตั้งชื่อตาม
 มาพร้อมกันทั้งปวง ในเรื่องราชทชนมานั้นให้ทราบ ความในเรื่องราว
 ทชนมา ได้ รับประทานอ่านเข้าใจความตลอดแล้ว คำซึ่งว่ามาว่าราชทูร
 บ่นอุ อด้วยกันมาก ปรารภพระเสิมพระใส ฉนั้นได้ ยินคนในวงนี้ ทั้ง
 ข้างนำข้างใน โจทยกันมานานแล้ว แต่ก่อนบั้นแม่ขึ้นไป ถึงในปีเหล่านี้
 เข้าไม่แพง หากรุงเก่าไม่เสียมีสนงามต้อย รอบคอบก็เพราะในกรุงเทพ ๆ
 สนน้อยไม่ใคร่จะมี นามางกระบี่ทำไม่ใคร่ได้ มาหลายปี จะได้ ดงมอกก็ต่อ
 เดือน ๑๐ น้ามา พินแผ่นดินเมืองแห่งนี้โดยมาก ไม่เป็น โคนนคม
 หด่มเตนเหมือนแต่ก่อนเพราะสนน้อย ก็ซึ่งว่าสนน้อยไปนั้นก็จริง แต่ก่อน
 เมื่อบั้นเสิมขึ้นไป เครื่องรองน้ำสนบางวันมีสนใหญ่รองได้ ถึง ๗ อินเซต

กิม ๖ } ๕ } กิม กิมเดือน ๕ ปีมเมียฝนตกวันเดียวได้ ๓ อินเซต

มีครึ่งหนึ่ง ตกแต่หน้ามาจนบัดนี้ ฝนวันเดียวที่จะตกถึง ๓ อินเซตไม่มีเลย

แต่จะเป็ดด้วยไอดิน โคลนชายทะเลแปรปรวนไปทุกอย่างไรไม่ทราบ แต่ได้

ยินคนบ่นอยู่ เมือง ๆ มีผู้ เต้าแก้อันว่าถึงดาวมางจำพวก ไฟรัก็พูดกันว่า

พระเสด็จพระ ได้สององค์ นเอามาทำไม อยู่ ที่ไหนฝนแดงท นนของแพงทนน

แต่ดาวจะว่าอย่างนั้นจริง ๆ ฝไม่ว่าอย่างนั้นฉันไม่ได้ ยินเอง จะว่าถึงพระพุทธร

รูปดาวมีชื่อทั้งปวงนั้น ที่มาก่อนพระเสด็จขึ้นไป เป็นการแผ่นดินเก่าก่อน

แต่ฝนน้อย ไปยกไว้ ทหนึ่ง ฉนั้นจะว่าแต่ส่วนตัวฉัน แดการโนแผ่นดิน

บัดยบนั้น พระเสด็จนำท่านไปรับมา เมื่อท่านจะไปรับตาเมื่อรับมา

เข้าวัง ท่านก็ไม่ได้บอกกล่าวให้ฉันรู้ ด้วยเสย ฉนั้นไปออกสู่ทไชยสวรรค์

เห็นพวกดาวแห่ปราสาทขึงไป ฉนั้นให้ ไปตาม เขาบอกว่าจะไปบูชาพระ

โนพระบรมราชวัง จึงได้ ไต่ถามพ่อกลาว ๆ บอกว่าพระเสด็จรับมาแต่เมือง

หนองคาย แดภายหลัง ได้ ยินคนเป็นอันมากเล่าว่าว่า ดาวขึ้นชม

ยนต์นับถือแห่แห่ชนไปบูชาทุกวัน ฉนั้นจึงคิดว่าพระใหญ่มีชอกคนนับถือมาก

เข้ามาในบ้าน โนเมือง ฉนั้นเป็นผู้ โหญโนแผ่นดินจะนิ่งเฉยเสียไม่ไปทำบุญ

บูชาไม่ควร ฉนั้นจึงได้ ชนไปบูชาแล้วนิมนต์พระตั้งฆ้องวงมณฑฉันเข้า แต่มี

สครตอกไม้ ฉสองคราวหนึ่ง เมื่อนำท่านบอกฉันว่าพระเสด็จนั้น เสด็จมา

จะตั้งเป็นพระประธาน โนวัดบวรสถานสุทธาวาส ก็ครั้งนั้นฉัน ไปจับสร้าง

วัดประทุมฉนั้นตั้ง ก็คนรักชานาประทุมฉนั้น ส้มเต้จองค์น้อยชกเอาพวก

ดาวเวียงฉนั้นทกตบใจไปตั้ง ฉนั้นจึงได้ นิมนต์พระคณะดาววัดบวรฉนั้น

ไปอยู่วัดนั้น เพื่อจะให้ ได้ อาศัยรยชอบพอกัน เมื่อวัดเป็นวัดดาวไป
 ดั่งนี้ จึงได้ คิดเพี้ยนไปว่าพระใสคู่กับพระเสียม ยังมีอยู่ที่เมืองหนองคายอีก
 องค์หนึ่ง ถ้ามันได้มาไว้ ที่วัดประทุมวันแทนพระเสียม ดาวในวัดแ
 คฤหัฐดาวชาวประทุมวันนั้นจะชนสมัยนี้ พระใสอยู่ในวัดนั้น ก็จะได้
 เป็นที่นับถือของราษฎร ซึ่งเป็นดาวแต่เป็นสัคย์เชือกถอดดาว อยู่อีกแห่งหนึ่ง
 อย่างพระบางที่วัดจักรวรรดิ พระแทรกค่าที่วัดคฤหบดี แด่พระเสียมใน
 พระบวรราชวงษ์นั้น ฉะนั้นจึงได้ ใช้นายเหมนบุตรเจ้าอนุเวียงจันทน์ ขึ้นไป
 เชิญพระใสลงมา นายเหมนขึ้นไปแล้วเชิญพระใสลงมา แล้วเชิญพระเสียม
 อยู่ในถ้ำเมืองมหาไชยลงมาด้วย ว่าพระนั้นศักดิ์สิทธิ์ ถ้าฝนไม่ตกเชิญ
 ออกตั้งกลางแจ้ง บุชาขอฝนได้ ฉะนั้นจึงได้เชิญไปได้ ที่วัดประทุมวันด้วยกัน
 ยังพระอื่น ๆ นายเหมนเชิญลงมาด้วยเป็นหลายองค์ มีชื่อบ้างไม่มีชื่อบ้าง
 ฉะนั้นก็ได้แจกจ่ายไปที่ต่าง ๆ วัดในแขวงกรุงบ้างในหัวเมืองบ้าง พระพุทธ
 บาทบ้าง ว่าองค์นั้นอยู่ที่นั่น องค์นั้นอยู่ที่นั่น ก็จะมีดียวไปชอยกไว้
 การทั้งปวงซึ่งเป็นดังนี้ ก็แต่ยังไม่เห็นเหตุคนนับเพราะพระเสียมพระใส ทรัน
 มาเมื่อมีเมย (พ, ศ, ๒๔๐๓) มีดาวหางมาแต่จรมค่าภาคินมิต ๆ เมื่อ
 ครั้งไปกระฐุนเมืองราชบุรณั้น แต่มีเมยฝนแล้ง บังออกมีความไร่
 คึงแต่ต้นดาวมากมีปากภาต่าง ๆ ว่าด้วยพระเสียมพระใสเช่นว่านกันบ้าง
 ฉะนั้นจึงได้รฤกการครั้งคนแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 แด่คั้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งกล่าวเช่นว่าในเรื่อง
 ราวนั้นตั้งแต่ไปฉนั้นจึงได้ ไปว่าแก่จิ่งนำท่านแล้ว ว่าคนเป็นอันมากเขาพา
 กันบ่นรังเกียจอยู่ ดั่งนี้ ก็แบบแผนเยี่ยงอย่างพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระ

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงเป็นแบบอยู่ พระเลี่ยมพนมรักให้ ท่านเชิญไปไว้วัดหงษ์เป็นวัดนอก
 เมืองจระต๋ ให้ คองกับแบบแผนครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เพราะกระแ่งพระราชดำริทรงนั้น ท่านผู้ใหญ่น้อยเป็นอันมากทราบอยู่
 ด้วยกัน เมื่อฉันไปว่าอย่างนั้นท่านไม่ยอม ท่านว่าเชื่อถืออะไรแก่คำภา
 เมื่อฝนชุกมากำภาาก็จะส่งไปเอง พระพุทธองค์หนึ่งอยู่ที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์
 อันวัดอันวงศ์อยู่แล้ว แต่วัดบวรสถานยังไม่มีพระประธาน ๆ วัดในพระ
 ราชวังควรจะตั้งเป็นพระนอิธเดียว ให้ราษฎรนับถือมากกว่าพระพุทธรูป
 สามัญจึงจระต๋ พระเลี่ยมถึงามดีพระภิกษุไม่ต้องแก้ คอจจะตั้งได้เป็นพระ
 ประธานในวัดบวรสถานให้ ได้ พระพุทธรูปเป็นมงคลหมดไม่มีจึงไร
 คำภาอันเกิดแต่สาวกถือผี เขาว่ามของพระองค์นี้ไม่ชอบกับผีของพระองค์ นี้
 เขาจึงว่าไป อย่างเจ้านั้น ส่วนกราบทูล ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ในข้างต้นนั้น ก็ฝ่ายตัวฉันเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนาแท้
 ไม่ถือผีถือล้างแล้ว อย่าเชื่อถือยถือคำคนเด้าคนภาเลย ภา ๆ ก็นี้ก็จะ
 ส่งบหายไปเอง แล้วท่านจึงว่าคือไปว่า ถ้าฉันพอใจจะให้ มีพระพุทธรูป
 สักกณุมขอทคนนบถือ อยู่ที่วัดหงษ์เป็นของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี
 ให้ เป็นพระเกียรติยศแล้ว พระชื่อพระแสนอยู่ เมืองเชียงแตงอกพระองค์หนึ่ง
 งามหนักหนา ถ้าฉันจะมีตราไปเชิญมา ท่านจะให้ พระยาราช โยธา
 ที่ครั้งนั้นเป็นพระยาสุเรนทร์ ใช้คนให้นำไปชองค้พระให้ ฉันเห็นว่าท่าน
 ประสงค์ตั้งนั้น ไม่มีเหตุที่ควรจะขัด ฉันก็ได้ขัด ฉันก็ได้ ให้มหาตไทย
 มีตราไปเชิญพระนั้นตงมา พระยาสุเรนทร์ ใช้พระตาวรูปหนึ่งเป็นผู้รับอาสา

นำไป ฉันทก็ได้ ให้ผ้าไตรยกไปถวายพระสงฆ์ดาวรูปนั้นไตรยกหนึ่ง แดงก็ให้
 นำทองคำไป ได้เชิญพระเสด็จมาถึงกรงเก่าแล้ว ฉันทก็ได้บอกถวาย
 จึงนำ ให้ท่านจัดการไปแห่รับมาไว้วัดหงษ์ ทเดียว แต่ฐานที่จะตั้งพระนั้น
 ฉันทให้ ท่านทำเป็นการช่างในพระบวรราชวัง ฉันทจะเป็นแต่รับบีตของ
 ฐานพระนั้นก็ยังதாகอยู่ บัดนี้ก็ยังไม่ได้ ปิดทอง ว่ามาทั้งนี้เป็นการ
 เตาถึงเหตุที่เป็นแต่ถ้อยคำที่ ได้พูดกันแล้วแต่ก่อนนี้ ไปให้ ท่านทั้งปวงทราบ
 ก็บัดนี้ท่านทั้งปวงยินเรื่องราวดมา ใจความว่าราชครูเป็นอันมาก เมื่อมี
 เหตุอะไรชนม์กับนถึงพระมีชื่อใหม่ ๆ เหล่านี้ไม่รู้ หาย เป็นที่รำคาญใจไม่
 สบายของคนเป็นอันมาก เพราะผู้ นับถือพระพุทธรูปเหล่านี้ มีน้อยคว
 กว่าผู้ ทรงเกลียดใจ ท่านผู้ หลักผู้ โหญจึงต้องพตอยรำคาญด้วย การนี้
 ฉันทคิด ไปก็เห็นว่าชอบอยู่ เปรียบเหมือนอย่างการในคนด้วยกัน ในบ้าน
 เมืองใหญ่ ๆ คนที่มบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางว่าราชการแผ่นดิน ถ้าคน
 เป็นอันมากไม่ชอบใจจึงเกลียดแล้ว เจ้าแผ่นดินถึง ไปรดปรานผู้น้อย
 ก็ต้องคิดขบเสยง ไปอย่างอื่น ต้องยกออกเสียจากที่เกลียดใจคนเป็นอันมาก
 ก็ถ้าการมประ โยชน ยงนักแก่ราชการแผ่นดิน เพราะผู้นั้นทำราชการ ในตำแหน่ง
 น้อย เป็นแต่มีผู้รังเกลียดด้วยภามิต ๆ สำนัญมิต ๆ เขาก็คิดทำหนังสือ
 ประกาศชความคตของผู ทรงเกลียดมตภามิต แต่เช็ดชุกยกของผู ที่เขาต้องการแท้
 ด้วยเหตุมตต่าง ๆ ซึ่งควรจะให้ คนทั้งปวงรับเชื่อเป็นแน่เกลียงไม่ได้ นนออก
 ประกาศให้ เห็นจริง จนคำภษาแถการรังเกลียดนั้นส่งไปเอง ฤว่าในบ้าน
 เมืองของเราผู้รักษาเมืองกรมการเมืองใด ราชครูรังเกลียดเป็นอันมากว่า
 คนที่ไม่ชงแถวกคตของผูอนณนัยกย้าย ถึงเราจะ ไครเกลียงอยู่ ก็ต้องเปลี่ยนผลคต

เขาไปไว้ ทอีน ให้ พนคนเป็นอันมากทรวงเกยจชงชง เพื่อจะ ให้ คนเป็น
 อันมากได้ความสบายใจ ฉันทัดเห็นว่าพระพุทธรูปเหล่านี้ถึงจะทำคำประกาศ
 ให้ แจ้ง ว่ากล่าวไปอย่างไร ให้ คนทรวงเกยจอันรังเกยจ ก็เห็นเห็นต่อสติ
 บัญญาที่จะว่าให้ เห็นจริงได้ เมื่อฝนแล้งฤาอะไรเกิดขึ้นคนก็ทงจะบ่นชบชบ
 ไม่รู้หาย เพราะฉะนั้น ฝ่ายใจฉันไม่ทวงแหนเดี่ยตายอะไรคอก รังเกยจ
 อยู่ น้อยหน่งว่า ได้ เชิญมาตั้งเป็นพระประธาน ฤาตั้งสถานทออยู่ ทคองสูงแลม
 เครื่องประดับเครื่องบูชามากแล้ว ครั้นจะได้ทอนให้ ไปอยู่ ที่คำที่เดว ก็ดู
 เหมือนจะไม่สู้ ควรอยู่ สักน้อย ถ้าบวชใช้ อะไรไปคนก็จะ โทษกัน แดคน
 ที่ถือบุญบาศก็จะว่าเปพบาศไปด้วย ถ้าจะยกย้ายไปจะไปอยู่ ที่ไหนเมืองไหน
 ก็จะต้องให้ เจ้าเมืองกรมการทำที่คองทไว้ ให้ งานให้ ค ให้ ส้มคอร

พระแสงเมืองมหาไชยนั้น เปนของอยู่ ในถ้ำในป่า เชิญมาเป็นพระ
 ประธาน ในพระอุ ไบสถอดัดประทุมวนาราม ถ้าจะ ให้ เชิญไปนอกแขวง
 กรุงเทพฯ ๑ ตั้งว่ามาในเรือกราณนถียอม จะให้ ไปอยู่ ที่วัดเขาแก้วเมือง
 สระบุรี ฤาพระพุทธรูปาทก็เห็นจะได้ ทคองให้ ส้มคอร ฉันทตั้งพระ
 พิมพ์ธรรมฤาพระยามหาอำมาตย์ ให้ ทำที่พระพุทธรูปาท หรือพระยา
 ไชยวิชิตพระยาธระบุรี ให้ ทำที่วัดเขาแก้ว แลวัดเจ้าพระยานกรบดินทร์
 การก็คองจะสำเร็จ ได้ เพียงแทนทคองพระ แต่ โบถพิหารนั้นเป็นของสำหรับวัด
 ไม่ใช่ ของพระพุทธรูป คคองคองแต่จะเป็นในที่ไป ของสามแห่งนั้นก็ไม่ใช่
 สู้ กระไรนีกคอก ฤากรมหลวงวงษาธิราชสนิทจะรับไปไว้ วัด ไปรดสักว
 ก็ตาม ฉันทนถียอมให้ แดวัดนนั้นก็ทอดตา ไม่เหมือนธระบุรี

แต่พระไถ่ฉันท์ว่าให้ ฉันทยอมถวายวงษ์นำ เพราะเป็นของเคยอยู่ กับพระเสียม
 ตัดขกันนั้นก็ชอบแล้ว ฉันทยอมขินตถวายท่าน แต่ถ้าท่านได้ แล้วท่านจะ
 เชิญเข้ามาไว้ในวงษ์ด้วยกันกับพระเสียม การที่ว่ากันครั้งนั้นก็เหมือนไม่ได้ว่า
 ชำร่ายจะเป็นที่คนเป็นอันมากชบชิบฎาชาว่าอะไรมากไปกว่าแต่ก่อน ก็ที่
 วงษ์นั้นฉันจะไปว่าออกด้วยการที่ว่ากันแล้ว ก็จะเป็นอันเราชเชยจเข็นท่าน
 นึกไป ถ้าท่านผู้หลักผู้ใหญ่จะเอาเรื่องราวที่ยินมานี้ ก็กับคำฉันท์ว่าครั้ง น
 มอบให้ กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ ฤาพระยานอนเทียรบาทไปกราบทูล
 หาฤาท่านดูจะได้ ฤาไม่

พระไถ่ฉัน้อยู่ในอำนาจฉัน ก็ถ้าวงษ์นำท่านไม่รับ ฉันทจะส่งไปไว้ที่
 พระพุทธบาท ฤาสถานสองแห่งที่ออกข้อแล้ว ที่เมืองสระบุรีก็ได้ ฤาเจ้า
 เมือง ๆ ตาวได้ ๆ เขาต้องการ เขารับจะทำสถานที่สมควรไว้จะมอบให้
 เขาไปก็ได้

พระดำรับเกล้าคือพระบางพระแทรกคำพระฉันท์สมอนั้น ก็เคยอยู่ ในแขวง
 กรุงเทพ ๆ นอกพระนครมานานแล้ว จะว่าให้ จงเสด็จออกน้อยหนึ่ง พระบางนั้น
 เป็นคนเหตุนิทานเดิม ว่าอยู่ เมืองเดียวกับพระแก้วไม่ได้ ก็ครั้งแผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วัตถุประสงค์บรรดิเป็นนอกพระนครแท้ แต่มา
 แผ่นดินประจุบันนี้การปรวนแปร เพราะชุกชุมล้อมแทนกำแพงรอบไป เป็นที่
 สงไสยว่ากตัมเป็นภายในพระนครแล้ว เพราะเห็นว่าตั้งแต่ชุกคดองผดุงแล้ว
 มากการแผ่นดินก็ไม่เหมือนแต่ก่อน ถึงศึกเสือเหนือไต ไม่นับมา ก็มักถูก
 เขากวนจุกจิกจุ จินหนักเข้า ๆ เพราะฉนั้นซึ่งคิดว่าจะให้ เชิญไปเมืองหลวง
 พระบาง เป็นที่เสถียรนามเมืองคามเดิมหนักควรหนักหนา แลพระบางก็มี

เครื่องประดับเครื่องบูชาเป็นเครื่องเงินเครื่องทองหลายสิ่ง แต่ก่อนเมื่ออยู่
 เที่ยงจนทกิมศวดิถีเช้าพระอยู่หลายคน ข้าพระองค์ก็นั่งนำกวาดต้อนมาแต่
 ถวายวัดบรรลัถถานบ้าง ถวายวัดบวรนิเวศบ้าง คดีเดขเดิมก็ตายเกือบ
 หมดแล้ว มีแต่ลูกหมู่หลานหมู่สืบมา ได้ยินว่าเจ้าพระยาบดินทรเดชา
 ทราบการอนัน ได้จัดคดีเดขถวายใช้แทนจะเป็นเท่าไรไม่ทราบ ก็เดข
 เหล่านั้น ถ้าจะย้ายพระมางไปอยู่เพียงวัดชประชาโกลบ้านเจ้าพระยา
 มุขมนตรี ถ้าเจ้าพระยาบดินทรเดชา จะรับไปไว้เมืองนครราชสีมา
 จะยกคดีเดขตามไปก็ควร ถ้าจะให้ไปเมืองหลวงพระบาง ก็จะต้องขอ
 แก่เจ้าหลวงพระบาง ให้จัดเดขใช้ ถวายแทน เพราะจะให้ คดีเดขซึ่งเข้า
 มาอยู่เมืองขึ้นใน แล้วกลับคืนไปจะไม่ควร การที่อยู่ในวิไลยฉนั้น
 ถ้าอย่างไรท่านผู้ใหญ่ทั้งปวง มีความร่าคาญใจจะให้ ยักย้ายผ่อนปรนแก้ไข
 ฉนั้นก็จะยอมตามทุกประการ ไม่ขัดใจผู้หลักผู้ใหญ่ห้ามได้ เดย แต่พระ
 เลี่ยมแต่พระแล่นวัดหงษ์นั้น อยู่ในอำนาจวงษ์น่าเป็นสงวนข้างพระบวรราชวงษ์
 ต้องทูลหาฤาท่านจะโปรดอย่างไร ก็ตามแต่ผู้หลักผู้ใหญ่จะเห็นพร้อมกัน
 วัดที่ไปสร้างที่สถานนั้น ฉนั้นได้ ยินท่านเล่าให้ ฉนั้นฟังครั้งหนึ่ง ว่าถาดบ้านนั้น
 เขาขอพระคีตาไว้ พระองค์หนึ่ง ท่านจึงทรงพระราชสัตธาสร้างวัดถวาย
 พระคีตาพระองค์นั้น จะใหญ่แต่กประการ ไตฉนั้นก็ได้ทราบด้วยเดย

เรื่องราวของเมืองเขมร

มีพระบรมราชโองการ มารพระมัทนทูรสุรสิงหนาท ในพระบาท
 สมเด็จพระปรเมนทรมหาอภิวสุทศสมมติเทพยพงษ์ วงษาคีศวรกระษัตริย์

เขมร ว่าสร้างแต่ครั้งแผ่นดินเจ้าเขมรชื่อพระเจ้าประทุมสุริยวงษ์ กว่า
 ๑๐๐๐ ปีเศษมาแล้ว ภายหลังอำนาจเจ้าแผ่นดินในวงษ์นั้นเสื่อมไป ใน
 ประเทศของแผ่นดินเขมรนั่นเอง เมืองโกธ ๆ ก็ตั้งตัวเป็นใหญ่เป็นเจ้าแห่ง
 เมืองชนในต่าง ๆ แล้วยกรบพุ่งกัน ด้วยเหตุนี้จึงได้ ยินเรื่องแต่โบราณ
 ว่าเมืองศรีอยุธยาเดิมกิต เมืองสพบุรีกิต เมืองไชยศรีกิต ก็ได้มี
 ผู้ตั้งตัวเป็นเจ้ายกยศเป็นพระมหากษัตริย์ทุกเมืองก่อนแต่ ๗๐๐ } ปี ภายหลัง
 ๘๐๐

แต่ไป ครั้นภายหลังก่อนแต่บัดนี้ ชนไปในระหว่าง ๗๐๐ } ปี ๕
 ๘๐๐ } ปีนี้ สิ้นแต่

พระร่วงทรงพระนามว่า ส้มเต๋จพระเจ้าอรุณราช เป็นพระเจ้ากรุงสยาม
 ฝ่ายเหนือ เสด็จครอบครองเมืองสุโขทัย เมืองศรีสุชนาลัยที่เรียกว่า
 เมืองสวรรค์โลกย์ ได้มีอำนาจเอาไชยชนะตลอดมาจนกระทั่งถึงชายทะเล
 จนถึงเมืองนครศรีธรรมราชก็ตั้งมาเป็นเมืองออกถวายบรรณาการ แก่กรุง
 สุโขทัยกรุงศรีสุชนาลัย ได้ความว่าครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าอรุณราช
 ได้ตั้งเมืองไม่ยอมอ่อนน้อมเสียส่วยแก่เมืองเขมร เพราะได้กระต้าง
 กระเดื่องต่อเมืองเขมร แต่ครั้งพระเจ้าธรรมมาโลกราช ผู้สมเด็จพระ
 บิดาสมเด็จพระร่วงนั้นมาแล้ว ฝ่ายเขมรก็มีอำนาจอ่อนมานานแล้ว หาอาจ
 ทำประการใดได้ไม่ ถึงแผ่นดินเขมรที่มาเป็นส่วนฝ่ายใต้ของแผ่นดินไทยนั้น
 ก็แข็งเมืองแก่เมืองหลวงพระนครที่นั้นมาเสียนานแล้ว ต่อภายหลังสมเด็จพระ
 พระร่วงได้เสวยสมบัติ เป็นสมเด็จพระเจ้าอรุณราชแล้ว จึงได้ไชย
 ฐานะประเทศของเมืองเขมรที่แข็งเมืองแก่เมืองหลวงพระนครที่นั้น มาอยู่ใน

อานาจ ด้วยเหตุนี้จึงไม่ได้เป็นคักกัษเมืองหลวงนครทม เพราะเหตุที่ไป
 เอาประเทศแผ่นดินเขมรเดิม มาเป็นแผ่นดินของไทยนั้น ตั้งแต่บัดนั้นมา
 ประเทศแผ่นดินฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองไชยนาทลงมาจนกระทั่งทะเล ก็ได้ มี
 นามว่าเป็นเมืองไทยใต้ เชื้อวงศ์เจ้านายฝ่ายเขมรที่เมืองลงมาแต่พระเจ้า
 ประทุมสุริยวงศ์ ผู้สร้างพระนครทมนั้น ก็ตามสูญสิ้นไป สักพระ
 วงษ์ถึงเพียงเจ้าผู้หญิงเป็นราชินีนครของแผ่นดิน เพราะไม่มีเจ้าผู้ชายจะ
 สืบพระวงศ์ เจ้าผู้หญิงนั้นมีความเห็นว่า ครั้นได้สมบัติเป็นเจ้าแผ่นดินแล้ว
 พระยาพระเขมรทั้งปวงยอมให้หาชายไว้ ใช้ชีวิตตามชอบพระไทย เจ้าผู้
 หญิงราชินีพระองค์นั้น บำรุงให้หาชายที่รูปงามมาเลือกทุกบ้านทุกเมือง
 แด่ต่างคนให้ ไปเที่ยวสืบหาชายรูปงามในแผ่นดินไกล ไกลต่าง ๆ ด้วย ภาย
 หลังเลือกได้ชายรูปงามในเขมรสองคน เอามาเลี้ยงไว้ ใช้ชีวิตในวัง
 แล้วยังให้สืบเสาะหาต่อไป ภายหลังผู้รับอาสาไปเที่ยวสืบแต่ไกล ได้
 ชายไปแต่แผ่นดินเขมรเก่า ซึ่งกลายเป็นแผ่นดินไทยฝ่ายใต้แต่นั้นคนหนึ่ง
 ภาไปถวายราชินีเจ้าแผ่นดินเขมร ๆ ก็ชอบพระไทยชายคนนั้นจะรับเลี้ยงไว้ด้วย
 ชายทั้งสองที่อยู่ก่อนมีความหึงหวงไม่ยอมให้อยู่ ชายที่เลือกไปจาก
 แผ่นดินไทยนั้นก็ไมยอมอยู่ จะใคร่มาอยู่ ตามภูมิตำเนาเดิมไกล บิดามารดา
 แด่ญาติ เจ้าแผ่นดินเขมรจึงได้มาขอแต่ผู้ครองฝ่ายไทย สร้างเมือง ๆ หนึ่ง
 คือเมืองนครนายก อยู่ในแผ่นดินฝ่ายใต้ ใกล้กับอาณาจักรเมืองเขมร
 ให้ชายผู้นั้นกับบิดามารดาแด่ญาติอยู่ ผู้ครองฝ่ายไทยก็ยอมให้ สร้าง
 ครั้นสร้างเมืองนครนายกแล้ว ราชินีเจ้าแผ่นดินเขมรผู้หญิง ก็เสด็จมา
 อยู่ที่เมืองนครนายกกับชายผู้นั้นบ้าง กลับไปเมืองหลวงพระนครทมบ้าง

ครั้นเมื่อไป ๆ มา ๆ อยู่ดังนี้ ได้ยินว่าราชินีเจ้าแผ่นดินเขมรผู้หญิงนั้น
 ก็ประชวรสิ้นพระชนม์เสีย ไม่มีราชบุตรสืบพระวงศ์ต่อไป จึงมีเขมรใน
 พระนครทมหกคนนับถือมากคงคิดเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ครอบครองแผ่นดินเขมร
 มาหลายชั่วตระกูล จนถึงเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งซึ่งเป็นที่ลือชื่อนั้น ในครั้งนั้น
 มีบุรุษผู้หนึ่งเป็นชาวไร่แดง บดุกแดงมรดกอันหวานมากกว่าแดงเจ้าของอื่น
 ในแผ่นดินเขมรเป็นอัครจรรยา ไร่บ้านพลเมืองเต่าๆกัน ว่าบุรุษผู้
 อัครจรรยา มีบุญมากนับถือมาก เจ้าแผ่นดินเมืองเขมรจึงให้หาบุรุษนั้นมา
 บังคับว่า แดงในไร่ของบุรุษนั้นมีเท่าไร ให้มาขายแก่ในหลวงทั้งสิ้น
 อย่าให้ขายแก่ผู้อื่นเลย ถ้ามีผู้ใดเข้าไปตักแดงให้ฆ่าเสีย ครั้นภายหลัง
 มาเจ้าแผ่นดินของกษัตริย์ทราบ ว่าชาวบ้านชาวเมืองนับถือบุรุษชาวไร่แดงหวาน
 นั้นมาก ก็มิอาจคิดอุบาย จะใช้ผู้อื่นไปทำร้ายแก่บุรุษนั้นก็ไม่ได้วาง
 พระไทย เสด็จกลางคืนจึงแอบเสด็จเข้าไป ด้วยหวังว่าจะทำร้ายแก่บุรุษ
 เจ้าของไร่แดง บุรุษเจ้าของไร่แดงต่ำคึกว่าโจร ก็ให้ประหารด้วยหอก
 เจ้าแผ่นดินเขมรองค์หนึ่งซึ่งชั่วครู่อยู่ในไร่แดงนั้น ครั้นนั้นคนทั้งปวงเป็นอัน
 มากเห็นพร้อมกัน ว่าบุรุษเจ้าของไร่แดงหวานนั้นเป็นผู้มีบุญแท้ จึง
 บันดาลให้เจ้าแผ่นดินนั้นบันดาลตั้งให้ อานญาสิทธิ์ ให้ฆ่าคนเป็นผู้ร้ายตักแดง
 แดงเสด็จเข้าไปให้ บุรุษนั้นฆ่าเสียเองเป็นอัครจรรยา ถ้าจะยกแผ่นดินไปให้
 ผู้อื่น บ้านเมืองก็จะไม่เป็นสุขต่อไป เจ้าแผ่นดินที่สิ้นชั่วครู่แล้วนั้น
 ก็ไม่มีราชบุตรราชธิดาที่เป็นชาย มีแต่ราชธิดาอยู่ องค์หนึ่ง ครั้นจะยก
 ชนให้ เป็นราชมเหสน้อย่างครั้งหนึ่ง ในที่สุดพระวงศ์สมเด็จพระเจ้าประทุม
 ตรีขวงษนั้น ก็กตจะว่านว่าหาชายดีของชายสามชายไปอย่างก่อน เพราะณนั้น

จึงได้ ปฎกษาพร้อมกัน อัญเชิญชายชาวไร่แดงหวานนั้นมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินให้อยู่กับราชธิดา เรียกว่าพระเจ้าแดงหวาน จึงได้ มีราชโอรส ราชนัดดาปนัดดาสืบ ๆ ต่อมาจนเจ้านายฝ่ายเขมรในกาลบัดนี้นาน ๕๐๐ ปีขึ้นไป ๖๐๐ ปีลงมา วงษ์แดงหวานนครเขมรเมืองแผ่นดินเขมรมีอำนาจอ่อนหย่อนไป แล้วนาม หากได้ เป็นเจ้าของแผ่นดินใหญ่ตั้งกต่างแล้วนี้ไม่ ถึงกระนั้น เพราะเจ้านายฝ่ายเขมรพวกแดงหวานนั้น มีเชื้อวงศ์สืบสายยาวยืดยาวต่อมา

ในผู้ครองแผ่นดินเขมรนั้นนานกว่า ๕๐๐ } ปีมาแล้ว ถึงผู้เจ้าจำพวกนี้จึง ๖๐๐ }

เป็นที่นับถือของเขมรทั้งแผ่นดินกำโพชามาก ๆ ถ้ามี ใช้เจ้าในสกุลนี้แล้ว จะให้ ผู้อื่นมาเป็นเขมรด้วยกันก็ดี ให้ ได้ ชนเป็นเจ้าแผ่นดินเขมรไม่ได้ ไม่มี ใครยินยอมเลย คงต้องเลือกกันจัดเอาผู้ ซึ่งเกิดในสกุลเจ้านั้น คือ ผู้ใดจะเป็นที่ชอบใจของชนทั้งปวงนั้น ชนเป็นเจ้าแผ่นดินเมืองเขมร แต่เพราะ เจ้าแผ่นดินเมืองเขมรอำนาจน้อย มีเมืองคงอยู่ ในระหว่างเมืองมีอำนาจใหญ่ ทั้งสอง ต้องฝากตัวอ่อนน้อมพึ่งพึ่งอิงอาศัยเมืองไทยบ้างเมืองญวนบ้าง เมื่อใดชนซึ่งหมองหมางกับไทย ก็เห็นกันไปพึ่งพึ่งอิงเมืองญวน เมื่อถูก รบกวาดรังแกแต่ญวนแล้วก็กลับขี้ดงปรวนแปรเหมาหาไทยเล่า ทางที่เจ้า นายฝ่ายเขมรนั้นเกิดวิวาทกันแล้วก็ย้ายแยกแตกเป็นพวกเป็นเหล่า ช้างหนึ่ง ไปพึ่งญวนข้างหนึ่งมาพึ่ง ไทยรบกันกันไป ช้างไทยมีกำลังขึ้นได้ เป็นเจ้า เป็นนาย เจ้านั้นนายนั้นต้นต้นนับถือช้างไทย ก็พาไพร่บ้านพลเมือง โอน อ่อนไปอยู่ ข้างนั้น จะว่าแต่การ ในเร็ว ๆ ภายใน ๓๐๐ ปีลงมา ตั้งแต่ เวลาคงศ์มเด็จพระอุไทยราชาธิราชคน ซึ่งเป็นอัยกาธิบดีขององค์สมเด็จพระ

เพราะมัจฉกษัตริย์เมืองตังเกี๋ย ไม่ใคร่จะมาช่วยเขมรได้ถนัด องค์สมเด็จพระ
 พระอุไทยราชาธิราชคน จึงมายอมอ่อนน้อมค้ำับถวายบรรณาการแก่
 เจ้ากรุงธนบุรี ภายหลังเมื่อชราตงแล้วมีความกริ่งเกรง อำนาจองค์ราม
 จะพงษบุญเจ้ากรุงธนบุรี แลวคิดฮานเอาเมืองเขมร ทำอินทรายแก่บุตรหลาน
 แลพระยาพระเขมรทั้งปวงค้อไป จึงได้ เอาใจดีค้อยอมยกแผ่นดินเขมรให้
 แก่ณิกงคราม แลวขอตัวออกจากที่เจ้ากรุงกำโพชา แลวอยู่ไปไม่ช้า
 ก็ถึงแก่พิราลัย นักงครามได้ เป็นเจ้าแผ่นดินเมืองเขมรแล้ว มีนามว่า
 สัมเด็จพระรามารมบดี แลวก็มาพงษองอาไศรยอยู่ในอำนาจเจ้ากรุงธนบุรี
 ฝ่ายเดียวไม่ได้ พงษอน ครั้นลับมาองค์สมเด็จพระรามารมบดีนั้น มีความ
 ชุนชองหมองหมางกับพระยาพระเขมรผู้ใหญ่หลายนาย เพราะการร้าย
 ค่าง ๆ พระยาพระเขมรพวกนั้น ก็กลับไปพงษองอำนาจญวนแลวคิด
 การกระต้างกระเดื่องค้อสู้กับสมเด็จพระรามารมบดี จับสมเด็จพระรามารมบดี
 โนนสำเร็จโทษเสีย แลวยกย่องนักพระองค์เองผู้ราชตโนนน้อยของสมเด็จพระ
 พระอุไทยราชาธิราชคน มีชนมพรรษาเพียง ๗ ปีชนเป็นที่เจ้ากรุงกำพูชา
 ธิบตี แลวพระยาพระเขมรผู้ใหญ่ ๓ นาย ซึ่งคิดร้ายแก่สมเด็จพระ
 รามารมบดี โนนนั้น ว่ากล่าวราชการบ้านเมืองอยู่ เจ้ากรุงธนบุรีทราบ
 เหตุแล้ว ให้มีทองตราไปขอเอาตัวพระยาขมราชแบบ ซึ่งเป็นข้าหลวง
 เต็มของสมเด็จพระรามารมบดี โนนนั้นเข้ามาได้เลี้ยงไค่ถาม ได้ความว่า
 พวงพระยาพระเขมร ซึ่งคิดร้ายแก่องค์สมเด็จพระรามารมบดี โนนนั้น
 คิดฮานไปสมคบเอาอำนาจองญวนที่เมืองไซ่ง่อนเป็นที่พง เจ้ากรุงธนบุรี
 มีความพิโรธ จึงให้จัดแจงแต่งกองทัพใหญ่ยกออกไปกำราบปราบปราม

เมืองเขมร เพื่อจะให้ คินมาอยู่ ในอำนาจ แต่งจะจัดแจงการบ้านเมือง
 เสียใหม่ กองทัพยกไปถึงเมืองปักของแต่เมืองนครวัดแล้ว ฝ่ายพระยา
 พระเขมรตามนายนั้น ก็จัดแจงแต่งตั้งกองทัพสู้ เป็นสามารถ การกอง
 ทัพทั้งสองฝ่ายยังวังรอเป็นเชิงกันอยู่ ยังไม่ได้รบกัน ฝ่ายข้างกรุงธนบุรีนั้น
 เจ้ากรุงธนบุรีเสียอารมณ์ไป ประพาศกิจการผิดต่าง ๆ ก่อเหตุให้บ้านเมือง
 เป็นจลาจล จนถึงมีคนร้ายเข้าตักกันเป็นอันมาก ต่อมจึงจับเจ้ากรุง
 ธนบุรีเสีย เมื่อฝ่ายกรุงธนบุรีมีเหตุใหญ่ดังนี้ กองทัพไทยก็ยกไปก็ต้อง
 ยกกลับมา จัดแจงการบ้านเมืองฝ่ายสยามให้ เรียบร้อยราบคาบ การที่
 เรื่องเมืองเขมรก็เป็นอันวังรออยู่ ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
 โดกย ซึ่งเป้นพระเจ้าแผ่นดินสยามเป็นประมุขในพระบรมราชวงศ์ประจุบัน
 ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ทรงสร้างกรุงเทพมหานคร อมร
 วัดศน์ โภคินทร์พินิตราชธานีชน ทรงทำนุบำรุงแผ่นดินฝ่ายสยามนี้ ให้มี
 อำนาจเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อน ฝ่ายพระยาพระเขมรตามนาย ซึ่งเป็นใหญ่
 ในแผ่นดินเขมรครั้งนั้น ก็เกรงพระบรมเดชานุภาพ เขียนไปบอกเข้ามา
 อ่อนน้อมต่อพระบารมี ให้ทราบทุกขอพระยาขมราชแบบ ซึ่งเข้ามาตั้ง
 อยู่ในกรุงเทพมหานครแต่ก่อนนั้น ให้ออกไปช่วยราชการรักษาเมืองเขมร
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โดกย ก็โปรดอานวยให้ออกไปตาม
 ประสงค์ ครั้นพระยาขมราชแบบออกไปอยู่ในเมืองเขมรไม่ช้า ก็เกิด
 วิวาทกันชนกับพระยาพระเขมรผู้ใหญ่ตามนายนั้น เพราะคิดการบ้านเมืองมี
 ค้องกัน พระยาขมราชแบบจับพระยาพระเขมรผู้ใหญ่ตามนายนั้นฆ่าเสีย
 แล้วกษัตริย์เป็นผู้ใหญ่ทำนุบำรุงนั้กพระองค์เอง ซึ่งเป็นเจ้ากรุงกำพูชาธิบดี

มีชนมายุแหว่นรักษาแผ่นดินอยู่ไม่ช้า พวกแขกจามเป็นอันมากคุมสมัคร
 พักพวกทำการกระต้างกระเดื่อง ต่อผู้ครองแผ่นดินเมืองเขมร พระยา
 ยมราชแบงกับพระยาพระเชมรจะกำราบต่อสู้เอาไชยชนะมิได้ จึงให้พา
 นักพระองค์เองเจ้ากรุงกำพูชาไปกับเจ้าผู้หญิงเป็นพระท้าวสององค์ เป็นพระ
 เรียมสัตว์สององค์เข้ามาฟังพระบารมีอยู่ในกรุงเทพมหานคร ภายหลัง
 พวกญวนทราบจำเมืองเขมรเป็นจลาจล ก็ยกชนมาช่วยกำจัดพวกแขกจาม
 แล้วกยิตเอาเมืองเขมรฝ่ายใต้ไว้ในอำนาจ แต่เมืองเขมรฝ่ายเหนือคือเมือง
 บัศของเมืองนครวัดแต่อื่น ๆ ยังคงอยู่ในอำนาจฝ่ายกรุงเทพมหานคร ภาย
 ภายหลังเจ้าเจียดนามเดี่ยเมืองเว้แก่องโกเขินญวนตั้งอำนาจไป ของเชียงล้อ
 ราชบุตรเจ้าเจียดนามคองทงเมืองหน เข้ามาฟังพระบารมีอยู่ในกรุงเทพ
 มหานคร ครั้นญวนทเข้ามาครอบงายิตเอาเมืองเขมรไว้หน ก็เลื่อน
 กอยน้อยอำนาจหลักเฉียงไป พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 จึงมีพระราชโองการดำรัส ให้พระยายมราชแบงกลับออกไปรักษาแผ่นดิน
 เมืองเขมร ทำนุบำรุงไว้ให้นักพระองค์เอง ซึ่งยังมีชนมายุแหว่นยอมอยู่
 ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงทำนุบำรุงตั้งสอน อยู่ในกรุงเทพมหานครหลายปี
 ครั้นมาเมื่อปีชานฉอศกศักราช ๓๓๕๖ นักพระองค์เองเจ้ากรุงกำพูชาธิบดีม
 ชนมายุได้ ๒๓ จึงได้ทรงพระมหากรุณาพระราชทานอภิเศก ให้มีนามว่า
 องค์สมเด็จพระนารายณ์รามาชบตีศรีสุริโยประพันธ์ มีสร้อยนามต่อไปอีก
 โดยสมควร พระราชทานเครื่องยศอย่างสูงเป็นเจ้าประเทศราชอย่างเอกแล้ว
 โปรดให้ออกไปครอบครองแผ่นดินเมืองเขมร ซึ่งเป็นแผ่นดินเดิมของพระบิดา
 คือสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชตนตามสกุลวงศ์ แต่ให้ สมนประสงค์พระยา

พระเชษฐภคินีใหญ่ คตอดตงไปจนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเมืองกำโพชา
 โปรดให้ องค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในแผ่นดินเขมร
 ทั้งสิ้น ขอยกไว้แก่แผ่นดินของเขมรเป็นเอกเทศ คือแขวงเมืองบักของ
 เมืองนครวัด คตพระราชทานให้อยู่ในอำนาจพระยายมราชแบบ ซึ่งโปรด
 ให้เป็นพระยาอภัยภูเบศร อยู่ครอบครองแต่ยกมาจนแก่กรุงเทพมหานคร
 ที่เดียว ไม่ได้ขึ้นแก่เมืองบรรทายเพชร เพราะทรงเห็นว่าพระยายมราชแบบ
 เคยเป็นผู้ใหญ่ได้บังคับบัญชาการบ้านเมืองอยู่ช้านาน แลมีความชอบเป็น
 อันมากมาแต่ก่อน ที่เมืองบรรทายเพชรนั้น โปรดให้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าทศพรออก
 เป็น ผู้ใหญ่ สืบเชื้อสายใน ราชการ ทำนุบำรุง องค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี
 ให้ วิจารณ์การบ้านเมืองรักษาแผ่นดิน โดยศุภสวัสดิ์ เป็นประเทศราชใหญ่
 อันหนึ่งขึ้นแก่กรุงเทพมหานคร ฝ่ายองค์เจ้าเพชรบุรีเจ้าเวียงต๋ามแก้ว
 ซึ่งเข้ามาหาใคร่ขังพระบารมีอยู่ในกรุงเทพมหานครนั้น มีหนังสือเข้าออก
 กับพวกพ้องที่เมืองไซ่ง่อน ให้ ช้องชุ่มผู้คนพดพาทนะได้ มากแล้ว ก็กราบ
 ถวายบังคมลากลับออกไปคิดอ่านทำศึกกับพวกกองโกเชินอยู่ช้านาน ก่อนแต่
 การเมืององค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี ได้ กลับออกไปเป็นเจ้ากรุงกำพูชา
 ธิบดีนั้นมา ภายหลังก็ได้ สัมความปราธูณา โดยสวัสดิ์มิไช่ได้ ขณะ
 พวกญวนโกเชินทั้งสิ้น ได้ เป็นเจ้าแผ่นดินเมืองญวนนั้นอำนาจโตใหญ่ยิ่ง
 กว่าเก่า คงแต่นั่นผู้ ครองฝ่ายญวนก็กดขี่ใจเขมมเอิบ จะมาเกิดยกถ่ม
 เอาเมืองเขมรไปให้ อยู่ในอำนาจ เหมือนอย่างครั้งสมเด็จพระอุไทยราชา
 ธิราชคนซึ่งเป็นพระบิดา ขององค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีเองนั้น
 แต่องค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีเองกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าทศพรออก ยังถือ

ให้กลับออกไปครองแผ่นดินกำพูนธา โดยอย่างครั้งองค์สมเด็จพระรามธิบดี
 นินทุกประการ พระยาพระเชมรสองนายคือพระยาจักรี ๓ พระยากระเสา
 โหม ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงไว้วางพระ
 ราชฤทธิให้เป็นผู้ใหญ่ช่วยทำนุบำรุงสมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจัน ว่า
 ราชการแผ่นดินตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าทระหะหนนคองมา ฝ่ายเจ้าเวียดนามยาตวง
 คองเชียงสือเมื่อใด มอานาจใหญ่โตขึ้นแล้ว ครั้นทราบไปว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้า
 ทระหะ ings ได้เป็นผู้ใหญ่รักษาเมืองเชมรแต่ก่อนนั้นถึงอาสัญกรรมเสียแล้ว
 สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจันเจ้าเมืองเชมร มีชนมายุเพียง ๓๕ } บิดงน
 ๓๖ }

ก็เห็นว่าเปนท่วงทีที่จะเกิดยกต่อม่นมากเข้ากว่าแต่ก่อน ก็ยวดยของญวนเมือง
 ไช้ฮองแตเมืองอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกับเมืองเชมร ให้ทำแก่เชมรต่าง ๆ คือ
 มาเกลยกด้อมบ้าง ชูเส้นบ้างเมือง ๆ มากไปกว่าแต่ก่อน ภายหลัง
 สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจัน มีศุภอักษรให้ เข้ามากราบทูลพระกรุณา
 ขอนกองค์เจ้าหญิงผู้ เป็นเจ้าข้าหลานองค์ ซึ่งเข้ามาพร้อมกันกับสมเด็จพระ
 พระนารายนรามาชบคองคองเองแต่ก่อนนั้น กลับออกไปอยู่ด้วยที่เมืองบรรทาย
 เพชร ก็ทรงพระมหากรุณาโปรดให้ ไปตามสมัคร นักองค์เจ้าหญิง
 ทุกองค์ก็สมัคร ยอมกราบทูลถวายบังคมลาถลับออกไป แค้นกองค์ อองค์
 หนึ่งนั้นเมื่อยังอยู่ในกรุงเทพ ฯ ได้ ประสูติพระองค์เจ้าเป็นพระราชบุตร
 ในพระเจ้าอยู่หัวในพระราชวังบวรสองพระองค์ มีความรักในพระองค์เจ้า
 ซึ่งเป็นพระบุตรมากนัก ไม่สมัครออกไปจึงต้องค้างอยู่ในกรุงเทพ ฯ ครั้น
 เมื่อองค์สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจัน ได้เจ้าผู้หญิงเชมรพวกนั้นออกไปอยู่

ด้วยแล้ว คิดถึงประเทศพระคุณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 จึงได้เสด็จมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในกรุงเทพฯ ๑ ครั้งหนึ่ง โดยอย่างองค์
 พระนารายณ์ราชาธิบดีผู้ พระบิดา เมื่อเวลาจะกราบถวายบังคมลากลับไปนั้น
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ทรงพระประหลาดอยู่ หาได้เสด็จ
 ออกถนนพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เป็นสถานที่ชุมนุมนางเฝ้า โดยปรกติไม่
 เป็นแต่กลางวันแต่เสด็จออกพระเกล้าทอดพระเนตรคันไม้กระถาง ที่ชลาตนาม
 จันทน์ เวลาเสด็จออกนั้นเป็นเวลาว่างไม่มีชุมนุมนางเฝ้า ส้มเด็จพระอยู่ไทย
 ราชาราชจันท์ มีความร้อนใจจะใคร่กลับไปแล้ว ครั้นทราบว่าเสด็จออก
 พระเกล้า ก็พาพระยาพระเชมรเข้าไปกราบทูลถวายบังคมลาเอง ไม่มีเจ้า
 พนักงานกรมมหาดไทยกราบทูลถวายบังคมลาให้ ตามอย่างธรรมเนียม จึง
 ทรงพระราชดำริหัดเตียนว่า นึกองค์จันท์เห็นที่จะเสด็จจรดเสด็จแล้ว คิดก็เกิด
 ในกรุงเทพฯ ๑ ควรจะรู้ การตั้งตำมิตชอบควรแต่ไม่ควร ก็กับคนมัก รยาอัน
 ทดถึงเกินการไป พาเอาพระยาพระเชมรเป็นคนห่างคนไกลเข้ามาเฝ้าทูลของ
 ธุลีพระบาท กราบทูลถวายบังคมลาเองไม่ให้ เจ้าพนักงานนำนมชอบเตย
 เมื่อสมเด็จพระอยู่ไทยราชาราชจันท์ต้องพระราชดำริหัดงั้น ความก็ยังมีไป
 ในข้าราชการ มีผู้ต่อว่าต่อขานมากมายปากต่อยกัน ส้มเด็จพระ
 อยู่ไทยราชาราชจันท์ได้ ความอับระยศเป็นอันมาก เมื่อจะกลับไปได้ออกปาก
 ว่าในกรุงเทพฯ ๑ นี้เห็นจะไม่ได้กลับเข้ามาเห็นอีกต่อไปแล้ว ครั้นเมื่อสมเด็จพระ
 อยู่ไทยราชาราชจันท์ กับพระยาพระเชมรกราบถวายบังคมลากลับออก
 ไปเมืองบรรพตพิสัยแล้ว ก็มิไปบอกเข้ามาว่าเชมรไปตัดไม้กระดานไว้
 ในป่าใกล้เขตรแดนญวนเป็นอันมาก พวกญวนकुณต์มักพากันมาก ๆ

แย่งชิงเอากระดานไปเสีย ครั้นจะแต่งคนให้ ไปจับกุมก็กลัวจะวิวาทกับญวน
 จะเกิดการรบพุ่งกันขึ้น ด้วยญวนมีตมกาทังมากชนกว่าแต่ก่อนแล้ว
 ขอพระบารมี โปรดเกล้า โปรดกระหม่อมเป็นทพ เมื่อความในใบบอกกราบ
 ทูลพระกรุณา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงพระราช
 ดำริให้จ้งแต่งกองทัพออกไป ให้เป็นกำลังช่วยของกัสมเด็จเจ้าพระยา
 ธิราชฉันท ให้ ค่อยว่าแก่เมืองญวนด้วยเรื่องญวนผู้ร้ายดวงเกินเข้ามาแย่งชิง
 กระดานของเขมร กองทัพยังไม่ทันได้จัดให้ ยกไป ก็ทรงพระประชวร
 หนักถึงเสด็จสวรรคต จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย
 ได้ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศก ในปีมเสงเอกศก
 ศักราช ๒๓๗๓ ในปีนั้นอายพมายกทัพมาตีเมืองถลางทางหนึ่ง เข้ามา
 ทางทองธานี ด้วยหวังว่าจะเข้ามาตีเอาเมืองราชบุรีทางหนึ่ง ในกรุงเทพฯ
 ต้องกระเกณฑ์กองทัพใหญ่ออกไปสู้รบพม่า จึงได้มีทองตราไปเกณฑ์เขมร
 ให้ยกกองทัพมาช่วยในการรบพม่าครั้งนั้นด้วย ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้า
 ราชาราชฉันทจึงกระเกณฑ์พระยาพระเชมรเป็นอันมาก เตือกเอาแต่ผู้ ทม
 ใจซื่อสัตย์มีความภักดีข้างกรุงเทพฯ ให้คุมไพร่เข้ามากับนักองคสังวณ
 แตนกองค อมผู้ นอง แต่จัดแจงตั้งของทูลเกล้าฯ ถวายในเวลายแผ่นดินใหม่
 แลเครื่องฉลองพระเดชพระคุณ ในการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เข้ามาด้วย ครั้นนักองคสังวณนักองค อมแลพระยา
 พระเชมรเป็นอันมากที่ซื่อสัตย์ต่อกรุงเทพฯ ไม่ได้ อยู่ ที่เมืองบรรทายเพชรแล้ว
 องกัสมเด็จเจ้าพระยาธิราชฉันท จึงคิดอ่านกับพระยาพระเชมรที่สนิท

กับตัวเป็นอันมาก ว่าจะขอยุ่แก่กรุงเทพ ฯ ดังก่อนนั้นเห็นจะไม่มีค่าความคู่ช
 เพราะเมืองเขมรอยู่ไกล เมืองญวน ญวนก็มีอำนาจใหญ่ ไต่ขึ้นแล้ว
 ถ้าญวนจะคิดยกกองทัพมาทำแก่เมืองเขมร จะร้องให้กรุงเทพ ฯ ช่วย
 ฝ่ายกรุงเทพ ฯ ก็ขอมมีราชการที่พิศกณรงศ์สงคราม เพราะพม่ายกมาย้าย
 ในเขตรแดนด้านควนคกเนื่อง ๆ เมื่อคราวนั้นข่าวว่าพม่าจะยกมาอยู่ แล้ว
 ที่ไหนจะจัดกองทัพให้มาช่วยเขมรได้ เพราะเห็นว่าการที่จะกันพม่านั้นเป็น
 การสำคัญ ถ้าเป็นเวลาไม่มีทัพศึก โดยจะให้ ยกมาช่วยทางก็ ไทตกว่าจะมา
 ถึงได้ ก็เห็นข่าวพลที่มากก็บอบช้ำมากางน้อย ฝ่ายเขมรอยู่ไกลกับเมืองญวน
 เมื่อถูกญวนรบกวนก็จะยับ ไปเสียก่อน เหมือนช่วงตัวกับงาพร้อมกัน กว่า
 ถัดจะสู้งากใหม่ แต่ก่อนเมื่อครั้งเมืองเวียตนามยังมีอำนาจใหญ่ ก่อน
 มีศึกกับของไทเขินนั้น องค์สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชตนซึ่งเป็นพระเจ้าบุ
 ฤดี ไชยเมืองญวนแต่เดิมมา บังคับรักษาพื้นไทยจากกองทัพไทยกรุงธนบุรี
 คือเมื่อเมืองเวียตนามมีศึกกับพวกของไทเขิน จึงต้องไปของอ้ออ้นหม่อมแก่
 กรุงธนบุรี แด่ของยอมยกแผ่นดิน ให้แก่พระองค์รามตามชอบใจของผู้ครอง
 ฝ่ายไทย คือเมื่อพระยาพระเชษฐผู้ใหญ่ไม่ชอบใจพระองค์รามสมเด็จพระ
 รามาริบทนั้น ก็ได้ ไปเอาไพร่พลทั้งตั้งญวนเมืองไซ่ง่อน มาทำดาบตั้ง
 พระองค์รามตั้งเสียแล้ว จึงได้ ยกองค์สมเด็จพระนารายณ์รามาริบทพระองค์
 เองให้ เป็นเจ้าแผ่นดินเขมร แต่แรกนั้นยกพงญวนอยู่ คือภายหลังเมือง
 เวียตนามเสียแก่พวกของไทเขิน อำนาจญวนอ่อนไปแล้ว แยกจากกำเรบขึ้น
 ในบ้านในเมืองเขมรจึงต้องมาพึ่งกรุงเทพ ฯ กับตนสมเด็จพระเจ้ากรุง
 เวียตนามย่ำดวง ไต่ คนบ้านเมืองฝ่ายญวนเป็นปรกคตงชนแล้ว ส้มเตีจ

พระเจ้ากรุงเวียดนามฆ่าดวงกมลใช้วงษ์อื่น เป็นวงษ์เจ้าเวียดนามเก่าที่เขมร
 เคยนับถือมา ควรที่เราจะกลับไปเข้าหาอ่อนน้อมเอาเป็นที่พึ่ง ดังครึ่ง
 ส้มเคี้ยวพระเจ้าบุ แต่พระบิดานั่นจึงจะชอบ ถ้ามีราชการกะเกณฑ์เกิน ๆ มา
 แต่ข้างกรุงเทพ ฯ จะได้ช่วยขัดไว้บ้างไม่ให้เขมรได้ความลำบากนัก
 เจ้าเวียดนามก็จะได้ มเมตตาอารักขาแก่เราว่าเป็นเมืองชนพมัญญะ จะได้ห้าม
 ไม่ให้ญวนที่อยู่ เมืองโกตมาย้ายต่าง ๆ ครึ่งนั้นขุนนางพระยาพระเขมร
 ใหม่ ๆ ก็มีความคิดเห็นไปทูลสมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจันนั้นมาก จึงได้
 คิดกันแต่ทุกเขมรคุมศุภอักษรแด่เครื่องราชบรรณาการ ไปขออ่อนน้อมยอม
 เป็นเมืองชนพมัญญะอาณาจักรเจ้าเวียดนาม ๆ ก็ให้ทองคำนามอย่างญวนแต่ให้ตราทอง
 เหลืองมาไว้สำหรับแผ่นดินเขมร แล้วให้ของญวนไปมาแย่งให้ ขัดแข้งต่อ
 กรุงเทพ ฯ เมือง ๆ ฝ่ายนี้กองทัพตั้งวงกับกองทัพ อ้อมได้ เข้ามาเผาทุตของ
 รูดพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทูตเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
 สิ่งของเครื่องราชบรรณาการ แด่เครื่องช่วยในการพระบรมศพปรากฏเป็น
 การทำแทนองค์สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจัน ซึ่งเป็นสมเด็จพระเรียน
 กิศรีนนทราชการในกรุงเทพ ฯ พูดกันว่าก็ ธิราชองค์สมเด็จพระอยู่ไทยราชา
 ธิราชจันหาสมควรไม่ ด้วยการครึ่งเป็นแผ่นดินตั้งใหม่ ควรจะให้ห้อง
 ชายอยู่ รักษาเมือง แล้วเข้ามาถวายบังคมรับหน้าพระพิพทสังคยาด้วยตัวเอง
 จึงจะชอบ เมื่อแผ่นดินก่อนตีมาเผาทุตของรูดพระบาทเองได้ ครั้นเปิดชน
 แผ่นดินใหม่ใช้ ให้ห้องมาแทน ดูเห็นเป็นการไม่สมควร พระบาท
 สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระปรารภเหตุนี้ จึงทรงยกความชอบ
 นกกองทัพตั้งวงแต่กองทัพ อ้อม ซึ่งเข้ามาเผาทุตของรูดพระบาทครึ่งนั้นแล้ว

ทรงตั้งนักองค์สงวนให้เป็นสมเด็จพระมหาอุปโยธา นักร้องค้อมให้เป็น
 สมเด็จพระมหาอุปราช พระราชทานเครื่องยศกษัตริย์อย่างใหญ่ แต่
 เตาหน้าทองแดงของอื่นเป็นอันมาก แล้วให้มัคราตั้งออกไปที่เดียว ไม่ได้
 มีศุภอักษรออกไปหาฤๅสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจันก่อน ครั้นสมเด็จพระ
 มหาอุปโยธา สมเด็จพระมหาอุปราชออกไปตั้งเมืองบรรทายเพชรแล้ว
 สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจันก็มีความ ไทรมนั้คมาก ด้วยการที่กรุงเทพ ฯ
 ตั้งสมเด็จพระมหาอุปโยธาสมเด็จพระมหาอุปราชไป ไม่ได้ มีศุภอักษร
 ออกไปหาฤๅก่อนนั้น เห็นไปว่าเป็นอันเสื่อมเสียเกียรติยศมาก จึงให้หา
 พระยาพระเชษฐาธิราชใหญ่ซึ่งเข้ามาในกรุงเทพ ฯ กับสมเด็จพระมหาอุปโยธา
 สมเด็จพระมหาอุปราชนั้น ไปไต่ถามการทั้งปวงที่ได้กับได้ เป็นเมื่อเข้ามา
 กรุงเทพ ฯ นั้น แล้วก็เกลี้ยกล่อมชักชวนให้เขาคิดอ่านในภาระที่จะเข้าคิดขอ
 ยกเลิก เครื่องราชบรรณาการที่เคยส่งมาทุกเกล้า ฯ ถวายในกรุงเทพ ฯ
 ทุกบ่อย่างแต่ก่อนนั้นเสีย คิดว่าจะไว้ตัวเป็นกลาง ค่อยถึงบ่ที่สามจึงจะ
 แต่งบรรณาการไปค้ำบ่เมืองไทยฝ่ายหนึ่ง เมืองญวนฝ่ายหนึ่งเหมือนกัน
 พระยาพระเชษฐาธิราชจึงว่าพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพ ฯ พึงได้เสวยราชสมบัติ
 ขึ้นใหม่ ถ้าไม่ถวายราชบรรณาการเหมือนอย่างแต่ก่อน จะเป็นที่ทรง
 เห็นไปว่าไม่นับถือในพระบารมี เหมือนอย่างพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ก่อน
 จะทรงขัดเคืองแล้วให้ยกกองทัพออกมาทำแก่เมืองเขมร สมเด็จพระอุไทย
 ราชาธิราชจึงว่า ถ้าตั้งนั้นจะไปขอกองทัพพระเจ้ากรุงเวียดนามมาช่วย
 จึงเอาห้องแดงดวงตราของประธานที่ได้ มาแต่เจ้ากรุงเวียดนามนั้น ออกขอ
 ออกอ้าง แล้วก็ใช้พระยาพระเชษฐาธิราชไปปรึกษาความค้ำบ่กับสมเด็จพระ

พระมหาอุปโยราชสมเด็จพระมหาอุปราช แต่นักองค์ดวงผู้^{๒๒}น้อย แต่พระ
 ยาพระเชมรผู้^{๒๒}ใหญ่ในหัวเมืองต่าง ๆ สมเด็จพระมหาอุปโยราช สมเด็จพระ
 มหาอุปราช แต่นักองค์ดวงทั้งสามไม่เห็นชอบด้วยไม่ยอมเข้าคตตาม
 ก็เป็นความชุนชองหมองหมางกันขึ้น พระยาพระเชมรในเมืองบรรพทายเพชร
 แลหัวเมืองต่าง ๆ ที่เห็นไปตามสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน^{๒๓}กิม ที่เห็น
 ตามสมเด็จพระมหาอุปโยราชส่ง^{๒๔}ฉวนกิม ครั้นพระยาจักรีพระยากระตา^{๒๕}ใหม่
 ซึ่งเป็นผู้^{๒๖}ใหญ่สองนาย ปรึกษากันว่าเมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงตั้งให้^{๒๗}สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจันออกไปเป็น
 เจ้ากรุงกำพูชาธิบดี ได้ทรงมอบหมายการแผ่นดินให้เราทั้งสอง เป็นผู้^{๒๘}
 ใหญ่ทำนุบำรุงสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน ตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าทศระหะ^{๒๙}เกา
 เกษณของพระเดชพระคุณมาแต่ก่อน แต่เราทั้งสองก็ได้^{๓๐}รับพระราชทานน้ำ
 พระพิพิสัยในกรุงเทพมหานคร เมื่อเจ้านายของเรากับพระยาพระเชมร
 ผู้^{๓๑}น้อยเป็นอันมากคิดการจะ^{๓๒}ฉวยไปไม่สำเร็จคตกรุงเทพมหานครดังนี้ เราจะ
 พดอยคตเห็นตามไปด้วยก็^{๓๓}ดี จะ^{๓๔}นิ่งความเสียไม่มี^{๓๕}ไปบอกเข้าไปให้^{๓๖}ความ
 ทราบได้ ผาดของชุดพระบาทกรุงเทพมหานคร เห็นจะไม่สมควรแก่เราที่เป็น
 ผู้^{๓๗}ใหญ่ใจซื่อสัตย์นั้นเลย ความซึ่งพระยาทั้งสองพูดกันนั้น องค์สมเด็จพระ
 พระอุไทยราชาธิราชจันได้^{๓๘}ทราบแล้ว จึงได้^{๓๙}คิดการนัดพระยาพระเชมร
 ผู้^{๔๐}ใหญ่ผู้^{๔๑}น้อย ให้^{๔๒}ไปประชุมกันเลี้ยงในสวนเป็นการมงคล มี^{๔๓}พาทย์
 ประโคมสังคีต แดกระบวนคองรักษา^{๔๔}รอบแล้วจึงให้^{๔๕}จับพระยาจักรีพระยา
 กระตาใหม่ทั้งสองนั้น แล้ว^{๔๖}คตสันว่าซึ่งพูดกันดังนั้นเป็นอันคตขมคตของ^{๔๗}องค์
 สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน แล้ว^{๔๘}ตั้งให้^{๔๙}ฆ่าเสียในสวนนั้น การ^{๕๐}นั้นก็

เป็นที่สดุ้งตื่นตื่นกันแก่สมเด็จพระมหาอุปโยราช สมเด็จพระมหาอุปราชแดนنگอก
 ดวงซึ่งไม่เขาคิดด้วย สมเด็จพระมหาอุปโยราชจึงได้นัดพระยาสุวรรณโลกย์
 เมืองโพธิ์สัตว์ แด่พระยาพระเชมรอื่น ที่เป็นพวกไม่เห็นด้วยความคิด
 ของสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจันนั้น นัดให้ มารับที่เมืองบรรทายเพชร แล้ว
 ตระหนักมารดาเสียหนีออกจากเมืองบรรทายเพชร ในเวลากลางคืน แล้วก็พา
 กันไปอยู่ เมืองโพธิ์สัตว์ แด่ด้วยเอาเมืองอันหลายเมืองคงขัดแย้งต่ออำนาจ
 เมืองบรรทายเพชร แด่แล้วก็ไปบอกเข้ามายังกรุงเทพ ฯ พึ่งกต่างโทษ
 สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจันตามเหตุที่เป็นทั้งปวงนั้น จนถึงฆ่าพระยา
 จักรพระยากระตาไหมเสีย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระพุทธเลิศหล้า
 ภาไทย จึงทรงพระราชดำริห์พร้อมด้วยความคิดท่านเสนาบดี แต่งให้
 เจ้าพระยาอภัยภูธรซึ่งในเวลานั้นเป็นเจ้าพระยายมราช เป็นแม่ทัพคุมนาย
 ทัพนายกองเป็นพระยาพระหัตถวงหลายนาย กับไพร่พลเครื่องศาสตราอาวุธ
 สมควรปรากฏเป็นผู้มีอำนาจ ให้ยกออกมาเมืองเชมรเพื่อจะให้ว่ากล่าว
 สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน แด่สมเด็จพระมหาอุปโยราชให้ปราณี
 ประยอมกันแล้วจัดแจงการบ้านเมืองเสียให้เรียบร้อย โดยปกติ เจ้าพระยา
 ยมราชกับนายทัพนายกองกราบถวายบังคมลาออกมา ถึงเมืองบัตของแล้ว
 คิดเห็นว่าถ้าจะมีหนังสือไปเชิญองค์สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน แด่สมเด็จพระ
 พระมหาอุปโยราชส่งอน ให้ มาพร้อมกันที่เมืองบัตของ แด่จะได้ว่า
 กต่างไกล่เกลี่ยจัดแจงการให้เรียบร้อยก็เห็นว่าจะหาไปไม่ จึงได้คิดจะยก
 ตงไปถึงเมืองบรรทายเพชร ทเดียว เพื่อจะว่ากล่าวให้ พร้อมกันกับสมเด็จพระ
 พระมหาอุปราชแดนنگอกดวง แด่พระยาพระเชมรผู้ใหญ่ผู้น้อยเจ้าพระยา

ยมราชจึงได้บังคับให้พระยาสุรสงคราม คุมไพร่พลพอสมควรตั้งเรือต่อง
 ไปทางทะเลสาบก่อน เพื่อให้ ไปแจ้งความแก่องค์สมเด็จพระอู่ไทยราชา
 ธิราชจีน แด่พระยาพระเชมร แด่ไพร่บ้านพลเมืองว่ากองทัพซึ่งยกออก
 มาครั้งนี้ ไม่ได้ประสงค์จะรบราฆ่าฟันกันเมืองเชมร เป็นแต่รับพระ
 ราชโองการออกมา เพื่อจะว่ากล่าวไกล่เกลี่ยขององค์สมเด็จพระอู่ไทยราชา
 ธิราชกับสมเด็จพระมหาอุปโยราชพี่น้องซึ่งวิวาทกันนั้น ให้ คืนดีกันเป็น
 ปกติแล้วจัดแจงการบ้านเมืองเสียใหม่ให้ เรียบร้อย มีให้ พระยาพระเชมร
 ในเมืองนอกเมืองถือแยกย้ายเป็นสองพวกสามเหล่า พระยาสุรสงครามยก
 ไปถึงท่ากระพงหลวง มีเชมรพวกขององค์สมเด็จพระอู่ไทยราชาธิราชจีน
 มาคอยสกัดเขาบนยงห้ามไม่ให้ ขนบก พวกพระยาสุรสงครามก็มี ได้ ยิงตอบ
 โบกธงห้ามให้ รอฟังคำประกาศก็หาฟังไม่ เขามันยิงได้จนพระยาสุรสงคราม
 ถอยดำไปหาแม่ทัพใหญ่ ฝ่ายขององค์สมเด็จพระอู่ไทยราชาธิราชจีน เมื่อ
 ทราบว่ากองทัพ ในกรุงเทพมหานครยกออกไป ก็พานักมารดาครอบครัว
 บุตรภรรยาตั้งเรือต่องทงบ้านเมืองเสียหนี ไปเมืองญวน สัมเด็จพระมหา
 อุปราชกับนักองคตวงผู้ น้องห้ามปรามไว้ ก็หาฟังไม่ มีเมืองญวนคุมเรือญวน
 ขนมาหลายลำบึ่งกัน ภาขององค์สมเด็จพระอู่ไทยราชาธิราชจีนต้องลงไป
 สัมเด็จพระมหาอุปราชกับนักองคตวง ด้วยเหตุที่ได้เกลียดกันสัมเด็จพระอู่ไทย
 ราชาธิราชจีนมิให้ ไปนั้น ครั้นญวนพากันไปจนได้ ก็มีความสัสตั้งตกใจ
 กัดัวไทยแต่ญวน จึงพานักมารดาครอบครัวบุตรภรรยาว่าไพร่ หนีออก
 จากเมืองมรททายเพชร ขนมาหาแม่ทัพใหญ่ ขอให้ส่งเข้าไปกรุงเทพฯ
 จะได้เผาทุตของชุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จะกราบทุกความสมัครใจความภักดี ขอทำราชการฉลองพระเดชพระคุณใน
 กรุงเทพฯ ฯ แล้ว ไม่สมัครอยู่ ด้วยสมัครใจพระเจ้านครเมืองบรพทายเพชร
 เจ้าพระยายมราชแม่ทัพก็ได้ ส่งสมัครใจพระมหาอุปราชกับนักองค์ดวง เข้าไป
 ยังกรุงเทพฯ ฯ ตามสมัคร แต่สมัครใจพระมหาอุปราชนั้น ยังให้ตั้งวัง
 รออยู่ที่เมืองโพธิ์สัตวเขาใจเขมรไพร่บ้านพลเมืองว่าเจ้านายยังมีอยู่ แล้วเจ้า
 พระยายมราชจึงได้ ยกลงไปเมืองบรพทายเพชร ครั้นนั้นเขมรครอบครอง
 กันถึงเรือต้องลงไปเมืองญวน ตามองค์สมัครใจพระอุไทยราชาธิราชเจ้าบ้าง
 เตรียมจะลงไปบ้างเป็นอันมาก เจ้าพระยายมราชได้ ให้ประกาศห้าม
 ปราบให้ เขมรทั้งปวงซ่อนอยู่ ตามภูมิตาเนา กองทัพเจ้าพระยายมราชก็ตั้ง
 รักษาอยู่ที่เมืองบรพทายเพชร ครั้นนั้นเมืองญวนยกขึ้นมาว่าแก่เจ้าพระยา
 ยมราชว่า นักองค์เจ้านครเมืองเขมรไม่ได้เป็นขอคบต่อได้ ผ่าดของธูดีพระบาท
 สมัครใจพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพฯ มหานครดอก เป็นแต่วิวาทกันกับเจ้าน้องชาย ๆ
 เข้าไปฟ้องกล่าวโทษณกรุงเทพฯ ฯ แล้วขอกองทัพออกมา นักองค์เจ้านคร
 ความตกใจกลัวจึงได้ หนีไปพึ่งเมืองญวน ๆ ก็เป็นเมืองมีพระราชไมตรีกับ
 กรุงเทพฯ ฯ อยู่ใกล้เมืองเขมร จะพานักองค์เจ้านครเมืองเขมรขึ้นมาเมือง
 บรพทายเพชร ให้ เจ้าพระยายมราชพาเจ้าน้องไปพร้อมกัน จะได้ช่วย
 กันว่ากล่าวไกล่เกลี่ยให้ ตักนเสียดเป็นปรกติ บ้านเมืองเขมรซึ่งอยู่ในระหว่าง
 เมืองญวนเมืองไทยเป็นเมืองใหญ่ทั้งสองจะได้ อยู่เย็นเป็นสุข แต่ก่อนเมือง
 เขมรเคยประพฤติก่ออันตรายกับเมืองไทยเมืองญวนอย่างไร ก็จะให้
 ประพฤติอยู่อย่างเดิม

(ค้างอยู่เพียงเท่านั้น)

เรื่องแห่พระราชสาส์นครั้งทูตไทยไปเมืองจีนแต่โบราณ

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
 พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยามที่ ๔ ในกรุงเทพมหานครประเทศบางกอก
 ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ดำรัสสั่งเจ้าพระยาวงษา
 มหาโกษาธิบดี ผู้ว่าราชการฝ่ายกรมท่าว่าการต่างประเทศ โปรดเกล้า
 โปรดกระหม่อม ให้พระราชทานพระราชนิพนธ์ไปประกาศแก่ผู้ซึ่งเป็น
 กงสุล แลขุนนางผู้ว่าการกงสุลนั้นด้วยจากกงสุลต่างเมืองทั้งหลาย บรรดา
 ที่มีหนังสือสัญญาวิชาทางพระราชไมตรีอยู่กับแผ่นดินสยามนั้น ที่มาอยู่
 ในกรุงเทพฯ ๑ บดินแต่อกิต แลซึ่งจะมาในเบ้องนาคิต หนึ่งให้ประกาศ
 แก่กงสุลฝ่ายสยาม แลผู้ช่วยราชการกงสุลซึ่งไปตั้งวิชาทางพระราชไมตรี
 อยู่ ที่เมืองต่าง ๆ ทั่วแดนดินในบดินกิตหรือเบ้องนาคิต ให้ทราบพระ
 ราชดำรัสสั่งนี้ทั่วกัน ว่าถึงการรับพระราชสาส์นทั้งหลายแต่แห่งต่าง ๆ
 ทั่วบริเวณของราชบรรณาการ ซึ่งเป็นของทรงยินดีของพระเจ้าแผ่นดินต่าง ๆ
 ทั่วประเทศทั้งหลายกิต ฤ็ผู้ครองฝ่ายสยามนี้ ได้ส่งพระราชสาส์น แลเครื่อง
 ราชบรรณาการเป็นสิ่งของทรงยินดี ไปแก่พระเจ้าแผ่นดินสยามเก่าใหม่
 ส่งไปยังประเทศต่าง ๆ ทั้งหลายนั้น ซึ่งเป็นทางพระราชไมตรีกับกรุง
 สยามนั้นมากนิก ฤ็การรับทูตผู้ถือรับสั่งแห่งพระเจ้าแผ่นดินต่าง
 ประเทศทั้งหลายนิกิต แลการที่พระเจ้าแผ่นดินสยามส่งทูตไทยไปต่าง

ประเทศทั้งหลายก็มีหลายหนหลายครั้ง มีเยี่ยงอย่างแบบแผนมาแต่โบราณ
 แดการใหม่ ๆ ก็มิอยู่ เป็นตัวอย่างแล้วหลายครั้ง แต่การใน โบราณนั้น
 ว่าด้วยการรับทูตหรือส่งทูต รับราชสาส์นแ่ส่งราชสาส์นทั้งนี้ ได้พบ
 จดหมายใจความของ โบราณนั้นหลายฉบับเป็นแบบมา บ้างจะขอคัดว่า
 แ่สั้น ๆ ว่าด้วยการรับพระราชสาส์นแ่ส่งพระราชสาส์น แ่รับสั่ง
 เครื่องราชบรรณาการ การรับทูตที่มาจากประเทศนั้น แ่ส่งทูตไปใน
 ต่างประเทศทั้งปวงนั้น เมื่อพิเคราะห์ ไปตามการต่าง ๆ ในประเทศทั้งหลายนั้น
 จะได้ มีหนังสือสัญญากันว่า จะทำการค้าขายค้อย่างน้อยอย่างนั้น ในหนังสือ
 สัญญาก็ไม่มี ก็เป็นการแต่ตกลงตามใจเจ้าของแผ่นดิน ๆ เห็นควรจะทำ
 อย่างไรก็ทำไปตามน้ำใจอย่างนั้นอย่างนั้น หนังสือที่เจ้าแผ่นดินรับสั่ง
 ราชสาส์นราชทูตนั้นด้วยอาการเอิกเกริกเพราะประสงค์เหตุที่ทำไปนั้น มีที่
 มุ่งหมายของพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายนั้น ๆ อยู่สองอย่าง ประการหนึ่งเพื่อ
 จะอวดยศอวดศักดิ์ของตัว ให้แขกเมืองเห็นตามประเทศนั้น ๆ อีก
 ประการหนึ่งจะแสดงความต่อนรับนับถือพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย แ่ยกย่อง
 พระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ ให้เป็นการสมควรเสมอกับ
 เกียรติยศของตัว ไม่ดูถูกดูแคลนว่าเป็นน้อยค่ากว่าตัว การอื่นเมื่อ
 พิเคราะห์ ไปแล้ว ก็เห็นชัดว่าเป็นแต่การยอมตกลงตามใจของผู้เจ้าแผ่นดิน
 จะทำอย่างไรก็ได้ อย่างนั้น แต่ที่ในการรับสั่งราชสาส์นราชทูต ก็การ
 ชนชนงมีเกิดขึ้น ในภายหลังนั้นขอยกไว้ จะขอว่าแต่การรับแ่การส่งพระราช
 สาส์นไปเมืองจีนเป็นต้นเหตุเดิมมาหลายร้อยปีแล้ว เดิมแต่ก่อนนั้นพระเจ้า
 แผ่นดินฝ่ายสยามกับพระเจ้าแผ่นดินจีน ก็ยังไม่ได้ รู้จักเป็นทางไมตรีตา

ทางค้าขายนั้นก็เป่า
 หนึ่งในเวลาตวงไปก่อนนั้นหลายร้อยปีมาแล้ว
 พระเจ้าแผ่นดินไทยในเวตาก็อนันต์ โง่งมหนัก ปราศจากวิริยปัญญาไม่รู้ การ
 อะไร ที่ห่าง ๆ ไกล ๆ ในต่างประเทศบ้างเลย ครองหนงพวกเงินเมือง
 กวางตุ้ง เข้ามาค้าขายในประเทศญวนแล้วก็เลยแวะเข้ามาขายของที่
 ประเทศไทย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินโง่งมคบแต่เชื้อราชูรโซ ชวนกันยืมต
 ซอสินค้าของเงินในสำเภานั้นไว้ ใช้ สอยชมเชย เงินหลุดออกขายได้แพงมาก
 ไรมาก เงินในสำเภามีความยินดีที่สุด ฝ่ายไทยในเวตาก็อนันต์ก็มีความ
 ยินดีถ่มหด ซอของเงินรับไว้ ใช้ ในบ้านในเมืองไทยนี้ ครั้นภายหลัง
 เงินทั้งหลายในเมืองต่าง ๆ ก็มาค้าขายในแผ่นดินประเทศไทยเมือง ๆ เงิน
 บางพวกมีความปราถนาใหญ่เพื่อจะอยู่ อาศัยอยู่ในเมืองไทยนี้ เพราะประสงค์
 จะเก็บสินค้าของป่าต่าง ๆ ส่งไปขายในประเทศจีนนั้น เงินพวกที่คิดจะอยู่
 ในที่แผ่นดินไทยนั้น จึงให้เจ้าพระยาโกษาธิบดี ผู้ว่าราชการในกรมทำน
 กราบทูลแก่พระเจ้าแผ่นดินสยาม ว่าจะขออาศัยอยู่ในเมืองไทยนี้
 เพื่อจะเก็บสินค้าของป่าต่าง ๆ บั้นทุกสำเภาก็ไปขายในเมืองจีน แล้วจะได้
 เก็บเงินค่าปากเรือสำเภาส่งถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินไทยด้วย ครั้นพระเจ้า
 แผ่นดินไทยได้ทราบการดังนั้นก็มีพระทัยยินดี จึงโปรดให้เงินพวกนั้นได้
 อยู่อาศัยในเมืองไทย เพราะเข้าใจว่าคบเงินจะมีประโยชน์ใหญ่ยิ่งรุ่ง
 เรืองนัก ครั้นภายหลังพวกเมืองนอกก็โดยสำราญสำเภาก็เข้ามาอาศัย
 ทำมาหากินในเมืองไทยนี้เป็นอันมากมาจนทุกครั่งทุกปี แล้วฝ่ายไทยใน
 เวตานั้น ถ้าก็คิดเข้าใจว่าเงินเป็นประเทศอันประเสริฐยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งหลาย
 แล้วเข้าใจว่าเมืองจีนอยู่ห่างไกลจะเป็นข้าศึกกับไทยไม่ได้ เพราะเขตรแดนไม่

ได้ โกลั ชัดชัดต่อกัน หนึ่งพวกเงินที่เข้ามาค้าขายในเมืองไทยนั้น มาทาง
 ทเตเป็นทางกันดารนัก ไปมาด้วยยากเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรม เพราะเหตุ
 ดงนี้ไทยจึงสำคัญรู้อยู่ไม่รังเกียจว่าเงินจะเป็นสัตว์ได้ ครั้นพวกเงินทั้งหลาย
 บางคนทำมาหากินมีเงินทองขึ้นมากแล้ว จึงลงทุนต่อสำเภานั้นทุกสิ้นค้า
 ค่าง ๆ ในเมืองไทยไปขายเมืองจีนได้กำไร โดยมากที่สุด จึงเลือกซื้อสิ่ง
 ของที่ปตาต ๆ ค่าง ๆ ในเมืองกวางตุ้งเลือกเอาแต่ที่ดี ๆ เข้ามาเป็นของถวาย
 พระเจ้าแผ่นดิน แล้วยกราบทูตสรรเสริญฝีมือช่างค่าง ๆ ในเมืองกวางตุ้งด้วย
 ขณะนั้นพระเจ้าแผ่นดินไทยได้รับของถวาย แลเสนาบดีไทยได้รับกำหนด
 ของพวกเงินนั้น ๆ ก็มีความยินดีใสมันส์มากเพราะหลงใหล ในเวลานั้น
 พระเจ้าแผ่นดินไทยมีพระราชประสงค์ จะแต่งตั้งสำเภาหลวงไปค้าขายที่เมือง
 จีนบ้าง เพื่อจะเก็บเลือกสรรจัดซื้อสิ่งของที่ปตาตมาใช้ ในเมืองไทยบ้าง
 พวกเงินเหล่านั้นจึงมีอุบายกราบทูลว่า ไทยจะไปค้าขายในเมืองจีนนั้นไม่ได้
 ด้วยเหตุว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยยังไม่รู้จักกับพระเจ้าแผ่นดินจีน ถ้าเรือ
 สำเภาไทยไปค้าขายที่เมืองจีนเมืองใดแล้ว พวกจีนนายด่านเขาจะจับเอา
 เรือนั้นไว้ แล้วจะรับเอาของทั้งสิน เพราะไม่ได้เคยไปค้าขาย เขาจะ
 สำคัญคิดผิดไปว่าเป็นเรือขากต่างประเทศ ด้วยเงินยังไม่รู้จักคนไทยเลย
 ถ้าพระองค์จะอยากไปค้าขายที่เมืองจีนแล้ว จะต้องมพระราชสาส์นแด่เครือ
 มงคลราชบรรณาการพอล่มควร ให้ทูตไทยออกไปเจริญทางพระราชไมตรี
 ผูกพันอันตระวมิตรกับพระเจ้าแผ่นดินจีนเสียก่อน ให้รู้จักขอบอาษา
 ไส้รอยแล้ว จึงจะได้ใช้สำเภาไทยไปค้าขายในประเทศจีนได้ โดยสะดวก
 พวกเงินเหล่านั้น กราบทูลเป็นกถอุบายพ้อตวงยุยงพระเจ้าแผ่นดินไทยให้หลง

เชื้อแล้ว จึงกราบทูลขอรับอาสาว่าจะนำพาทูตไทยไป ให้ถึงกรุงปักกิ่งคือ
 เมืองหลวงของพวกจีนทั้งปวง ขณะนั้นพระเจ้าแผ่นดินไทยก็ทรงเชื่อถ้อยคำ
 พวกจีนยุยง จึงโปรดให้เจ้าพนักงานจัดแต่งพระราชสาส์นฉบับหนึ่งเป็น
 อักษรไทย มีความว่าขอเป็นทางพระราชไมตรีต่อกรุงปักกิ่ง เพื่อประโยชน์
 จะไปมาค้าขาย พระราชสาส์นนั้นให้ จานตงในแผ่นดินทองคำ แล้วม้วนไว้
 ในกล่องทองคำประดับพลอยต่าง ๆ ดี แล้วโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง
 มีหนังสือฉบับหนึ่งไปถึงตีปู่คาทั้ง คือเป็นเส้นนาบตีผู้ใหญ่ในกรุงปักกิ่ง
 เจ้าพระยาพระคลังมีหนังสือไปถึงต่งก๊ก คือเจ้าเมืองกวางตุ้งเป็นเมืองท่า
 สำเนา คั้นทางบกจะขึ้นไปกรุงปักกิ่งนั้น ครั้นนั้นพวกจีนเหล่านั้นจึงกราบ
 ทูลพระเจ้าแผ่นดินไทยว่า ในเมืองจีนนั้นตามจีนที่จจะแปลภาษาไทยได้ ก็ไม่มี
 แะคนที่จจะแปลพระราชสาส์นไทยนั้นก็ไม่มี หนังสือข้าพเจ้าเหล่านั้นเป็นผู้
 นำไทยไปจากเมืองไทยนั้น ครั้นจะแปลเองก็ดูเหมือนว่าไปเกตุ่งพูดเช่นตาม
 ชอบใจไม่มีหลักหลาย เพราะเป็นจีนอยู่ ที่เมืองไทยนี้ เกตุออกมาจีนที่
 เมืองจีนเขาจะไม่เชื่อแน่ เขาจะกลับสำคัญคิดผิด ๆ ไปต่าง ๆ แะธรรมเนียม
 นิยมจีนเจ้าแผ่นดินจีนก็ทรงพระราชสาส์นด้วยพระองค์เอง ตีปู่คาทั้งแต่
 ต่งก๊กก็อ่านหนังสือเอง จะได้ ให้ตามแปลก็หาไม่ได้ ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดิน
 ไทยในเวลานั้นหลงใหล เชื่อคำพวกจีนเหล่านั้นกราบทูลหลอกหลวงต่าง ๆ
 ซึ่งใจเฝ้าทั้งพระเจ้าแผ่นดินแต่เดิมนาบตี จึงยอมให้ จีนพวกเหล่านั้นแต่งพระ
 ราชสาส์นเป็นหนังสือจีน แต่จจะรับสั่งว่าให้ ตามจีนพวกนั้นแต่งตามฉบับ
 สำเนาความในพระราชสาส์นซึ่งเป็นอักษรไทยแต่ความไทย ฝ่ายพวกจีน
 ทั้งนั้นก็แต่งยกย้ายเสียใหม่ตามชอบใจของตัว ไม่ให้ ไทยทราบด้วย

ครั้นแต่งเป็นหนังสือจึ่งกักตักความเสี่ยอย่างอื่น เขียนใจความว่าพระเจ้า
 แผ่นดินไทยถูกขืนยันทูกู๋ไปถึงพระเจ้าแผ่นดินกรุงปักกิ่ง ขออ่อนน้อมยอมคว
 ถวายเป็นข้าขอบขัณฑสีมาอาณาจักรของพระเจ้ากรุงปักกิ่ง แต่ขอถวาย
 เมืองเป็นเมืองกึ่งสามปีครึ่งหนึ่ง ขอพวงพระบาตรมีพระเจ้ากรุงปักกิ่ง
 ซึ่งเปนเอกอุตมยิ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งปวงทั่วโลกย์ จะขอให้พระเจ้ากรุง
 ปักกิ่งทรงพระมหากรุณา อนุญาตให้ สำนึกของพระเจ้าแผ่นดินไทย
 ได้ ไปมาค้าขายที่เมืองจีนเหมือนได้ โปรดให้ ซื่อสั่งของบนส่งจรรค์ มาใช้
 ในเมืองไทยไกลทเดกั้นตารนั้นเดก ถึงหนังสือฉบับเจ้าพระยาพระคลังนั้น
 ไปถึงลี้ปุกาทัง แต่คงคกทั้งสองฉบับนั้น ตำมเงินเหล่านี้กับเอาพระนาม
 ของพระเจ้าแผ่นดินไทยเปนเจ้าของหนังสือ อ่อนน้อมไปถึงคงคกแลลี้ปุกาทัง
 ไปหมดสิ้น ครั้นแต่งแล้วทั้งสามฉบับจึงเอาฉบับของพระเจ้าแผ่นดินไทย
 มาถวายให้ทรง ประทับตราตามธรรมเนียมพระราชดำสัน แต่หนังสือ
 สองฉบับซึ่งเป็นของเจ้าพระยาพระคลัง เอามาให้เจ้าพระยาพระคลัง
 ประทับตรา ไปตามซึ่งการเปนโดยในหนังสือสำเนาไทย ข้อความในพระ
 ราชดำสันตั้งนี้ไทยได้ ทราบความต่อภายหลัง ดังกาดนานมากกว่า ๒๐๐ ปีเศษ
 คำว่ากุกั้นนั้นแปลว่าถวายบังคมฎากำนับ คำว่าถ้องนั้นแปลว่าขอเปนเมือง
 ขัน ในบังคับ พระเจ้าแผ่นดินไทยแต่เสนาบดีไทยในเวถานั้น ใจมักง่ายนัก
 ไม่หาผู้อื่นมาอ่านแปลส้อมส่วนให้ ฟังให้ แน่แท้ ก่อน ต่वनประทับตราใน
 หนังสือจีนให้ง่าย ๆ หลับตานัก แลจกแต่งทูตานุทูตไทยผู้ มับรรดาคักกดี
 ให้ ออกไปกับพวกจีนเหล่านี้ด้วย ยังซาทรงคงพวกจีนเหล่านี้ให้ เปน
 ขุนท่องชื่อใหญ่ แต่ขุนท่องชื่อน้อยเป็นผู้ พาพวกทูตไทยไปถึงเมืองจีน

คำว่าทองชื่อนั้นแปลว่าเป็นผู้ซึ่งนำข่าวสารต่าง ๆ พระเจ้าแผ่นดินไทยแต่
 เสนาบดีไทยในเวลานั้น พอใจนึกไปแต่การข้างจะอดยศของตัว ว่าดี
 กว่ามนุษย์ทั้งหลาย พระราชดำล้นนั้นเชิญเข้าไว้ ในตั้งเขียนตาขรตหน้าทอง
 แดวยังคงบนพานทองคำสองชั้นคือพานแว่นฟ้า แดวเชิญพานพระราชดำล้น
 คงบนบุษบกมีคทงมีคานหาม แต่พวกทูตานุทูตไทยที่จะไปนั้น ก็แต่งตัว
 จนเกินงามในเวลานั้น แต่ในเวลาที่อนนั้นเขาจะเข้าใจว่าเป็นการดีแท้
 แต่งตัวสวมชฎาทองคำ ชั้นตชฎาอินทพรหมมท้ายเซด แดวประดับ
 ฉายสร้อยมธยมทองคำพัวพันคอรุงวัง เขาคิดเพตติเพตติไปแต่ฝ่ายจะดำแดง
 ยศอดยศเจ้า แดวพระราชดำล้นเมื่อจะออกจากพระราชวังกรุงเก่าหนักมีแห
 แหนอของ พานพระราชดำล้นหนักเชิญขึ้นตั้งบนพระยานูมาศ แดวมเครื่อง
 สูงเทวดาหน้าหลัง มีแคร่ตั้งชกทองชนะพณพาทย์ พดถือธงต่าง ๆ
 บางตั้งหน้าหลัง ให้ร้องอ้ออึงไปตงเรือเอกไชย เรือรูปสัตว์ต่าง ๆ ยังมี
 เรือแห่งเปนขบวนนำหลังตั้งคืบตามลงมาส่งจนถึงเมืองสมุทรปราการ แดวตั้ง
 ชั้นเรือใบน้อย ๆ เปนเรือดำเลี้ยง แดวลงไปเรือแเดวมหน้าซ้ำให้ มกตของ
 ชนรแตรตั้งชตามไปประโคน เพื่อจะให้เป็นการสำหรับยศพระราชดำล้น
 ประโคนตามเวลาเข้าค่ำแเดกสว่างวันแเดมอไป เวลานั้นพระเจ้าแผ่นดินไทย
 แดวเสนาบดี ก็มแต่การชวนชวายแเดวจะแเดดงยศอดยศอำนาจแก่เจ้า ไม่คิด
 ชายอดยศแก่ประเทศอื่นเตย การนิกเพราะไม่พิจารณาด้วยบัญญัติอันตะเอียด
 ครั้นไปถึงเมืองจีนแเดว พวกจีนที่เป้นที่ททองชอกก็พูดกลตบความเสียดอย่าง
 ชินหมด พูดว่าธรรมเนียมไทยซึ่งแต่งตัวอย่างธรรมเนียมอย่างหนึ่งตั้งน
 แต่งตัวไปอย่างทูตไทยนั้น เปนการแต่ง โดยเคารพต่อพระเจ้ากรุงปรกิง

ถึงพระราชสาส์นแต่การแห่แหนให้ร้องตั้งนั้น ก็เป็นการดี โดยความเคารพ
 คอพระเจ้ากรุงปรกั้งทงตัน ขณะพระราชสาส์นถึงเมืองจีนนั้น พวกจีนที่
 เป็นผู้ดูแลบ้านเมืองเจ้าท่านนั้นจะได้แห่รับไทยก็ห้ามได้ ไทยก็ต้องแห่ห้าม
 มุขบถที่รับพระราชสาส์น ประโคมของตัวไปเอง ซึ่งไม่อดสูใจเลย
 แดกรังหนพวกจีนตามที่เป็นท้องซ้อใหญ่และท้องซ้อน้อยนั้น จะรู้เห็นเป็น
 ใจนัดหมายกับขุนนางจีนอย่างไรก็หาทราบไม่ เพราะมิได้มีในจดหมายเหตุ
 โบราณนั้นไม่ ได้พบหนังสือมีความแต่ว่าเป็นเรื่องราวว่าพระเจ้ากรุง
 ปรกั้งมีรับสั่งไปรด ให้ ขุนนางเมืองจีนรับทูตไทยแต่พระราชสาส์นไทยกับ
 ทิ้งเครื่องราชบรรณาการ รวมกันส่งขึ้นไปให้ถึงกรุงปรกั้ง โดยการดี
 อย่าให้มีเหตุร้ายได้ เลย ก็กรังหนพวกทูตไทยได้ ขนบถแต่เมืองกวางตุ้ง
 ไปจนถึงกรุงปรกั้ง รอนแรมไปถึงสามเดือนกับสี่ห้าวันจึงถึงกรุงปรกั้ง โดย
 ความยากนัก พระเจ้ากรุงปรกั้งก็เสด็จออกมารับพระราชสาส์นแต่ทุกุศไทย
 รับเมืองไทยเป็นเมืองก้อง คือรับอย่างหัวเมืองอันพระเจ้ากรุงปรกั้งพระราช
 ทานของตั้งพระเจ้าแผ่นดินไทยเป็นเมืองก้องจีนมา คือตั้งเมืองไทยเป็นเมือง
 ขึ้นแก่กรุงปรกั้ง คำว่าห้องนั้นเปรียบเหมือนว่าสัญญาบัตรตั้งหัวเมือง
 ทงหลาย ทิ้งเครื่องมงคลราชบรรณาการของไทยไปถวายพระเจ้ากรุง
 ปรกั้งนั้น รวมหมดเป็นราคาเพียงสักห้าสิบบ้าง ฝ่ายพระเจ้ากรุงปรกั้ง
 ก็รักยศจะอดดั่งมบัติแต่อำนาจแก่ไทย จึงสู้เสียเงินค่าจ้างจีนราชูรชน
 บรรณาการไทย ตั้งแต่เมืองกวางตุ้งส่งขึ้นไปถึงกรุงปรกั้ง คิดดูค่าจ้าง
 ขนส่งนั้นเป็นเงินมากกว่าราคาเครื่องราชบรรณาการของไทยที่ออกไปนั้นหลาย
 เท่าไม่คุ้มค่าจ้าง พระราชสาส์นไทยนั้นก็โปรดให้ ห้ามไปทั้งมุขบถกับพาน

หนังสือฝากกันตามเมืองต่าง ๆ ทั้งหลาย เช่นกับเมืองตราบั้งกับไปยั้งหัว
เมืองฉินของพวกจีน จีนไม่ได้ ยกย่องนับถือเป็นพระราชดำณัณของคอบ
แทนในทางไมตรีนั้นเลย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินไทยกับเสนาบดีในเวลานั้นใช้
ไม่รู้ เหตุการทางห่าง ๆ ไกล ๆ ก็เข้าใจสำคัญคิดผิด ๆ ไปต่าง ๆ จึง
ปฤกษากันว่าพระราชดำณัณของเราเมื่อส่งให้ ทูตไทยไปนั้น ก็มีการแห่แหน
มากมายหลายอย่างต่าง ๆ ก็เมื่อพระราชดำณัณของพระเจ้ากรุงปรังมาถึง
แขวงกรุงไทยนี้แล้ว ถ้าเราจะไม่มีการรับด้วยกระบวนแห่แหนต่าง ๆ นั้น
พวกจีนทั้งหลายที่อยู่ ในเมืองเรา เขาก็จะมีความน้อยใจว่าเราไม่นับถือทาง
พระราชไมตรีของพระเจ้ากรุงปรัง แล้วก็จะมีความเห็นว่าเราชาวไทยไม่
ยกย่องพระเกียรติยศของพระเจ้ากรุงปรังให้ เสมอกับตัวเรา เมื่อพระเจ้า
แผ่นดินไทยแต่ท่านเสนาบดีไทย คิดพร้อมใจกันเป็นการตกลงตั้งนั้นนั้นแล้ว
จึงได้ จัดกระบวนแห่แหนทั้งทางบกทางเรือ พร้อมมุขตามธรรมเนียมไทย
ไปรับพระราชดำณัณของพระเจ้ากรุงปรังซึ่งคอบส่งมากับทูตไทยนั้น พวก
ทูตไทยกับพวกจีนที่เป็นตาม ท้องชื่อใหญ่ท้องชื่อน้อยพร้อมกัน ก็รับ
เชิญพระราชดำณัณของจีนมาเองนั้น การแห่แหนนั้นก็ดุจดังอาการคล้ายกัน
กับเมื่อแห่ส่งพระราชดำณัณของไทยไปนั้น ครั้นพระราชดำณัณของพระเจ้า
กรุงปรังมาถึงในกรุงไทยแล้ว เมื่อแปลนั้นพวกจีนท้องชื่อที่เป็นตามก็กลับ
แปลความกลับเอาชั้วเป็นตีเดียวหมด แปลกลับว่าเป็นทางไมตรีแต่พระเจ้า
กรุงปรังนั้นยอมรับไมตรีแก่กรุงไทย กรุงปรังยอมรับกรุงไทยเป็นเมือง
พี่น้องกันสนิท ถ้ามแปลเป็นคำของจีนคอบมาให้ สัมควรกับพระราชดำณัณ
ไทยที่ส่งไปนั้น แดหนังสือตปฐาทังแดหนังสือตั้งคณัน ทั้งสองฉบับ

ก็กลับแปลแก้ไขเป็นว่ามาถึงเจ้าพระยาพระคลัง ให้ สมนกับหนังสือฉบับไทย
 ของเจ้าพระยาพระคลังส่งไปนั้น อันที่จริงนั้นคงตกแต่ลปคาทั้ง เขามา
 ถึงพระเจ้าแผ่นดินไทย ตามความในหนังสือของไทยที่เป็นฉบับหนังสือจีนส่ง
 ไปนั้น หนังสือของหอคือหนังสือของกรุงปักกิ่งตั้งไทยให้ เป็นเมืองขนนั้น
 พวกท่านก็กลับความแปลว่า เป็นหนังสือพระเจ้ากรุงปักกิ่งอวยไชยให้ พรแก่กรุง
 ไทยทั้งสิ้น ฝ่ายพระเจ้ากรุงสยามในเวลาต่อจากนั้น ก็เชื่อถือพวก
 ท้องซื้อจีนไม่สงสัย เพราะว่าได้ เครื่องบรรณาการตอบแทนของจีนกรุง
 ปักกิ่งมามากมีกำไรมากกว่าเครื่องบรรณาการที่ส่งออกไปนั้น มีกำไรราคา
 สูงขึ้นไปกว่าบรรณาการที่ส่งไปกรุงปักกิ่งนั้นหลายสิบขั่ง ฝ่ายเสนาบดีใน
 เวลานั้นก็พลอยนิยมไปสิ้นไม่ขัดขวาง เพราะว่าได้ ของตอบแทนแก่พวกจีน
 ตามท้องซื้อนั้นบ้างเล็กน้อย แต่เมื่อพวกทูตานุทูตไทยไปครั้งแรกนั้น
 พระเจ้ากรุงปักกิ่ง โปรดยอมให้ เรือสำเภาไทยไปค้าขายที่เมืองกวางตุ้งแห่งเดียว
 แค่นั้นสองลำเท่านั้น แล้วพระเจ้ากรุงปักกิ่ง โปรดให้ตั้งตักเจ้าเมืองกวางตุ้ง
 จัดทแห่งหนึ่งให้ แก่ไทย พระเจ้ากรุงปักกิ่ง โปรดพระราชทานที่แผ่นดินแห่ง
 หนึ่งที่เมืองกวางตุ้งนั้น เรียกว่ากงกอน เป็นที่ของไทยสำหรับทุกไทยไปจะได้
 พักอาศัยระยจัดซื้อของต่าง ๆ ตามประสงค์ แล้วได้ ตักใหญ่ ตั้งเป็น
 ทพภัก ครั้นทั้งสองจวนขบถของ ฝ่ายตั้งตักเจ้าเมืองกวางตุ้งมีหนังสือมาถึง
 กรุงไทย ใจความว่าในนี้มาให้ พระเจ้ากรุงไทยแต่งขุนนางไปก็องกรุงปักกิ่ง
 คำว่าก็องนั้นคือว่าอ่อนน้อม ครั้นพวกจีนท้องซื้อท่านก็กลับแปลคำก็องกลับ
 เสียว่าเป็นเจริญทางไมตรี ตามกลับแปลความว่าพระเจ้ากรุงปักกิ่ง
 มีความรฤกถึงทางพระราชไมตรีกรุงไทย ตามนี้ให้ ไทยไปเฝ้าครั้งหนึ่ง

อย่าให้ขาด ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินไทยในเวลาที่ดวงแก้วนั้นคิดเพ็ดเพ็ดนเกินนัก
 ด้วยว่าการค้าขายสำเภามีกำไรมากมาย แต่ตั้งเครื่องบรรณาการไปครั้ง
 หนึ่งครั้งใด ก็กำไรมากกว่าบรรณาการของที่ส่งไป แล้วพวกทูตานุทูต
 ไทยที่ออกไปเมืองจีนก็ได้ เบียดเบียนแต่หัวเมืองจีนต่างต่างนั้นนั้น ก็จัดซื้อ
 ของที่ดี ๆ ปลาต ๆ เอามาเป็นของถวายพระเจ้าแผ่นดินไทย แล้วกำหนด
 เสนาบดีไทย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินในเวลาที่ดวงแก้วนั้นไม่มีความกระตาค
 กระตือรือร้น ว่าถูกพวกจีนฟ้องดวงให้ เสียยศ จีนสั่งให้ ไปทอเมื่อไรก็ไป
 เมื่อนั้น ถูกดวงทงก้องทงซอไม่มอขายชายหน้า โง่งมงายคตอดตงมา
 หตายชั่วอายุคน ความโง่งเป็นไปทั้งนี้คนเหตุใหญ่เพราะว่าหนังสือจีนรู้ ได้
 โดยยากที่สุด ไม่เหมือนหนังสือไทยแต่หนังสือต่างประเทศทั้งหลายพอจะ
 รู้ได้บ้าง ก็ไทยแท้ มีไชยบุตรจีนจะรู้ หนังสือจีนก็ไม่มี ก็เมืองมงายโง่
 มาหตายชั่วอายุคนแล้ว พระเจ้าแผ่นดินไทยทั้งหลายในเวลาที่ก่อนนั้น
 แดงเสนาบดีไทยก็ โง่งมมาด้วยหตายชั่วแผ่นดินนั้นเพราะความมั่งง่าย ครั้น
 ทูตเก่าแต่ระดำนเก่าตายไปหมดแล้ว ได้ ยินว่าคราวหนึ่งมีตามจีนเป็นคนซื้อ
 แผลความตามฉบับหนังสือจีนที่จริง แจงความจริงให้ท่านเสนาบดีฝ่ายไทย
 ในเวลาที่ดวงแก้วตาตบมานั้น ให้รู้แท้ แน่ว่าจีนกว้างคั่งดุหมื่นคุณแกลดหมื่น
 หนังสือมาสั่งให้ ไปทอก็ให้ ไปอ่อนน้อม ฝ่ายเสนาบดีไทยในเวลาที่หลังนั้น
 ก็นำความกราบทูลต่อพระเจ้ากรุงไทยในเวลาที่ลำดับ ครั้นภายหลังพระเจ้า
 แผ่นดินไทยจะแต่งพระราชดำสันไปกรุงปรกัอีก จึงโปรดให้ จัดหาตามจีน
 ที่ซื้อตรงมาแปลพระราชดำสันไทย แดหนังสือเจ้าพระยาพระคลังด้วย
 ตามความในสำนวนไทยเขียนเป็นอักษรจีนส่งออกไปกับทูตานุทูตไทย ฝ่าย

พวกजनทเป็นทองชื้อใหม่ ๆ นั้น ครันออกไปถึงเมืองกวางตุ้งก็ไม่ได้ใจ
 จึงเอาความไปแจ้งแก่คังคกตามลำเนาพระราชสาส์นส่งไปนั้น ฝ่ายคังคกเขา
 ก็โกรธทูตไทยคังคกเขาไม่รับรอง เขาได้จับทูตไทยกลับมาโดยการชู้เขมรว่า
 ถ้าจะชินไว้ หนังสือเป็นอย่างใหม่นี้ ไม่ใช่เหมือนอย่างเก่าแต่ก่อนนั้น
 ลำเนาไทยไปมาค้าขายสืบได้ ความแน่นแล้ว เขาจะรับเอาได้ เสียสิ้นลำเนา
 เมืองจีนก็จะห้ามไม่ให้ ไปมาค้าขายที่เมืองไทยสืบต่อไป ครันพวกทูตานุทูต
 ไทยได้ถูกชู้เขมรตั้งนี้แล้ว ก็ต้องกลับมากรุงไทยแจ้งความกับเสนาบดีไทย
 ทุกประการ ฝ่ายพวกพ่อค้าลำเนาเงินทั้งหลายในเมืองไทยนั้น บ้างมีญาติ
 เคยไปมาค้าขายที่เมืองจีน ก็ร้องทุกข์กระด้างกระเด่าขอร้องพระเจ้าแผ่นดิน
 ได้ โปรดการเป็นดังนี้ ฝ่ายเมืองไทยในเวลานั้นไม่มีทางค้าขายกับเมืองต่าง
 ประเทศฝ่ายทางทะเล มีแต่เมืองจีนแห่งเดียวจึงยอมกันทำหนังสือไปตามเคย
 แต่ฝ่ายฉบับเป็นพระราชสาส์นแท้ อักษรไทยนั้น ก็ยังคงเขียนเป็นอักษรไทย
 ไปเส้นทางไมครยังเดิม หนังสือลำเนา ก็ต้องแข็งใจข่มขืนมือเขียนไปเป็น
 หนังสือจีน ข้อความหนักต้องเก็บเอาความเก่าที่ตามจีน หดออกดวงเขียน
 ไว้แต่ก่อนนั้นเขียนไปให้ เป็นที่ขอบอาชาไกรยพวกจีนประถึง พระราชสาส์น
 แลหนังสือเสนาบดีจีนที่ขมาแต่เมืองปรังนั้น ครันมาถึงเมืองไทยแล้วก็เขียน
 แปลอ่านให้ ขอบทูตไทยอย่างเช่นแปลมาแต่ก่อนนั้นเป็นตัวอย่างอยู่แล้ว แต่เขาก็
 เขาออกอ่านอวดกันเล่นในที่องค์พระ โรงหลวง อ่านตามชอบใจไทยให้เพราะ
 หูไทยเท่านั้น คนที่โง่เง่าไม่สืบรู้เท่าที่นั้นก็เชื่อเอาเป็นแน่แท้จริง ผู้ที่สืบรู้ก็
 กัดฟันหัวเราะไม่ใคร่จะได้ พดอยอดลู่ใจไปด้วย แต่เป็นการจำนงต้องนง

งบบงบเสียเพราะไม่รู้ที่จะทำอย่างไรได้ ธรรมเนียมนี้จึงเสียสืบมาแต่โบราณ
มิใช่การใหม่ ๆ ในปัจจุบันนี้ ใคร ๆ อย่าพะโตทักเขาไม่ได้

ว่าด้วยเรื่องเมืองจันทน์ให้ เห็นเป็นการเดิมเสียมาแต่เดิมดังนี้ ใน
ธรรมเนียมที่เข้ารับพระราชสาส์น ก็ทุกจันนั้นจะมาสั่งพระราชสาส์นแก่เมือง
ไทยสักครั้งหนึ่งก็ไม่มีเลย ดูจดหมายเหตุเก่าแก่ก็ไม่พบประเทียบ ไม่
ได้ ยินว่าจันมาสั่งบรรณาการไทยบ้างเหมือนเช่นอย่างเมืองอื่น ๆ ยิงว่าได้ ยิน
บ้างตามเวลา ที่ควรไปมาหากันตามเหตุนั้น อากาศที่ไทย
ไปสั่งบรรณาการแก่จัน ให้ เสียพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินไทย
ในเวดาก่อนนั้น ความจริงเรื่องนไทยจะได้ ถูกรบถูกลดด้วยกองทัพเมืองจัน
นั้นหาไม่ได้ เลย เป็นเหตุเพราะในเวดานั้นตั้งแว้งกว่า ๕๐๐ ปีเศษ ด้วยกัน
เดิมเสียธรรมเนียม เพราะไทยถูกฟ้องดวงจึงเป็นธรรมเนียมเสียไปตามกาล
เท่านั้นเอง หรือว่าไทยจะหมายพึ่งพาอาศัยรายจัน ให้ อำนาจจันคุ้มเกรง
ปกบ้องรักษาอะไรได้ ก็ไม่มีเหตุเคยสักอย่างหนึ่ง เป็นแต่ในเวดากล่วงดับไป
แต่นั้น ไทยหุส้นศาสนาจึงถูกฟ้องจึงถูกหลอกถูกลวงอย่างว่ามาแต่หลังนั้นแล้ว
จึงได้ทำให้เสียพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินไทยไปต่าง ๆ ครั้นเมื่อ
ในเวดากายหลังนั้นรู้ว่าถูกหลอกถูกลวงแน่แล้ว ก็เพราะเมื่อการลดไป
เสียมากแล้ว ก็เป็นแต่ว่าคกตงแต่ดูอย่าง เมืองที่ไกล เคียงต่าง ๆ ห่าง
แต่ชดทังปวง คือเมืองมอญเมืองพม่าเมืองลาวเซียงรุ่ง เมืองดาวหลวง
พระบาง แดเมืองดาวล้านช้าง เมืองยบัน เมืองลังกา และเมืองแขก
พราหมณ์ต่าง ๆ นนเมืองเหล่านี้ พวกทศไทยมีคายนยนั้นว่า ได้ พบประทุค
เมืองต่าง ๆ นี้ ไปสั่งบรรณาการกรุงปักกิ่งทงสิ้น แล้วมอกหลายเมือง

ต่าง ๆ คือเมืองที่เลี้ยงไทยเรียกว่าตัวขอห้วยห้วย และเมืองไทรคองเมืองคำดี
 เมืองพราหมณ์เมืองนอกหลายเมืองหลายชาติต่าง ๆ ทงนี้คองไปส่งบรรณาการ
 กรุงปักกิ่งทง ลัน เมืองทกล่าจมานได้ ยินทุกไทยว่า คองไปขอหองไป
 คองไปซื้อกรงปักกิ่งหมดทง ลัน ก็เมืองโกต เคียงเหล่านเขาทำอย่างไทย
 ก็ชินใจทำไปคล้าย ๆ กัน ด้วยภาษาไม่ห่างกัน โกต เคียงประเทศกัน
 จึงคองจำใจทำไปตามกันอย่างนั้น เพราะแต่ก่อนนั้นไทยหุดบตาแคบรู้จัก
 แต่เมืองจีนเท่านั้นเอง ไม่ได้รู้จักคบหาในประเทศต่าง ๆ ที่ห่างไกลกัน
 ในมา ๆ ประเทศ แดการแห่งพระราชดำสันของพระเจ้ากรุงสยาม เมื่อเวลา
 ไปกดี แดการซึ่งหับพระราชดำสันของพระเจ้ากรุงปักกิ่งเมื่อเวลามากดี
 การทงนี้กเป็นกรทไทยทำไปเอง เมืองจีนแลกรปักกิ่งจะได้ส่งขงคัมมา
 ก็ห้ามได้ ๆาพระเจ้ากรุงปักกิ่งจะได้ มีอำนาจขงคัมคัมส่งมากก็ห้ามได้ เมื่อ
 พระราชดำสันของไทยไปถึงเมืองจีน แต่ว่ายังอยู่ในมือทุกไทย ทุกไทย
 ก็กระทำกรประคัมขงไทยเอง คือประ โคนแครส่งขงกลองชนะบูชาพระ
 ราชดำสัน ทุกเวลาทุกคำทุกเข้าทุกถลงวันด้วย คือแต่ขงพระเกษรคัค
 พระเจ้าแผ่นดินไทยให้ ปราบกรแก่ชาวจีนทงหลาย ก็เมื่อทุกไทยได้ ส่งมอบ
 พระราชดำสันไทยไปแก่เจ้าพนักงานจีน ๆ รับไปนั้น พลจีนเขาก็ห้ามไป
 ทงมุขบกรหับพระราชดำสันไทยนั้น เครื่องพระราชบรรณาการเหล่านั้น
 จีนกับันทุกต่าง หรือเกวียนไปตามลำคัมทางบก ร้อนแรนไปตามหัวเมือง
 ทงหลายจนกราบท้าวตึงเมืองหลวงขงจีนคือกรปักกิ่ง ทุกไทยทงหลายนั้น
 พวกรจีนหัวเมืองกรบชนเกษรคัค ห้ามคองแต่งโตงเตงไปตามทางใหญ่
 จีนรับส่งกันค่อ ๆ ไปตามหัวเมืองต่าง ๆ จนถึงกรุงปักกิ่ง แดการที่พวกร

จีนรับพระราชสาส์นแลทูตาทูตไทยไปตามทางนั้น จีนเหล่านั้นคิดเอาค่า
 จ้างรับส่งทูตไทยเป็นการรายทางตามหัวเมืองต่าง ๆ แต่ค่าจ้างทงนพระเจ้า
 กรุงปักกิ่ง โปรดเสียใช้ ให้แทนทูตไทย เพราะจะได้ เกียรติยศแก่ไทย
 จึงสู้ ชาติทุนมากมายเพราะการเสียค่าจ้างรับส่งทูตไทยนั้น แต่การซึ่งให้
 แทนตามธรรมเนียมรับพระราชสาส์นต่างประเทศ ซึ่งมีเป็นการธรรมเนียม
 สำหรับบ้านเมืองนั้น จีนกรุงปักกิ่งไม่ได้ แต่งการกระบวนแห่งหนรับพระ
 ราชสาส์นของไทยเลย เป็นแต่รับส่งไปมา โดยการไม่มีแห่งไหน เหมือน
 กับเช่นพ่อค้าขนสินค้าไปมาตามทางนั้น ฤๅตางคราวพระเจ้ากรุงปักกิ่งมี
 หนังสือรับส่งลงมา ให้ตั้งคกเจ้าเมืองกวางตุ้ง รับทูตไทยไว้ แต่ที่เมืองกวางตุ้ง
 เท่านั้นเอง ด้วยที่กรุงปักกิ่งเกิดเหตุร้ายจุลาจรตชนในเมือง ฤๅมกจ
 อย่างหนึ่งอย่างใดที่ไม่ควรจะรับทูตไทยได้ ในครั้งนั้น ตางทีพระเจ้ากรุง
 ปักกิ่งไม่สบายพระไทยด้วยอาการต่าง ๆ ดังนั้นชนในกรุงปักกิ่งแล้ว พระเจ้า
 กรุงปักกิ่งก็ไม่ยอมรับทูตไทยให้ ชนไปกรุงปักกิ่งก็มีบางตางครั้งตางคราว ถัด
 ครั้งใดคราวใดไม่ยอมรับทูตไทยดังนั้นแล้ว พระเจ้ากรุงปักกิ่งก็มีหนังสือ
 รับส่งตงมาถึงเมืองกวางตุ้ง รับส่งบังคับให้ตั้งคกเจ้าเมืองกวางตุ้งรับเครื่อง
 มงคลราชบรรณาการของไทยไว้ ที่เมืองกวางตุ้ง แต่ราชสาส์นไทยนั้นได้
 โปรดให้ เจ้าเมืองกรมการที่เมืองกวางตุ้ง รับส่งขึ้นไปให้ ถึงกรุงปักกิ่ง
 โดยเร็ว เมื่อการเป็นดังนั้นนั้น กรมการเมืองกวางตุ้งก็รับเชิญพระราช
 สาส์นไทยขึ้นผูกไว้ บนหลังม้าเร็ว บังคับให้ จีนพวกม้าเร็วรับพระราชสาส์น
 ไทยเดินส่งกันค่อ ๆ ชนไปเป็นลำดับตามหัวเมืองของจีน จนถึงกรุงปักกิ่ง
 แต่บุษบกหรือภาณทองที่รองรับพระราชสาส์นนั้น ก็คกอยู่ ที่เมืองกวางตุ้ง

นั่นเอง พวกทูตานุทูตไทยก็คงรออยู่ที่เมืองกวางตุ้ง คอยฟังกระแส
 รับสั่งพระเจ้ากรุงปักกิ่งจะไปรบประการใด เมื่อพระราชดำณ ไทยที่พวก
 เจ้าพนักงานจีนรับเชิญไปสถิตย์อยู่บนหลังม้า นอนคตอยู่กับอาณมา ก็ไม่มี
 การประ โคมแตรสังข์รดองชนะอะไร พระราชดำณเสด็จไปองค์เดียวหน้า
 เบื้องใจไม่มียศ พวกไทยก็ไม่ได้ ไปสำแดงยศกับจีนปักกิ่ง ครั้นการ
 เปนดำดับเวลามานั้นไม่ช้า พวกเจ้าพนักงานจีนมาเฝ้ากับพระราชดำณ
 คอยมาแก้กรุงปักกิ่ง หนึ่งในพระราชดำณกรุงปักกิ่งนั้น มีวนอยู่ในกระบอ
 ไม้ ไม้ทาสีเหลืองผูกมากับหลังม้าของพวกจีน ม้าเร็วมาส่งถึงเมืองกวางตุ้งแล้ว
 คองคกเจ้าเมืองกวางตุ้งเขาก็เรียกพวกทูตไทยมาที่เรือนบ้านเจ้าเมือง เขา
 จึงมอบพระราชดำณคอบของพระเจ้ากรุงปักกิ่ง ส่งให้ แก่ทูตไทยเท่านั้นเอง
 ไม่มีการแห่แหนรับสั่งพระราชดำณอะไร ฤการเคารพรับสั่งพระราชดำณ
 นั้นก็ไม่มีเลยแต่สักอย่างหนึ่ง การแห่แหนรับสั่งพระราชดำณนั้นไทยทำเอิกเกริก
 ไปเอง ไทยทำการเคารพหมอบตอจีนข้างเดียว จีนไม่เคารพคอบแทน
 บ้างเลย จีนรับเอาเปลา ๆ แลส่งให้ง่าย ๆ ไม่นึกการเคารพหมอบถือไทยเลย
 ไทยมีแห่ส่งพระราชดำณไปกรุงปักกิ่งนั้น มีการแห่แต่ทกรุงสยามนั้นแล้ว
 ยังมีหน้าขามการประ โคมค่าง ๆ ไปตามทางเรือ มีแห่ด้วยเมือชนบทถนน
 ที่เมืองจีน ไทยอยากอวดยศแก่จีนก็ทำตามใจไทยเอง จีนไม่นำพาเอา
 ใจใส่ในการรับพระราชดำณของไทยนั้น ในเวลาก่อนที่ส่งไปแต่นั้น
 ไทยหุเคยตามัว จึงเสียยศเพราะการเปนดังนั้น สำแดงด้วยเรือส่งและ
 รับพระราชดำณ ไปมาที่เมืองจีนกรุงปักกิ่งนั้นต้นขอความแต่เท่านี้

ก็อาการที่พระราชสาส์นไปมาโดยเมืองต่าง ๆ มีเป็นครั้งเป็นคราว ไม่มี
 เป็นกิจเสมอเหมือนเช่นพระราชสาส์นส่งไปกรุงปักกิ่งประเทศจีน ที่กล่าว
 มาแต่หลังนั้น ถ้าว่าเมืองโกต เคียงกันกับเมืองไทย ก็ประเทศที่ติดต่อกัน
 โกลดเคียงเนื่องแนวแถวเดียวไปมาถึงกันแต่กันตามสมควร ครึ่งหนึ่งเป็น
 อย่างหนึ่งครึ่งหนึ่งเป็นอย่างอื่น ตามเหตุการณ์ที่เป็นไปโดยเวลาดวงกับ
 เหตุการณ์ ๆ ก็ว่าแต่เดิมเมื่อครั้งเมืองหลวงพระบางยังเป็นเอกราชธานีใหญ่
 ในเวลา นั้นนั้น ถ้าเมืองล้านช้างคือเวียงจันทน์ก็เป็นเอกราชใหญ่ในฝ่าย
 ทิศเหนือคือนอกอกคำบตหนึ่ง เมืองกำ โปซาคือเมืองเขมรก็เป็นเอกราช
 ใหญ่คำบตหนึ่งข้างทิศใต้ เมืองหงสาวดีก็เป็นเอกราชใหญ่โตมีอาณาจักร
 กว้างขวางอาณามากในเวลานั้น ก็เมื่อในเวลานั้นมีเรื่องเกิดเหตุกับเมือง
 ทัง & มีเป็นครั้งเป็นคราว ก็ว่าพระราชสาส์นของไทยกับเมืองทัง & มีได้
 ใช้ ไปมาถึงกันก็มีอยู่ ปรากฏอยู่เป็นหลายครั้งหลายคราวในการ ไม่ตรีบ้าง
 การศึกสงครามบ้างตามเวลา ถ้าว่าพระราชสาส์นเก่าที่เหลือมากก็มีอยู่บ้าง
 ก็เป็นแต่จดหมายใจความได้ ในพระราชพงษาวดารมีบ้างเล็กน้อย จะเอา
 เป็นแน่แท้ ชัดว่าเป็นคัมภีร์เดิมไม่ได้ แต่ความในจดหมายเหตุนี้พระราช
 สาส์นที่ ไปถึงกันกับเมืองหงสาวดี โวหารทั้งสองฝ่าย ใช้ ว่าพ่่าน้องพ่่าน
 ตามข้างไหนชนมายมากแต่ชนมายน้อย แต่ยศศักดิ์ก็คงแสดงเป็นพระเจ้า
 แผ่นดินเสมอกันทั้งสองฝ่าย ไม่มีความหมิ่นประมาทกันเหมือนกรุงปักกิ่ง
 คู่อุทไทย ครั้นกาลล่วงมาภายหลัง กรุงหงสาวดีมีไชยชนะแก่กรุงศรี
 อโยธยาแล้ว พระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงตั้งพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองพระ
 พิศณุ โลกย์ ให้ เป็นเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม แต่บังคับให้ ชนอ่อนน้อมอยู่ใน

อำนาจกรุงหงสาวดี ครั้นนั้นพระราชสาส์นที่มีพระคองไซ้ ไปมาถึงกันแต่กันนั้น
 ก็ยังคองไซ้ว่าพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดิน ถึงกันแต่กันทั้งสองฝ่ายเสมอ
 อยู่ไม่ลดหย่อนยศซึ่งกันแต่กัน แต่ฝ่ายไทยว่าเป็นการอ่อนน้อม ข้างฝ่าย
 กรุงหงสาวดีว่ายกตัวสูงศักดิ์โตใหญ่ไป ถึงกระนั้นก็ยังคองเป็นพระราชสาส์น
 ออกพระนามว่าพระราชสาส์นพระเจ้าแผ่นดินนั้น ๆ ทั้งสองฝ่าย ครั้นภายหลัง
 เมื่อเวลาตวงแดงต่อมา พระเจ้ากรุงหงสาวดีมีอำนาจใหญ่ขึ้นตวงดับพระ
 ชนนาย ฝ่ายไทยกลับแข็งเมืองกระต้างกระเดื่องไปไม่มีความอ่อนน้อมยอม
 ขนอยู่ในอำนาจของกรุงหงสาวดีดังแต่ก่อน กลับมีการศึกสงครามกันต่อ
 เนื่องไปอีกในระหว่างนั้น ไทยแลมอญได้เขียนหนังสือไปชวนไปทั้งให้กัน
 ในหว่างศึกสงครามทั้งสองฝ่าย ส่วนคนไทยใช้ว่าพี่ท่านน้องท่าน ใช้ไป
 อย่างเก๋า แต่ส่วนกรุงหงสาวดีนั้นว่าสูงศักดิ์เกินไป แต่ยังคงเป็นพระ
 ราชสาส์นพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่าย ไม่ได้ดูถูกดูแคลนเหมือนอย่างเจ๊ก
 ประังดูถูกไทยว่าต่ำกว่ำจีนประังดังกล่าวมานั้น แต่ฝ่ายเขมรนั้นเมื่อเวลา
 เป็นใหญ่แท้ ก็มิแต่การศึกสงครามกับไทยไม่หยุดหย่อน พระราชสาส์น
 ไปมาถึงกัน ในระหว่างศึกนั้น จะมีความว่ากันเป็นประการใดก็ไม่ทราบ
 เพราะไม่ได้เห็นจดหมายใจความต้นฉบับ ครั้นภายหลังเวลาตวงไปแล้ว
 ฝ่ายไทยได้ไปครอบงำทำอำนาจให้ เขมรพ่ายแพ้ แก่ไทยแล้ว แล้วเขมร
 กลับกระต้างกระเดื่องแข็งเมืองขึ้นอีกเป็นหลายครั้ง ไทยต้องไปปราบปราม
 ออกทุกครั้งทุกที ครั้นภายหลังออกนั้นเขมรกลับกระต้างกระเดื่องกับไทยอีกแต่
 เมื่อทัพหงสาวดีมาตีกรุงไทยครั้งใดคราวใด เขมรก็มาเข้าเฝ้าไทยทุกครั้ง
 ตามเวลาที่เห็นเหตุใหญ่กับมอญพม่า ครั้นไทยวายศึกสงครามกับหงสาวดี

กรุงไทยส่งบอญู่ ฝ่ายเขมรก็มาอ่อนน้อมกับไทยดังนี้เป็นหลายหนหลายครั้ง
 ครั้นภายหลังพระเจ้ากรุงเก่า โปชาก็เมืองเขมรนั้น แต่งให้ทูตเข้ามาขอทำ
 ความสัญญาเป็นทางพระราชไมตรีกับไทย ว่าจะไม่ทำร้ายแก่กัน ถ้ามี
 การศึกมาคิดเมืองแล้วจะต้องช่วยกันทั้งต้องฝ่าย เป็นเมืองไมตรีกันแล้ว
 ขอแบ่งปันเขตรแดนตงเป็นเต็จชาติ ครั้นไทยยอมพร้อมกันเขมรทำสัญญา
 เสร็จแล้วไม่ช้าไม่นาน ฝ่ายกรุงหงษาวดียกกองทัพมาจะทำศึกกับกรุงศรี
 อโยธยาอีก พระเจ้าแผ่นดินเขมร โปรดให้ พระอนุชาธิราชมหาอุปราช
 ยกทัพเข้ามาช่วยฝ่ายไทยในราชการศึกหงษาวดีนั้น อุปราชเขมรมาถึง
 ถวายบังคมแก่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ ใหญ่ฝ่ายไทยเท่านั้น ไม่ได้ คำนับ
 พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฤาพระเจ้าแผ่นดินที่สาม อุปราชเขมรยกตัวเสมือ
 กับพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒ ที่ ๓ ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
 ใหญ่ฝ่ายไทยในเวลานั้น ฝ่ายพระราชบุตรทั้งสองพระองค์ ก็มีความซนเคือง
 พระไทย จึงได้สั่งแดงอาการให้ อุปราชเขมรรู้ว่าดูหมิ่น ฝ่ายอุปราช
 เขมรก็มีความพิโรธในใจ แต่ในเมืองไทยนี้ไม่ว่าประการใด ครั้นกลับ
 ไปกรุงเก่า โปชานั้นจึงกราบทูลยุยง พระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า โปชาก็
 ใหญ่ให้ทำตายต่างทางพระราชไมตรีกับไทยเสีย ครั้นปีใหม่นี้รู้ว่าไทยมีถาร
 ศึกกับกรุงหงษาวดีออก ฝ่ายเขมรก็ยกทัพมาที่บ้านเมืองปลายเขตรแดน
 ของไทย ที่อยู่ใกล้กับเขตรแดนของเขมรนั้น ฝ่ายไทยครั้งนี้ส่งบการศึก
 หงษาวดีแล้ว ก็รู้ว่าเขมรขาดความตั้ง จึงได้ โอกาศยกทัพไปปราบ
 ปราบเมืองเขมรกรุงนพนเขมรยับเยินมาก จนเขมรตั้งตัวซนเคืองไม่ได้
 ตั้งแต่ครั้งนั้นมาเขมรยับเยินมาก ครั้นภายหลังเขมรมีใจเป็นแต่แปรไปปรวนมา

เมื่อชนเคองข้างไทยก็ไปพึ่งญวน เมื่อชนเคองข้างญวนก็มาพึ่งไทย ฤๅ
 ต่างที่ชนเคองกันตนเอง ฝ่ายไหนก็ดี ข้างไทยก็ไปพึ่งไทย ฝ่ายไหนก็ดี
 ญวนก็ไปพึ่งญวน การเป็นแต่เช่นนี้มาจนสิ้นแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น
 ในระหว่างนั้น ได้เห็นหนังสือฉบับเก่า ๆ ก็ยังคงเป็นพระราชดำสันพระเจ้า
 แผ่นดินคือพระเจ้าแผ่นดินถึงกันอยู่ ไม่ได้ ตดยศศักดิ์กันเช่นจีนกรุงปักกิ่ง
 ในเวลานั้นเขมรว่าในพระราชดำสันพูดคกคำอ่อนน้อม ฝ่ายไทยในขณะนั้น
 มีแต่ด้านวนยกตัวเป็นใหญ่เพราะมีอำนาจแท้ ในเวลานั้น หนึ่งเมืองเวียงจันทน์
 หนึ่งฤๅเมืองหลวงพระบางทั้งสองนคร แต่ก่อนเขาก็ไม่ได้ ชนแก่ไทย
 เขาก็เป็นเอกราชใหญ่ ดูก็เหมือนเขาจะรู้ ตั้งคิดว่าเป็นเมืองมีอำนาจน้อย
 ถึงเขาจะมีพระราชดำสันไปมาถึงไทย ก็มิแต่จะอ่อนน้อมคกคำแก่ไทยไม่
 กระทบกระเทือน ฝ่ายไทยก็มีพระราชดำสันไปถึงเขาอยู่เนือง ๆ ก็เป็นแต่
 คำปราโง่ไม่ ให้ ขัดเคองเลย ยกย่องพระเกียรติยศของดาวไว้ ให้ เสมอกัน
 ไม่ดูถูกดูหมิ่นเหมือนเช่นจีน ครั้นภายหลังกรุงหงษาวัดเสียแก่พม่า พระเจ้า
 กรุงอังวะแต่งตั้งพระราชดำสัน ไปรบให้ ทูตานุทูตมาเจริญทางพระราชไมตรีแก่
 กรุงไทย พระราชดำสันของพม่าเขาก็ยกย่องไทย ให้ เสมอกับเขา เขาไม่
 ได้ ดูหมิ่นเหยียดเช่นจีนปักกิ่งนั้น แต่ทุกพม่าที่มานั้นมักกระทบกระเทือน
 ก่อความ ให้ ชนเคองจนขาดทางพระราชไมตรี ไปด้วยเหตุต่าง ๆ นั้น เพราะ
 ว่าทุกพม่าต่างก็ไม่กินของที่เคยข้าง ต่างที่ไม่อ่อนน้อมกับท่านเสนาบดี
 ไทยบ้างเป็นเหตุตั้งนั้นเนือง ๆ ว่ามาทางนดอชรรณนิยมพระราชดำสันไป
 มาที่เมือง โกล์ เกียงกันตามสมควร แต่พระราชดำสันที่ส่งไปส่งมานั้น
 ต่างก็ไม่มเหศร้ายแรงก็มีเห็นบ้าง ถ้ามเหศเกิดด้วยอาการไม่สมควรแล้ว

ก็ไม่มีเห็นเห็นเป็นแต่ส่งไปกับทุกคนนี้ ว่าถึงกาลก่อนซึ่งพระราชดำสุนกรุงศรี
 อยุทธยาเท่านั้น ได้ส่งไปมากับเมืองโกต เคียงนั้น เป็นเหตุอย่างไรก็ว่า
 มาแล้ว ถ้าสืบจะว่าด้วยธรรมเนียมกรุงศรี อยุทธยาส่งพระราชดำสุนไป
 มากับเมืองโกต ๆ ห่างกันบ้าง คือได้ส่งแด่รับพระราชดำสุนกับเมือง
 วัฒนตากิมบางหลายครั้ง แต่วกับเมืองฝรั่งเสศกิมบาง กับเมืองสบาเนยส์
 กิมบาง ได้รับสมณอักษรสำสุนขององค์ ไปกับบ้าง จนตายหงเมื่อ
 จวนจะแตกร้างแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น ได้รับแต่ได้ส่งพระราชดำสุน
 กับพระเจ้าตั้งกาทวี่ป ทรงพระนามว่าพระเจ้ากตศ รครองเมืองกนัคเป็น
 เมืองหลวงแห่งเกาะตั้งกาทวี่ป ก็การรับแต่ส่งพระราชดำสุนกับเมืองโกตห่าง
 อย่างว่ามานั้น ได้จากอักษรลงในแผ่นพระสุพรรณบัตร เป็นพระราช
 ดำสุนแผ่นทองคำทั้งสิ้น เมื่อได้รับพระราชดำสุนคอบของพระเจ้าแผ่นดิน
 ต่างประเทศทั้งหลายนั้น ก็ยังคงเป็นพระราชดำสุนพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่าย
 แต่มี่เห็นเห็นส่งรับทั้งสองฝ่ายเสมอกัน แล้วบางครั้งบางคราวก็มีทูตไปมา
 ส่งพระราชดำสุนคอบกันตามเวลาควรนั้นบ้าง ไม่เหมือนอย่างจีนกรุงปักกิ่ง
 ตูหมิ่นไทยไม่รับไทยไว้ เป็นไมตรี การทั้งนี้ต้นเหตุใหญ่เพราะไทยถูกหลอก
 ถูกตวง จึงเสียดพระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินไทย คดอดตงมาถึง
 กรุงเทพมหานครนี้ ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงทราบการณ์แล้วก็กลับพระไทย หาได้ส่งบรรณาการแก่กรุงปักกิ่งอีกไม่

เรื่องจิตรกรรมที่เขียนในพระอุโบสถวัดทองนพคุณ

มีพระบรมราชโองการ ให้นำพระบรมพุทธรูปสิ่งหนึ่งมาท ให้เผด็จพระ
 ราชาคณะ แด่พระครูผู้ครองพระอารามหลวง แด่ถาหรานุกรม ผู้ช่วย
 พระราชาคณะในพระอารามนั้น ๆ ให้ทราบ ว่าจิตรกรรมการช่างเขียน
 ระบายรูปต่าง ๆ วิชาช่างอื่น ๆ ก็มวัดเป็นนักศึกษา ช่างวาดช่างเขียน
 จะมามากก็ออกจากวัด แต่ชายซึ่งจะหัดเป็นช่างเขียน ก่อการเขียนด้วยถือ
 ถ่านไฟไปเที่ยววาดรูปต่าง ๆ ไว้ ที่ลำตาสพานวัดแต่ถ่านวัดบ้าง ฤาที่
 เขียนหนังสือก็มักวาดรูปต่าง ๆ ไว้ ที่ท้ายกระดานเขียนหนังสือ ก็รูปที่ชาย
 หนุ่ม ๆ เหล่านี้วาดเขียนไว้นั้น ก็เป็นแค่ลำแดงรูปภาพ ที่คนอหยาไครย
 เรียบร้อย จะกล่าวว่าเป็นรูปลำแดงของตำรา โสเด โดฟเขียนของที่
 มชอ ซึ่งคนมหร โอคคประตษาไว้ ก็ วิชาเป็นมู ตจะออกชื่อไม่ได้ ของ
 เช่นนั้นสำหรับออกชื่อใช้ ในคำตำ แต่คนพวกนั้นสำคัญว่าเป็นของ
 ประหลาดเป็นของชั้น ก็พากันเที่ยวเขียนไว้ เกล็ดอนกลาดไปทุกหนทุกแห่ง
 ทุกวัดทุกวา

บัดนี้บ้านเมืองคนมากประเทศก็ไปมา เทียบเดินเลือกชนพลุกพล่านไป
 ทุกหนทุกแห่ง ก็เมื่อรูปอย่างนี้เที่ยวมอยู่ ในวัดวาอาราม ที่ลุ่มมุคว่าเป็น
 ทอยม มศต ดูก็ไม่ควรนัก ดูก็น่าอายนัก ทรงพระราชดำริเห็นว่า
 ควรพระราชาคณะพระครูถาหรานุกรมจะเรียกวงสัจยวดมาให้หมด ให้ช่วย
 กินดบเสี่ยอย่าให้ มี จึงจะดีจะงาม ก็การนิมนคนเขียนด้วยถ่านไฟด้วย
 ดินสอตำแต่อื่น ๆ เป็นรูปภาพหยาบโตน ฤาเป็นคัวหนังสือตำว่ากันเป็น

ของหยาบ เป็นของไม้ดีซึ่งเป็นที่ระอาຍอดสู์ของผู้ มีหรือ โอศกปิระ รูปภาพ
 แด่หนึ่งสื่อเช่นนั้น เมื่อมีอยู่ที่กำแพงวัด แด่ฝาผนังคอกข้างนอก แด่คอ
 สองเสาตาสพานวัดเป็นที่คนเดินไปมากล้มไป ก็จะมีที่แก้คิดว่าใครมาเขียน
 ไว้ไม่รู้เลยได้ ถึงกระนั้นพระสงฆ์ ที่เป็นผู้อยู่ใหญ่ในอารามเพิกเฉยเสีย
 หนึ่งให้มอญไปนอนในพระอารามไม่ตบไม่ต้างเสีย ความครหาที่จะตกอยู่แก่
 เจ้าของอารามเป็นที่อดสู์ครุร้าย ถึงกระนั้นรูปภาพที่เขียนวัน ๆ วาย ๆ อยู่
 ข้างนอกนั้น ก็เห็นว่าเป็นอันคนคนของเขย่นเดิน พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้อยู่ใหญ่
 ในอารามก็ปรากฏแต่ว่าเป็นผู้เกียจคร้าน ไม่เอาใจใส่ว่าอะไรจะงาม
 จะไม่งามแก่วัดวาวิหาร ไม่ชำระสระล้างตบเลื่อนเสีย แต่ไม่ห้ามปราม
 ลีศยวัดที่ตนเองไม่ให้ทำอย่างนั้นเท่านั้น การไม่ปรากฏเดินไป . ถึงว่า
 พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้อยู่ใหญ่ในอารามเป็นใจด้วย ยังการเหลือตามเกินกว่า
 มอญ เมื่อวันที่ ๓๓ ๓๓ ก่ำ ปีมอกโทศก (พ. ศ. ๒๕๐๓) เสด็จ
 พระราชดำเนินไปพระราชทานพระกระสุนวัดทองนพคุณ ทอดพระเนตร
 พระอุโบสถเป็นของปฏิสังขรณ์ใหม่ ผู้มีการไม้ การปูนการบันการเขียน
 แปลกประหลาดมากไม่เลียนอย่างของใคร ทำไปด้วยบัญญัติเพียงหลกหน
 อย่างเก่า ทรงพระราชดำริให้เห็นว่าเป็นฝีมือช่างชอบกลอยู่ทุกสิ่ง จึงได้
 มีพระบรมราชโองการดำรัสถามว่า พระอารามนี้ใครปฏิสังขรณ์ ใคร
 เป็นนายช่างให้ การการช่างต่าง ๆ พระธรรมวโรดมถวายพระพรว่า
 เป็นของสัปบุรุษทายกเป็นอันมากหลายรายเรียไรกัน แต่ผู้บังคับการช่างนั้น
 คือพระครูศรีนสังวรผู้ครองพระอารามหลวง ให้การแนะนำให้ทำ ตาม
 ชอบใจของพระครูศรีนสังวรทุกประการ ครั้นได้ ทรงสลับก็ทรง โสรมนัสว่า

พระอารามหลวงมากกว่ามากนัก

สร้างทับกันถึง ๔ แผ่นดินจนบัดนี้

ในเดือนฤดูกระฐินเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกระฐิน วันละ ๔ พระ
 อารามแต่ก็ยังไม่ทั่วได้ วันซึ่งเป็นเชครกระฐินไม่พอ ก็ทรงพระ
 ราชทานให้ ท่านผู้ ขึ้นไปทอดเสี้ยก็เป็นอย่างพระอาราม การหลวงจะ
 ตามไปปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมให้ ทั่วทุกหนทุกแห่งก็เป็นอันยาก เพราะการ
 หลวงอื่น ๆ ก็มีมาก ห้ามช่อง โอกาสที่จะทรงพระราชดำริห์ถึงไม่ พระครู
 กรสังสังวรเป็นพระครูผู้ใหญ่ของพระอารามหลวง ไม่ตระเดยเพิกเฉย
 ให้พระอารามหลวงชำรุดชุก โชนไป อดสำเหใจใส่ชักชวนทนายกตัญญู
 ที่มัสการให้มาบริจาครูปปั้น ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถพระเจดีย์ ใน
 พระอารามหลวง ให้งามให้ดีขึ้น มีมณฑปแปดกษัตริย์ ดูเป็นที่เพ็ด
 เพ็ดนเจริญพระราชหฤทัยได้นั้น พระครูกรสังสังวรก็มีความชอบมาก
 ควรสรรเสริญ ว่าดีกว่าพระราชอาณาเขตพระครูอื่น ๆ ซึ่งครองพระอาราม
 หลวง ตระเมินให้ พระอารามหลวงชุก โชนไปไม่ซ่อมแซมนั้น จึงได้ ทรง
 พระราชดำริห์จะใคร่ ทรงสร้างนาถยานที่พระครูกรสังสังวร ให้เป็นพระ
 ญาณรังสี ที่พระราชอาณาเขตสำหรับพระอารามนั้น แต่ครั้นทรงพิเคราะห์
 ไปในจิตรกรรมการเขียน ในพระอุโบสถนั้น ราคานพระเนตรอยู่ห้องหนึ่ง
 ซึ่งเป็นห้องว่างประตูกว้างแต่ประตูเห็นหน้าพระอุโบสถ ตรงที่เสด็จประทับ
 แต่ตรงพระภักตร์ พระพุทธปฏิมาในสวนเมืองซ้าย ห้องนั้นเขียนเป็นรูป
 ดาบแต่ต่าง แต่มีจิตรกรรมต่างเรื่องมหาเวศน์นิตยชาฎกที่เห็นที่ทศพร
 เขียนเป็นนันทอุทยานในดาวดึงษ์สวรรค์ แต่มีปราสาทอันหนึ่ง มีรูป

พระอินทร์แตนางผู้คั่นนั่งอยู่ด้วยกันแต่สองรูป ก็ในนั้นทฤษฏยานพินถวนเกิดอน
 กตาคาดาคไปด้วยนางเทพนิกรอัม্বরกัญญา เดินไปมาเก็บเศษมคันไม้
 ทมตอกมผลบ้าง ลงอาบน้ำในสุนันทสระ ไบภกษณบ้าง ในรูปนางอัม্বর
 กัญญาค่าง ๆ นั้น มีรูปวุ่นวายอยู่ถึง ๗ รูป คือเป็นรูปเบ็ดผ้าห่มถึง
 คโปกนึ่งกำยบัสคาวะบ้าง เป็นรูปยื่นแหวกผ้าห่มข้างหน้าบ้าง นางนาง
 ฉายน้ำนอนขวา โกงตะโปกขึ้นมา พันท้าขึ้นมาไม่มีผ้าห่ม นางนางนอน
 หงายฉายน้ำออกตากตัว พันท้าขึ้นมาผ้าห่มไม่มี นางนางขึ้นจากน้ำผลัด
 ผ้าข้างหน้าแหวกอยู่จนถึงอุทรประเทศ นางนางผลัดผ้าข้างหลังเบ็ดเห็นตะโปก
 นางนางหกดมผ้าสยหลุด ก็ซึ่งรูปภาพสัตว์ต่าง ๆ ถึง ๗ รูป เขียนไว้
 ดั่งนักเป็นรูปนางสวรรค์ ตัดนประดับประตามงกุฏ ประดับด้วยเครื่อง
 อากรณ์ปิดทองคำเปลว เป็นรูปภาพพระบายอย่างดี มีใช้เป็นของเล่น
 ที่ห้องนนักเป็นอยู่เบื้องหน้าพระอุโบสถ ทรงพระภักตร์พระประธาน ทรงที่
 เสด็จไปประทับ ฤาเมื่อพระสงฆ์จะมาชุมนุมกันทำสังฆกรรมอุโบสถกรรม
 ก็จะต้องแต่รูปนั้นอยู่จนสังฆกรรมเลิก ก็รูปภาพนางสวรรค์แปลกตา ๗ รูปนี้
 พระครูกรุณสังวร ให้ การให้ เขียนฤา ๆ ข้างเขียน ๆ ไปเอง ถ้าให้การ
 ให้ เขียนนั้นจะเป็นประโยชน์ โภชผล เป็นปฤษณากรรมทางสังเวศฤาทาง
 เต็มไต่ยอย่างไร จึงให้เขียนไว้ ถ้าข้างเขียน ๆ ไปเอง ข้างเขียน
 นั้นเป็นคนตฤาเสยจริศ ถ้าเสยจริศทำไม่จึงเขียนรูปภาพพระบายได้งาม ๆ
 ได้ ดี ๆ ก็จระว่าเขียนไว้ให้ชน ก็ของอะไรซึ่งจะเป็นที่เจริญใจเพราะเห็นนั้น
 ตางสิ่งเมื่อเห็นในที่แจ้งเป็นที่เจริญใจครั้นมาถึงในที่ตบก็จัดไป เหมือนอย่าง
 ไชนตครพื่อนรำ คกแต่งไปออกโรงในที่ตบงามจึงเห็นงามเป็นที่เจริญใจ

ครั้นใครคบแค้นอยู่กับบ้านก็เห็นเป็นที่จิตใจไป ก็รูปภาพเช่นนี้ไม่เป็นของดี
 ในที่แจ้ง เหมือนอย่างเงินเขาเขียนรูปเช่นนี้บ้าง เขาก็เขียนใส่ไว้ใน
 กระเจกทมนชกรก็ปิดได้ เปิดได้ในด้านหลัง เมื่อใครจะใคร่ดูเงียบ ๆ จึงชัก
 เปิดออกดู ฤๅตางที่เขาเขียนใส่ปากดัมแล้วเขาเอากระเจกเปิดดูไขเมื่อปิดแล้ว
 เมื่อใครต้องการจะดูของเอาไฟส่อง ให้ไขเมื่อสละตายใส่ออกจึงจะแต่เห็นรูป
 ตลอดลงไปได้ ตางที่เขาเขียนเป็นฉากม้วนเก็บไว้ เปิดดูเล่นในที่เงียบ ๆ
 ตางที่เขาเขียนเป็นแผ่นฉากใส่ในหีบมองใหญ่ ค่องมีสายชักจึงเปิดช่องที่คา
 จะมองดูได้ ในตำราพระราชพงษาวดารอย่างพราหมณ์ทำ มีบังคับ
 ให้เป็นรูปชายหญิง ซึ่งไม่มีผ่านงอนของฝน แดบรูปเคารูปปดาด้อน
 ไว้ด้วย พระราชพงษาวดารของทบงคบดีว่าทำในพระนครไม่ได้ ค่องให้ออก
 ไปทำเสียกตางทุ่งกตางนา พันทางคนเดินไปมา

ก็แต่พระครูกรตีณสังวร จะเป็นช่างผู้แนะให้เขียนเองฤๅ ฤๅว่าเมื่อ
 ช่างเขียนตงแล้วจะมีความชอบใจ จึงได้ให้สิ้นจ้างรางวัลแก่ช่างให้การนั้น
 เป็นเสร็จ ฤๅว่าจะเป็นแต่อุเบกขา แดทังถานานุกรมแดพระสังฆ ในพระ
 อาราม ซึ่งมาทำสังฆกรรมอยู่ โบสถ์กรรมอยู่ในที่นั้นเองมา ย่อมให้
 รูปภาพ รูปนี้ ค่องอยู่ในพระอุโบสถที่เฉพาะพระพักตร์พระพุทธรูปนั้นมา
 แดค่อนหน้าพระสังฆตงนมน จะเห็นว่าชอบว่าควรว่างามว่าดีอย่างไร
 ก็ซึ่งโปรดให้ประกาศมาทงน เพราะทรงรำคาญพระราชหฤทัย ทรงพระ
 ราชดำริเห็นไปว่าไม่ควรจะให้ รูปภาพเช่นนี้มอยู่ ในที่คนสมมคิว่าเป็นที่
 บริสุทธิ์ ถ้าจะแจ้งบทพระจัญญาคามที่ได้ ทรงศึกษา มา ว่าด้วยจิตรกรรม
 เช่นนี้ ก็มทห้ามในตงฐานตาง ๆ ก็มอยู่เป็นหลายแห่ง คือจวนทาน

ตั้งชามต แต่จิวรสัพพะตักชามต ในภิกขุโนวาทวรรค แต่ปฏิภาณจิตร
 ในเต้านาสนันธิ์เป็นคณ ก็มอยู่หลายแห่ง ก็ซึ่งประกาศมาทางนเพื่อจะใคร่
 ขอเสีย รูปภาพเช่นนถามีอยู่ ในพระอุโบสถพระวิหารแห่งโต ในพระ
 อารามหลวง ให้ พระราชาคณะพระครูผู้ครองพระอารามแต่ถานานุกรม
 จะแก้ไขเปลี่ยนแปดงเสียใหม่ให้ ถูกต้องให้ ดีจะได้ ฤาไม่
 แต่ที่พระครูกรสถนสังวรให้ ช่างเขียนไว้ ด้วยเห็นประโยชน์ โภชผล
 อย่างไรให้ ให้การมาจงแจ้ง

เรื่องพระรับผ้าหลวง ไปแล้ว ไม่ครองฉลองพระราชศรัทธา

มีพระบรมราชโองการให้ กราบทูลกรมหมื่นบวรวิริงดิ์ แด่เสด็จพระ
 ราชาคณะถานานุกรมปเรียญแต่อนตบ ทจตสันมาบณฑบาตเวรทงเจตวัน
 ว่าของ ในการพระราชกุศล ในการพระศัพทกรงน พระสังฆราชาคณะแต่
 เจ้าพระเจ้าเณร แต่พระครูมนคยภคกร ก็ได ไตรยหมดทุกรูป ราชาคณะ
 แต่เจ้าพระแต่พระครูบางรูปก็ ได้สองซ้ำ คิดการตั้งแต่ ได้กันค้มา ผ้าไตรย
 ในการพระศัพทนถงจะไม่สู้ คิดด้วยมากกกว่ามาก ก็เห็นว่ายังดกกว่าไตรยที่
 เรียกว่าไตรยคกหน้าตายแต่ก่อน ถานานุกรมแต่ปเรียญที่ไม่ได้ ไตรยที่อยู่ ใน
 บณฑบาตเวร กับพระสังฆอนตบทจตไว้ สำหรับบณฑบาตเวรก็ได้ถวาย
 จิวรสัพพะตักบางตักหนึ่งยามหนึ่งทุกรูป จิวรสัพพะตักบางตักหนึ่งไม่ได้ ขอ
 แคว้ดด้วยราคาเขาที่ขายง่าย ๆ ที่เรียกว่าเข้านั้นเลย เป็นของตงทุนทำ
 ทงสัน คิดราคาสำหรับหนึ่งเป็นเงินสิบตังได้ถวายพระสังฆไปเวรละ ๑๕๐ รูป
 ทงเจตเวรบณฑบาตคิดเป็นพระสังฆ ๓๐๕๐ รูป จิวรสัพพะตัก ๓๐๕๐ สำหรับคิด

ประมาทราชตระกูล ประพฤติเหมือนเช่นเขาว่าชู้คาไม่พริบ เมื่อเวลา
 วัน ๕^๑/_{๓๐} คำพระสงฆ์ เวรวัตรบวรนิเวศเข้ามารับบัญชาครไนกำหนดนิมนต์
 เปนที่หนึ่ง พระครูพุทธมนต์ปรีชารูปหนึ่งแล้ว ห่มผ้าแก่นุ่งผ้าเก่า
 เขามาทางเครื่อง ได้ ทรงค่อว่าก็เถียงว่าไม่ได้ ไตรยสังเค็ด ได้ แต่ ไตรย
 สดับปกรณ์ ก็ ไตรยสดับปกรณ์เพื่อยาบคายนุ่งห่มไม่ ได้แล้ว ไตรยใน
 ราช ๘๐ ก็ ได้ เอาไปไหนเลยจึงนุ่งห่มผ้าเก่า ๆ เข้ามาให้ ขวางพระเนตร
 แคผ้าสบงในราช ๓๕๐ นั้น จะมีพระสงฆ์ ได้ นุ่งเข้ามาข้างสังฆคององค์ตามองค์
 ฤาจะไม่ได้ นุ่งแทบทั้งเวรไม่แน่เลย แต่เห็นจะไม่ได้ นุ่งเข้ามา โดยมาก
 กกรก็ไม่ลำบากยาก โผยอะไรนักรังแกเปล่า ๆ ก็ ได้ ไปแล้วจะไม่เข้ามาครบ
 ความจำนวนก็จะมี เห็นถานานุกรมก็จะไม่ครบข้าง พระพัชรกรรมถ้าหลัง
 มาสองรูป ๆ ราชตระกูลก็มีอุปการะแก่พระสงฆ์มาก อื่น ๆ ยกเสียเกิด
 คิดแต่ในศักราชพระราชคณะผู้ ไหญ่รูปหนึ่งเดือนละ ๘ | ๘ ปีละสามครั้ง
 อย่างตดตงมาเดือนละ ๘ | ๓ ปีละสองครั้งสิบเจ็ดคำตั้ง อย่างตดตงมา
 เดือนละ ๘ | ๒ ปีละสองครั้งสิบคำตั้ง อย่างตดตงมากกว่านั้นเดือน
 ละ ๘ | ๑ ปีละสองครั้งแปดคำตั้ง อย่างตดตงมาแต่พระปัดคำแห่งใหญ่
 เดือนละ ๓ | ๑ ปีละสามสิบหกคำตั้ง พระครูบางองค์ปรีชญเจ็ดประโยค
 เดือนละสิบบาทปีละสามสิบคำตั้ง ปรีชญหกประโยคห้าประโยคแลพระครู
 ปัดแต่พระครูเจ้าอธิการเดือนละแปดบาทปีละสามสิบคำตั้ง ปรีชญสี่ประโยค
 แดพระครูนิตยภัคตบางรูปเดือนละหกบาทปีละสิบแปดคำตั้ง ปรีชญสาม
 ประโยคแต่ถานานุกรมสามัญแดพระสงฆ์อนุจร ในพระอารามหลวง เดือนละ
 สองสี่สิบหกบาท ถ้าบมอริกรรมาก็ได้ เติมเพิ่มประจำเดือนทุกรูปตาม

จำนวนนิกายภัทรวังค์แค่ ๕ | - ลงไปจนสองสี่ถึง จำนวนพระสงฆ์ มนคย
 ภัทรวังค์ดัดแต่ นิกายภัทรวังค์เป็นอันมาก เดือนหนึ่งถึง ๕๐๐ รูปเสก
 เงินจ่ายเดือนหนึ่งเจ็ดสิบชั่งขึ้นไป ถ้าในพรรษาตจำนวนพระสงฆ์ ก็มากจน
 ทอนนิกายภัทรวังค์ลงไปถึง ๓๐๐๐ เสก ๒๐๐๐ เงินหลวงที่จ่ายเป็นนิกายภัท
 พระสงฆ์ ๒๐๐๐ ถึงพันชั่งเสก แต่ถ้าวาพระสงฆ์คงแก่พระราชอาณากรม
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยลงไปจนพระสงฆ์อื่นจร ลำคัญเดียวเหมือนกับคุณแตกคุณ
 เดือนเป็นสามัญทั่วโลกๆ ไปไม่มีใครคิดถึง มีแต่คุณคุณแตกต่าง ๆ อื่น
 วอนขอให้ ฉดองศรีทธาเดือนได้บ้างก็เพิกเฉยเสียเอาแต่ใจตัว ข้าราชการ
 ฝ่ายคฤหัสถ์เข้ามารับราชการ ในวัง เห็นตเห็นอยู่ดั่งเอาเห็ดต่างน้ำกดับ ไปบ้านมือ
 เปตา ๆ ทุกวัน ๆ จะไปบ้านมือไม่เปตาก็มีละหนแต่เมื่อจวนรบเบียดหัวคดถึง
 กระนั้นก็ได้ น้อยกว่าพระสงฆ์ โดยมาก ๆ

ส่วนพระสงฆ์ นั้นเข้ามาในวังวันไรกดับไปมือเปตาก็ไม่มี มีแต่พวกพระ
 ปริศรามัญเข้ามารับราชการ ในวังแล้วกดับไปมือเปตา ถึงกระนั้นวังเข้าชน
 เจ้าพนักงานก็เอาเข้าบาตรไปส่ง นอกนั้นแล้วองค์ไรเข้ามาคราวไรที่จะกดับ
 ไปมือเปตา ก็ไม่มี โดยเค็มทกได้ เข้าแต่กับไปให้ ลัศยกิน ว่ามาทางน
 เป็นความจริงแก่พระสงฆ์ ไค ยนแล้วกจะนนทากว่าว่าตาเด็ก ว่าทางนก็ไม
 แกตั้งจะตาเด็กดอกว่าด้วยคตถึง พระพุทธฐกาพระสันมาสันพุทธเจ้าศรีสได้
 ว่า กะตัญญูกระตะเวทที่พุทธะ โภ โสภัง มิ่ง บุคคตทริ คุณท่านผู้ อื่นทำแก้ค
 ฎาทาคูณท่านผู้ อื่นททำแก้คให้แจ้ง ให้ประจักษนิน หาได้ด้วยยาก ใน โสภัง
 พระพุทธฐกานนเห็นว่าเป็นจริงว่าแท้ตเดียว จะสรรเสริญพระพุทธฐกาตอกจึง
 ได้ว่าตงนี้ ๆ

แต่เมื่อฉัน ๗ ๓ ๕ คำ ได้ให้นมหนักพระสงฆ์ ๘๐ รูป ซึ่งได้
 รับไตรภพอย่างคัมภีร์บริหารต่าง ๆ เป็นบริขารมีราคาประมาณรูปหนึ่งได้ ไป
 ซึ่งหนึ่งเสด็จทุกรูปนั้น ให้มารับปีนทบาตร ฉันพร้อมกันที่พระเมรุเป็นการ
 ฉลองผ้าไตรภพ ก็กลัวจะว่ามาเหนื่อยเปด่ากตัญญูไปมือเปด่า จึงได้พระ
 ราชทานผ้าขาวพับไปรูปตะพับด้วย ถึงกระนั้นพระราชประสงค์ ที่ว่าจะฉลอง
 ไตรภพให้ ได้ ทอดพระเนตร เห็นให้พร้อมกันทั้ง ๘๐ รูปนั้นก็ไม่ว่าง ส้มแดง
 พระพุทธ โมฆาจารย์ เป็นหัวหน้า ก็เข้ามาขุดพระราชประสงค์ครึ่งหนึ่งเสีย
 ก่อนแล้ว บัดนี้ถ้าจะให้เจ้าพนักงานไปอาราธนาพระสงฆ์ ที่ได้ ไตรภพ ๘๐ รูป
 นั้น ครองไตรภพจำพวกนั้นถอยมาจำพวกนั้นถอยไปจำพวกนั้น เข้ามาให้
 พร้อมกันที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ถวายอนุ โมทนาให้เจริญพระราชศรัทธา
 เต็มได้อีกครึ่งหนึ่งเปด่า ๆ ไม่พระราชทานอะไรแล้วให้ กตัญญูไปวัดมือเปด่า
 ก็ทีไหนจะสำเร็จคงจะมิตพลัดไปต่าง ๆ ไม่มา เพราะรู้แล้วว่าจะไม่ได้อะไร
 ฤๅถึงจะมาบ้างก็จะเป็นผ้าดำรับอันบ้าง ย่านอันบ้างย่านนั้นบ้าง พัดเต็ม
 อันบ้างพัดเต็มนั้นบ้างพัดอม ๆ แพนม ๆ ไปไม่เหมือนกัน ไม่ให้พนักงาน
 ไปอาราธนาแล้ว ถ้าจะให้ ไปอาราธนาพระสงฆ์ ก็จะต้องคนราชตระกูลเสีย
 หนักเข้า ด้วยนัยนี้จะขอว่าเสียดายมา เพราะท่านทั้งปวงรู้ว่าวัดหัว
 เมืองกชนแก้ววัด ในกรุงเทพฯ ๓ วัดผู้น้อยกชนแก้ววัดผู้ใหญ่ พระสงฆ์ ๘๐ รูป
 ที่ได้ ไตรภพได้ ไทยธรรมไปก็รู้จักกตัญญูอยู่หมด ถ้าท่านจะชักชวนกันเอง
 ท่านผู้ใหญ่จะชักชวนผู้น้อย พร้อมใจกันนั่งห่มผ้าไตรภพจิวโร ๘๐ ตำรับ
 นั้นให้เหมือนกัน แต่ถอยมาถอยไปตำรับนั้นเข้ามาถวาย ยถาสัพพอน โมทนา
 สักเวลาหนึ่งก็คงจะได้ จะว่าไม่ได้ ตั้งมนุษย์จะว่านำเข้ามาแต่ไม่มีเรือไม่มีแพ

ฤๅจะเหาะไปในอากาศนั้นก็หาไม่ ถ้ากระตัญญูกระตะเวทิตาหาง่าย ก็คงจะ
 มีผู้คิดผู้ชวนแต่ผู้ ทำตาม ถ้าว่ากระตัญญูกระตะเวทิตาหายากแล้ว การพระ
 ราชประสงค์นั้นคงจะไม่สำเร็จ ว่าตงนี้ โดยเลี้ยงทายมาเพื่อจะให้ เห็นความ
 จริงเห็นอ่อนเห็นประมาทที่ต่างก่อนนั้น ฯ

ถ้าประสงค์โดยย่นตงนี้แล้ว ก็คงจะยกศัพท์อวดคุกแกพูดว่าไม่มีโอกาส
 ตานขอเดชะอย่างว่าเลย เว้นแต่เวลาที่ไม่ได้ตั้งอยู่พระราชวังในการบางตาม
 กำหนดพระราชดำเนิน ถ้าตั้งอยู่ในพระราชวังแล้ว ถ้าท่านทั้ง ๘๐ รูป
 นั้นพร้อมกันเข้ามาตากันจะรับกต่างกัน เข้ามากต่างวันจะรับกต่างวัน
 เมื่อมาพร้อมกันเมื่อไร ก็ตั้งตั้งอยู่ข้างในให้ มีจดหมาย ตั้งให้ ตั้งฆ
 การกิดอาตกษณ กิตมหาดเล็กกิดกรมวงกิด ตั้งจดหมายเข้าไปกราบทูล
 จะตั้งออกกรับ การท ในพระราชวังนี้ขอของไม่มีตอก อย่างที่ไม่มี
 โอกาศยกศัพท์อวดคุกแกไป เห็นว่าการเรื่องนั้นก็หาไม่สำเร็จเพราะ
 พระสงฆ์นั้นเอง ฯ

อธิบายชื่อสงกรานต์พระอาทิตย์เดินบดเห็นอบต ไท

—◆—◆—◆—◆—◆—◆—

ในคำ ไทรหมายสงกรานต์อย่างเก่า ร่างตามแบบเคยใช้ สืบ ๆ มาแต่โบราณมีว่าดังนี้ มตทนาย พสุ, อาจันต, สามัญ, สงกรานต์ เป็นสามประการดังนี้ อธิบายเป็นสามัญทั่วทุก ๆ ประเทศในสังคมทุกทวีป คำว่าพสุสงกรานต์ อาจันตสงกรานต์ สามัญสงกรานต์ สามประการนั้น อะไรเป็นพสุสงกรานต์ อะไรเป็นอาจันตสงกรานต์ อะไรเป็นสามัญสงกรานต์ ไทตาม ไทรแต่กับปราชราชบัณฑิตเป็นอันมาก ทุกวันนี้ก็ห้ามใครรู้ เข้าใจไม่ ก็คำสามคำมออยู่เป็นแน่ดังนั้นก็เป็นที่รู้ว่าเป็นรอยทางเดินความอดรู้ของ ผู้รู้เก่า เมื่อเวลาดาราโหราศาสตร์โบราณในเมืองไทยยังมีบริบูรณ์อยู่ ครั้นเมื่อบ้านแตกเมืองตื่น ดาราโบราณสาบสูญไปจึงไม่มีผู้ เรยนรู้ มีแต่ ผู้ลอก ไทรหมายเก่ามาเขียนยกศัพท์ออกคนใจ ลำแต่ตั้งตัวว่าเป็นผู้รู้ แต่ เป็ลอกแต่ผดคนเอาเนื้อในไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงค้นดาราเก่า ไปได้ ในหนังสือดาราสังสกฤต ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิต ลำแต่ตั้งความให้ ทรงพระสันนิฐานได้ ในชื่อสงกรานต์เหล่านั้น แต่ชื่อว่าพสุสงกรานต์ อาจันตสงกรานต์ ทรงพระราชดำริเห็นว่า เขียน ต่อมาเห็นจะเขียนผิดไป เพราะในพระดำรัสที่ทรงค้นได้ ว่า ชฎาสัต สงกรานต์ แต่อายันสงกรานต์ ไม่ว่าจะพสุสงกรานต์ อาจันตสงกรานต์ ชฎาสัตสงกรานต์ ที่เรียกว่าพสุสงกรานต์นั้น คือวันเมื่อพระอาทิตย์สิ้นฐาน ดวงเล็กตงทุกที จนถึงเล็กที่สุดไม่เล็กต่อตงไป ยืนอยู่หกวันฤกษ์เจ็ดวัน ก็เวลาเป็นท่ามกต่างของวันเหล่านั้น ชื่อว่าชฎาสัตสงกรานต์เห็น บดิน

ส่วนอาทิตย์ก็ว่าถึงษฎ์คสังกรานต์ได้ ส่วนจันทร์ก็ว่าถึงนิตย ก็เมื่อ
 ขณะอาทิตย์แสดจันทร์ถึงทณ ปริมาณทตกโคชนเป็นที่สุด แด้วัดมยุต
 มัทยมก็ตรงกัน ไม่มีรวิผลจันทร์ผลเป็นธณังวณังเสย ก็ที่อยู่ของอาทิตย์
 แด้วจันทร์นั้น ตำราโหรเมืองอินเรยกอไปศย ทนคยของอาทิตย์แสดจันทร์
 ทงสองนนเรยกเปเรศย มัทยมอยู่ของจันทร์นั้น เดินไปตามจักรราชเดนมอ
 ด้วยวันละ ๖ ตติดาเศษจน ๓๒๓๒ วัน มีเศษจึงรอบจักรราชอันใด ถึงอยู่
 แด้นคยอาทิตย์ทเรยกว่าษฎ์คสังกรานต์ นนิกเดินไปตามจักรราชเหมือนกัน
 แด้วว่าเดินน้อยนกับหนึ่งไปไม่ถึงตติดาหนึ่ง ค่อส่ง ๖๒ ปีก็ ๖๓ ปีจึงไปได้
 ของสำหนึ่ง การที่อยู่แदनคยอาทิตย์ค่อด้วยเครื่องมออันเตอยคจึงรู้ได้
 เมื่อพระอาทิตย์สถฐานดวงเจริญ โดชนทุกวัน จนถึง โดชนที่สุดไม่เจริญ
 ชนไปคงอยู่เจ็ดวัน ก็วันเป็นท่ามกลางของวันทงเจ็ดนั้น ชื่อว่าษฎ์ค
 สังกรานต์ได้ บัดนี้อยู่ในเมื่อพระอาทิตย์โคจรราชธนู ๑๘ องศาเสศ
 อนึ่งพระอาทิตย์เมื่อเวลาเที่ยง ชนทงปวงไม่มีใครจะตั้งเกศแห่งนคทองฟ้า
 ก็สำคัญว่าพระอาทิตย์เดินข้ามคี่ศะทุกวันเสมอไป ว่าที่เทพพระอาทิตย์เมื่อ
 เวลาเที่ยงไม่เหมือนกันทุกระตุ ยอมบคชนเห็นอบางแสดบคไปข้างใดมาก
 กว่าบคชนเห็นอบางพวกสังเกตได้ จนพูดกันว่าพระอาทิตย์อ้อมเข้า
 เมื่อพระอาทิตย์เดินบคชนเห็นอบางสังเกตทางแสด กตบบคลงมาได้ ในวันใด
 วันนั้นชื่ออายันสังกรานต์เห็นอบ ในกาตบคนมเมื่อพระอาทิตย์โคจรราช
 เมถุนโกถ ๘ องศาแสดวกกตบมาข้างใด เมื่อพระอาทิตย์เดินบคลงไปข้างใด
 จนสุดทางแสด กตบบคชนเห็นอบในวันใด วันนั้นชื่ออายันสังกรานต์ได้
 ในกาตบคนมเมื่อพระอาทิตย์โคจรราชธนู ๘ องศาเสศ สถานที่ในจักรราช

ซึ่งกำหนดว่าเป็นทนายสั่งกรานต์ คือเมื่อพระอาทิตย์ ถึงที่แดง เป็น
 ทักษณายนัน แดงถึงทอนแดงทนนแดงเป็นอุครายนนัน ค่ำราโหรหยาบ ๆ
 อย่างค้ำรามหานาทแตมาศฉายแดตทร พระสงฆ์จดหมายไว้ ในท้ายหนังสือ
 หัตถาค เขียบขันฉนเพนเพนคณนัน คำนวนคิดดูก็เห็นว่าค้ำราเหต่านัน
 เป็นอันสำแดงว่าเมื่อไรพระอาทิตย์ ถึงราชกรกฎ จึงดำเนินไปได้ เป็น
 ทักษณายนันทุกครวันเที่ยง เมื่อถึงราชมังกกรแดวพระอาทิตย์ จึงดำเนินมา
 เห็นอุครายนันทุกครวันเที่ยง จนตราบเท่าทุกจันน โหรเป็นอันมากก็ดี
 พระสงฆ์ ทถอเขียบขันฉนเพนเพนคณนัน ก็ยังถืออย่างนั้นอยู่ ก็แต่ในอรรฐูกกา
 โอมสวดตั้งกราบทเวียกสำวันมาศเดือนเก้าว่านิกษมนิยมมาศ ฐูกาคำภี
 อภิธานแก่ ว่า พระอาทิตย์ เป็นอุครายนันเมื่อครวันเที่ยง โอนไปเห็นอุทุกจัน
 จนถึงเดือนเก้าจึงจะ โอนมาได้ ความอนันนิกเห็นจะจริง ก็เดือนสำวันมาศ
 คือเดือนเก้าเพน โดยจะมมาเร็วเป็นอย่างยิ่ง ในมีจวนจะมอชกมาศ ก็จระยอมม
 เมื่อพระอาทิตย์ เดินถึงราชกรกฎไปแล้ว จึงเป็นเดือนสำวันมาศเดือน
 เก้าได้ แต่เดือนอย่าง ไบราณทไซ ในบาฬ ใช้ อมาจดีเพนกลาง
 เดือนปรณมีเพนปลายเดือน ตั้งแต่จันเข้าปุริมพรรษาแล้ว ไปจนถึง
 จันเพณูซึ่งเพนเบองน่า จันปัจฉิมพรรษา เรียกว่าสำวันมาศ พัน
 นั้นไปเรียกว่าภัพทมาศ เมื่อเป็นตงนิกเป็นอันรวมกันกับค้ำราทว่า
 พระอาทิตย์ตาเนนถึงราชทักษณายนัน โอนไปได้ ทุกจันนันแต่ การที่ค้ำราแต
 ค้ำภีว่าตงนิน อาไศรยแก่การเมื่อทาคำภี อรรฐูกกาฐูกาแตค้ำภี โหรนัน
 พระอาทิตย์เห็นจะเป็นทักษณายนันเมื่อถึงราชกรกฎจริง แต่ความทอายัน
 สั่งกรานต์เดินทวนจักรราชขนมมาทตระนอย ผู้แต่งคำภีแตค้ำราพวกนันเห็น

จะยังหาจับไม่ได้ แต่ในพระตำราของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนวงศ์
 ดั้งนี้ แต่ข้างก่อนอายันสังกรานต์นี้ ในคัมภีร์ราชกรกฎแต่ราชมังกกร พระอาทิตย์
 โคจร ถึงราชกรกฎแล้วจึงเป็นทักษิณายัน ถึงราชมังกกรแล้วจึงเป็น
 อุกุรายัน ก็แต่กาตบัตนนน อายันสังกรานต์เดือนเดือนเข้ามา ถึงถึงราช
 เมถุนแต่ราชธนูแล้ว เมื่อพระอาทิตย์ โคจรถึงถึงราชเมถุนก็เป็นทักษิณายัน
 ถึง ถึงราชธนูก็เป็นอุกุรายัน ซึ่งเป้นดงนนั้นเพราะอายันสังกรานต์ โหดไปได้
 พังรุ เกิดนานไปภายหน้าอายันสังกรานต์ก็จะเดินเรื่อยไป จนวถกวนกลับมายัง
 ราชกรกฎนั้นแต่ ก็ตำราว่าถูกคองจริงแท้ แต่ผู้แต่งตำราว่า ตำราเดิมตำรา
 เก่าที่ว่าคัมภีร์ราชกรกฎ คัมภีร์ราชมังกกรเป็นที่ยันสังกรานต์นั้น แต่เดี๋ยวจัก
 สอบหาที่จริงได้ จึงกล่าวว่ายันสังกรานต์มาอยู่ ถึงราชเมถุนแต่ถึงราชธนู
 ตามการที่เห็นประจักษ์ ในเวลาเมื่อแต่งตำรา นั้น แต่เดี๋ยวกถาดคาตหมาย
 ว่าภายหน้าอายันสังกรานต์ จะเดินทวนจะกลับเข้าไปอีก การนั้นก็เป้นจริง
 ดังตำราว่า ในกาตบัตน คือเมื่อจุฬศักราช ๑๓๐๐ มาแล้วน พระอาทิตย์
 โคจรถึงราชเมถุน ๘ องศาเศษเมื่อใด เงามหัททบทกไว้ กถางแจ้งแห่งใด
 แห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นเงาเงา ญยาวไปข้างใต้ทุกวัน ก็เป้นอันหยุดไม่เงา ญ
 ค่ช่นไปอีกเลย พนวนนั้น ไปแล้วเงาหัททท โอนมาข้างใต้ เมื่อวันเที่ยง
 ก็ยแต่หดไปข้างเหนือ ไม่ยาวไปข้างใต้ อีก จึงรู้วาทนนั้นเป็นที่ยัน
 สังกรานต์เหนือ เพราะพระอาทิตย์เวลาเที่ยง โอนไปใต้ทุกวัน เมื่อไร
 พระอาทิตย์ โคจรถึงราชธนู ๘ องศาเศษเมื่อใด เงามหัททบทกถางแจ้ง
 เมื่อเวลาควันเที่ยง ึ่งไปข้างเหนือเมื่อเงา ญยาวช่นทุกวันก่อน แต่่นมา
 ก็หยุดไม่เงา ญช่นนอกพนวนนั้น ไปแล้ว เงามหัททบทกไว้ เมื่อเวลาควันเที่ยง

ก็ม้แค้หัดไปข้างไต้ เพราะพระอาทิตย์เป็นอุทราเย็นแล้ว ก็ซึ่งตำราพระสงฆ์
 เขียบบชนัดนเพน ว่าเดือนแปดสุญเทียบ เดือนเก้าชนหนงเทียบ เดือนสิบ
 สองชนเทียบ เดือนสิบเอ็ดสามชนเทียบ เดือนสิบสองสี่ชนเทียบ เดือนอาย
 ห้าชนเทียบ เดือนยี่หกชนเทียบ เดือนสามห้าชนเทียบ เดือนสี่สี่ชนเทียบ
 เดือนห้าสามชนเทียบ เดือนหกสองชนเทียบ เดือนเจ็ดชนหนงเทียบ นนใช่
 ไม้ไต้ ผิดด้วยเหตุสองอย่าง อย่างหนงคือคารามนเห็นจะตงไฟเมืองข้างเหนือ
 ถ้าพมาตงกเห็นจะเป็นเมืองอังวะ ถ้าดาวตงกเห็นจะเป็นเมืองเซียงแล่น ก็บ้าน
 เมืองข้างไต้ ที่ต่ำลงมากว่านนสุญเทียบ คือหัดกบักตรงเงาหัดกเมื่อคระวัน
 เทียงไม้ นี ๆ อยู่บิระสองวัน แต่วันทงหลายนนผดกนตามเมืองสูงเมืองต่ำ
 เหมือนอย่างกรุงเทพมหานครบางกอกน ในกาตบดิน คือตงแต่จุฬศัก
 ราช ๑๒๐๐ แล้วมายังไม้ถึง ๑๒๖๐ พระอาทิตย์สุญเทียบในวันเป็นภายหลัง
 แต่วันเถถึงศกสงกรานต ๑๒ วัน คือสุทททนเป็น ๑๒ ครังหนง พนวันน
 ไปเงาหัดกตบชไปข้างไต้เจริญชนทุกท จนถึงวันเมื่อพระอาทิตย์ถึงราช
 เมถุน ๘ องต่ำเลศเงากก็หยุดไม่ยาวไปข้างไต้ อีก แต่กหัดมาข้างเหนือ
 ทุกวันตงว่าแล้ว จนถึงวันนบแต่เถถึงศกสงกรานต ไปไต้ ๑๒๕ วันคือสุทททน
 เป็น ๑๒๕ พระอาทิตย์จึงกตบสุญเทียบอีกครังหนง พนนเงาหัดกเวตา
 คระวันเทียบ ก็เจริญชนข้างเหนือทุกวัน จนถึงวันอายนสงกรานต ไต้เงา
 หัดกจึงกตบหัดตงว่าแล้ว ก็แต่บ้านเมืองทมสุญเทียบบิระสองครังตงน ไม่
 พร้อมกัน ย่อมบ่จนตามที่เป็นเหนือเป็นไต้ ไม้โกตกนนัก จะว่าควอย่าง
 ให้เห็นก็คตาตวันกนโกต ๆ ง่าย ๆ เหมือนอย่างเมืองสมุทปราการ
 เถถึงศกสงกรานตแล้ว ๑๑ วันก็สุญเทียบคือก่อนทกรุงเทพ ๑ วันหนง คือไป

เบลอนำมาถึงศกสังกรานต์ ๑๒๖ วัน จึงสัญญาเที่ยงอีกวันหนึ่งเป็นภายหลัง
 แด่ทกรุงเทพ ๑ วันหนึ่งด้วยนันทเมืองเพชรบุรี พระอาทิตย์จะเป็นสัญญาเที่ยง
 ทอดแรก ก่อนที่กรุงเทพ ๑ สองวัน ก่อนที่สมุทปราการวันหนึ่ง แต่จะเป็น
 สัญญาเที่ยงทอดหลังภายหลังที่กรุงเทพ ๑ สองวัน ภายหลังที่สมุทปราการ
 วันหนึ่ง ถ้าจะว่าข้างเหนือเมืองประทุมธานี จะเป็นสัญญาเที่ยงทอดหลัง
 ภายหลังที่กรุงเทพ ๑ สองวัน ภายหลังที่สมุทปราการวันหนึ่ง ถ้าจะว่า
 ข้างเหนือเมืองประทุมธานี จะเป็นสัญญาเที่ยงทอดแรกเมื่อภายหลังมาถึงศก
 สังกรานต์ ๑๓๓ วัน คือภายหลังที่กรุงเทพ ๑ วันหนึ่ง แต่จะเป็นสัญญาเที่ยง
 ทอดหลัง ภายหลังแต่มาถึงศกสังกรานต์ ๑๒๔ วัน คือก่อนเป็นสัญญาเที่ยง
 ที่กรุงเทพ ๑ วันหนึ่ง ที่กรุงศรีอยุธยาเก่าในทอดแรกจะเป็นสัญญาเที่ยง
 หลังที่กรุงเทพ ๑ สองวัน ที่ประทุมธานีวันหนึ่ง ในทอดหลังจะเป็นสัญญา
 เที่ยงก่อนที่กรุงเทพ ๑ สองวัน ก่อนที่ประทุมธานีวันหนึ่ง การจะเป็น
 ดิ่งนคอรชไปในบ้านเมืองข้างเหนือ ที่ทางกรุงเทพ ๑ มากขึ้นไป สัญญาทอด
 แรกเป็นที่หลังกรุงเทพ ๑ ก็วัน สัญญาเที่ยงทอดหลังก็จะก่อนที่กรุงเทพ ๑
 ด้วยจำนวนวันเท่านั้น ด้วยนันทเมืองเพชรบุรีไปจนถึงบ้านเมืองที่ข้างเหนือ
 วันสัญญาเที่ยงทอดก่อนทอดหลังก็จะไปติดกันเข้า แต่ถ้ามองข้างเหนือสูง
 พระอาทิตย์เดินบดเห็นอบต ไต่ เหนื่อยลงมาก วันที่เป็นสัญญาเที่ยงก็จะไปติดกัน
 กันไปหลายวัน ด้วยนันทเมืองเหนือที่ดั่งเส้นมอทางพระอาทิตย์ ในอายัน
 สังกรานต์เหนือ ก็จะมีพระอาทิตย์สัญญาเที่ยงติดกันไปหลายวันทีเดียว
 ไม่มีแยกเป็นสองระยะ เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่าผู้ ตงคารามาศฉาย เห็นจะเป็น
 ชาวอยู่เมืองเหนือ เส้นมอทางพระอาทิตย์เมื่ออายันสังกรานต์อย่างเมือง

เซียงแสนแต่เมืององวะ จึงว่าสูญ ๆ เทียงไปทั้งเดือนแปด แต่เดยวัน
 อยายนั่งกรานต์ หดมาตั้งว่าแล้ว สูญเทียงที่คิดกันหลายวันในประเทศ
 บ้านเมืองข้างเหนอนัน ก็จะมีในเดือนเจ็ดถึงสองส่วน เดือนแปดสักส่วน
 หนึ่งฤาเล็กนอย แดการที่ว่าด้วยกำหนดสูญเทียงสองครั้งในกรุงเทพ ฯ
 กรุงเก่า เมืองประทุมธานี เมืองสมุทรปราการ เมืองเพชรบุรี ถูกต้อง
 แน่แล้ว ถ้าศักราชยังไม่ขึ้นถึง ๑๒๖๐ แล้วทอดลงดูเกิดจะเห็นจริง แต่
 ศักราชเกินนั้นไปก็จะคลาดวันไป เพราะอยายนั่งกรานต์ไหลไปได้ตั้งว่าแล้ว
 การที่จะทอดลงยมวชแลกรือของมือ เลื่อยคามากกว่านี้หลายอย่าง จะว่า
 ไปให้ถวนักท่านผู้อ่านก็จะไม่เข้าใจ แต่ท่านก็เห็นว่าพออยู่แล้ว ว่าจะทอด
 ลงให้เห็นจริงได้ อย่าหลงเชื่อคำรายู่นักเลย ฯ

เรื่องนมในหนังสือพิมพ์วรรณาน บัรกา ๑๒๔๗ เดือน ๒ ปี ๓๓ จำนวน
 เดือน ๑๑ หน้า ๒๔๗ แต่เนื้อความไม่เหมือนกัน ดูเปนมตรงแห่งละคราว
 จึงนำมาลงพิมพ์ไว้ด้วย

ว่าด้วยยุคทั้งสี่

ได้ คำนวณอายุของ โหรฮินดูมาฉบับหนึ่ง แค่มุตอังกฤษ เขาว่า
 พวกฮินดูเป็นนักปราชญ์ ไครเพทแตวิชาโหร ได้ คำนวณรอบดิถีโบราณ
 นับยุคนับกัณฑ์ของพราหมณ์ ได้ สอบคำนวณด้วยคคพระอาทิตย์ คค
 พระจันทร์ เห็นว่าถูกต้อง อังกฤษก็สรรเสริญว่าควรเป็นที่เพ็ดดเพ็ดนของ
 นักปราช แดจจะรู้จะจำไว้ เพื่อจะได้คำนวณรอบวิชาคคพระอาทิตย์
 พระจันทร์ แดเครื่องต่าง ๆ ในท้องฟ้า ถอยไปการไกล ในเบื้องหลัง
 แดจจะคาดการในเบื้องหน้า พวกคำนวณเหล่านั้น เขาคิดกำหนดมหากัณฑ์
 หนึ่งว่า ๕,๓๒๐,๐๐๐,๐๐๐ ปี ชื่อมหากัณฑ์หนึ่ง คคคคตรายเล็กเป็นยุค ๕
 ด้ยุคยุค ฤาชื่อหนึ่ง เกียรคคยุค นับปีได้ ๓,๗๒๘,๐๐๐ ปี เป็นที่หนึ่ง แด
 เตคายุค ฤาชื่อหนึ่งว่า ไทรยคายุค มีปี ๓,๒๘๖,๐๐๐ ปี เป็นที่สอง
 แดทวาปยุค อีกชื่อหนึ่งว่า ทวาปรยุค มีปี ๘๖๕,๐๐๐ ปี เป็นที่สาม
 แดกถยุค มีปี ๕๓๒,๐๐๐ ปี เป็นที่สี่ เมื่อเวียนไปครบ ๕ ยุคตงนแดว
 ได้ปี ๕,๓๒๐,๐๐๐ เรียกว่ามหายุคหนึ่ง คคที่ ๓ เท่ากถยุค ๕ เทียว
 ที่สองเท่ากถยุค ๓ เทียว ที่สามเท่ากถยุค ๒ เทียว กถยุคหนึ่งคงตงว่า
 คคคคไปว่า ๕ ยุคนเวียนไปได้ ๗๓ เทียว เป็นปี ๓๐๖,๗๒๐,๐๐๐ แด
 จึงเอาประมาณด้ยุคยุค คค ๓,๗๒๘,๐๐๐ เรียกว่าสันธบวงเขา แก่ คค
 พระอาทิตย์พระจันทร์ รวมเป็นปีได้ ๓๐๘,๕๕๘,๐๐๐ เรียกว่ามานวันตรา ๓
 แดกถาวว่าสันมานวันตราหนึ่งตง คคพระอาทิตย์พระจันทร์ทงเวตาเข้าเวตา
 พตบค่า เท่ากันกับแรกเริ่มกัณฑ์ไม่คตาดเลย แดมานวันตราเป็นไปได้ ๓๕

ครึ่ง นับได้ ๔,๓๓๘,๒๗๒,๐๐๐ แล้ว ให้ บวกซ้ำอีก คือ ๑,๗๒๘,๐๐๐
 เขาก็กรงหนงว่าสันธคอกตปใหม่ จึงได้ เป็นปี ๔,๓๒๐,๐๐๐,๐๐๐ เรียกว่า
 มหากตปหนงกมหากตปประจุบันนี้ เขากำนวรดศพระอาทิตย์พระจันทร์
 ว่าเมื่อมีมฤตศักราช ๑๘๓๒ เป็นปีมโรงจควาศก จุตศักราช ๓๑๘๕ นั้น
 เป็นปีที่ ๔๘๓๓ ของกตยुक ในมหายุคที่ ๒๘ ที่นับเข้าในมานวันตราที่ ๗
 ในมหากตปนี้

กตยुकอย่างอังกฤษ คิดเริ่มในวันที่ ๑๘ เดือนเฟบรูวารี ปีก่อน
 คฤศศักราช ๓๓๐๒ ปี เป็นปีกตยुकครบ ๔๘๖๖ ในวันที่ ๕ ๗ ๓ ค่ำ ปีกุน
 เบญจศก ศักราชไทย ๓๒๒๕ ได้กตทหนอย่างอังกฤษ คิดเป็นวัน ๑๘๓๓๗๘๕
 นับวันจันทร์ เป็นต้น วันจันทร์ นนคิตตามบักษคณนา เป็นแรมค่ำหนึ่ง
 เดือน ๓ ในมฤต ที่เป็นคนกตยुकมานั้น แต่ถ้าเขาเป็นแรมค่ำ จระคองว่า
 มีชานค้อมานัน มอธกวาร ถ้าไม่มอธกวาร ก็จระคองว่า เดือน ๓ นั้นมี
 บักษชาติในชางชน วันจันทร์ นนคองเรียกว่า วัน ๒ ๗ ๓ ค่ำ เป็นต้น
 กตยुकอย่างอังกฤษคิดได้ ๆ คิดตามคாரไทย กตยुकเริ่ม วัน ๖ ๗ ๓ ค่ำ
 มีชาน แต่เมื่อนั้นเป็นเถตงศกบิเถาะ คิดแต่วันนั้นมา ถึงวันเถตงศกบิชวด
 ๓๓ ค่ำ คือวัน ๕ ๗ ๕ ค่ำนั้น ได้กตทหนออกคุณ ๑๘๓๓๕๓๐ มอธกมาศเกน
 เกนทร ๑๘ ปี เมื่อครบ ๒๕๐๐ ปีแต่ศค ค้องหนูนอธกมาศคิงสองศราว
 มาศเกนเกนอยู่ ๒ เดือน จึงค้องว่าเดือน ๓ เป็นต้น เถตงศกในกตยुक
 แต่เมื่อคั้นไป โดยเถอียด ได้ความว่ากตยुकทออังกฤษเริ่มนั้น เป็นนำ
 วันเพญเดือนธาม ก่อนเริ่มกตยुकอย่างไทย ๓๕๐ วัน ไทยเริ่มกตยुकนำ
 วันดับเดือนยี่ เป็นภายหลังมาบิหนงแน่แล้ว ๆ

บัดนี้ยกเป็นบ้าน วันที่ ๖ ๓ ค่ำ นับแต่วันนั้นมา ถึงวันเถลิงศก
 บ้านอัฐศก วันที่ ๗ ๓ ค่ำ เปนหอคุณกตคุณ ๓๘๓๔๒๔๓ เขา ๗ หาร
 นับวัน ๖ เปนต้น วุฒาร ๗ ถ้าจะทำให้เห็น ท่านให้ตั้งจุฬศักราชเถลิง
 ศกนั้นลง เขา ๓๗๓๘ บวก เปนกตยศศักราช คือเมื่อบ้านอัฐศก
 จุฬศักราช ๓๒๒๘ เขา ๓๘๓๘ บวก ได้ บัดนี้ยก ๔๘๖๗ ทำเหมือนอัครา
 เถลิงศก เขา ๒๘๒๒๐๗ คุณ แล้วอย่าเอาอะไรบวกเหมือนทำด้วยจุฬศักราช
 แดศักราชใหม่นั้นเลย คุณได้เท่าไร เขา ๘๐๐ หารทีเดียว ดังเขา ๓ บวก
 เปนหอคุณกตคุณ เขา ๗ หาร เลิศนับ ๖ เปนต้น เปนวารเถลิงศก เลิศตบ
 เริงหาวเปนมจพตเถลิงศกตรงทีเดียว เพราะกตยศศักราชเปนมจพต
 มหาศักราชแดจุฬศักราชต้องบวกแก้กรรมจุฬตให้ถูก ๗ จะทำมาศเกณฑ์
 แดเถลิงศกแดหอคุณกตทหนักได้ แต่ทางอวमानนานแล้ว กตยศศก
 เพราะทำตามอย่าง คือ หอคุณกตท ๒ ถาน ถานหนึ่งเขา ๓๓ คุณ
 ๖๘๒ หาร เลิศเปนมานดักบวกถานบนแล้วเขา ๓๐ หาร ดังเปนม
 มาศเกณฑ์ เลิศเปนมจก ก็ในเถลิงศกบ้านอัฐศกนั้น เมื่อทำอย่างนี้
 ไม่ได้ บวกลบก่อนหาวอวमान เลิศอวमानออกก็ไม่ต้องลบอวमान
 เถลิงศก แดศกเต็ม ๓๐ ไม่เปนม ๒๘ ศกกับเลิศอวमान ๖๓๘ เหมือนอย่าง
 ในอัคราเถลิงศก ซึ่งเปนมจก ไม่รู้ว่าจะเป็นด้วยเหตุไรคาดการเห็นว่า
 เหตุสองฐาน ๗ หนึ่ง เมื่อวันกตยศกนอวमानยังพร้องอยู่ ๗๓ คิว
 เขาคิดเขาเปนมจกเสีย ฤาอย่างหนึ่งกตททาดกตอวमानนั้นพานจะหยาบ
 ครันไซ่ นานหลายพันปีเขาก็คาดไป ถ้าเมื่อนั้นจะทำด้วยกตยศให้ ถูกศกแด
 อวमानจงได้ ก็เห็นจะต้องใช้ เกณฑ์ตบ ให้จนออกเลิศศกแดอวमान

ต้องกันกับเถลิงศักดิ์ จึงจะชอบ เมื่อเกิดดังนี้ได้ แต่วางใจไปได้นาน ๆ

มาศเกณฑ์ ท่ออกแต่หอคุณกตทนต์ทางน ได้ ๖๓๕๓๖ แต่คาดเห็นว่า

ทศคณ เป็นเพราะเชิงหยาบในอวมาน เพราะเขากำตั้งเดือนที่เข้ามาแต่

พดลารว่าเดือนหนึ่ง ๒๘ วัน ๓๒ โมง ๕๕ นาที ๒ วินาที กับ ๘๘ เซนติคอง

เขากำตั้งมาศเกณฑ์ ๖๓๕๓๖ คุณทุกถาน เขา ๓๐๐ คุณถานปถาย ถึงบวง

วินาทีแล้ว ๖๐ ชั่วโมงกับนาทีแล้ว ๖๐ ชั่วโมงกับนาที แล้วเขา ๒๕ ชั่วโมง

กับวินาที ได้วันเท่ากันกับหอคุณกตทนต์ แต่มเสกโมง ๖ โมงกับ ๓๒ นาที

๕๕ วินาที ๖๘ เซนติ ก็เห็นว่ามาศเกณฑ์ ที่ทำนั้นเป็นอันถูกอยู่ แล้ว เพราะ

ค่อพัน ๖ โมงกับ ๓๒ นาทีซึ่งเป็นเสกนั้นไป ตกลงจะเต็ม ๓๐ ก็เป็นอัน

ต้องกันกับปฏิทินในทางเดี่ยด ๆ จงว่าถึงทางข้างอชกมาศนั้น ถ้าถือตท

ทำคามมาศพฤค ว่าคงมาศเกณฑ์สองถาน ๆ ค่าเขา ๗ คุณ ๒๓๕ ชั่วโมง

ถึงถนถานบน เขา ๓๒ ชั่วโมง ถึงเป็นศักราช แต่ว่าเสกมีแต่ ๐ กับ ๓

เสกมากกว่านั้นผล ถือตามตททนต์ ถ้าจะทำด้วยจุพศักราชฤกษ์ฤกษ์ใหม่

เป็นเวลาดั้น ๆ ถูกได้ แต่ถ้าทำยาวจนไปด้วยศักราชกตยุก เสกจะม

แต่ ๒ กับ ๓ ไม่น้อยกว่านั้นไม่มากกว่านั้น เพราะวิธีสำธกมาศ ให้เกิด

เดือนเดือนออกมา เหมือนอย่างเถลิงศักดิ์กตยุกอยู่ ๆ ๓ ค่า บัดนี้โดย

เถลิงศักดิ์มาเร็วที่สุดก็เพียง ๗ ๘ ค่า ไม่เป็นในภายในนั้นเข้ามา เป็นทั้ง

นี้เพราะดาวทองฟ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นที่ตั้งเถลิงศักดิ์ถอยหนทเก่าไปปีละน้อย ๆ

ก็ถ้าจะคิดตามตททนต์ ก็คงเป็นอันถือตททนต์ว่า ๓๘ ปีมีเดือนทั้งอชกมาศ ๒๓๕

เดือน ก็กตยุกศักราช ๕๘๖๗ ปีนี้ ถ้าเขา ๓๘ ชั่วโมงได้ ถึง ๒๖๓ มี

เสก ๘ ถึงเขา ๒๓๕ คุณ คงไว้แล้ว เขา ๘๘ บวง ๘๘ นนคยเดือนถ้าหรับ

ปี ๘ ปี ปีละ ๑๒ เดือนนั้นได้ ๘๖ บวกอธิกมาสมีระเบียบ ๑ ปีก็ ๑ ปีก็ ๑
 เป็น ๘๘ เมื่อบวกกันเข้าดังนั้นก็ได้ มาศเกณฑ์ ๖๑๔๓๔ จับตัวได้ชัด
 ว่าวิเสศมาสให้เกิดเดือนขึ้นออกสองเดือน นอกจากดทธรนั้น เพราะณนั้น
 ดทธรนั้นเป็นอันหยาบ ใช้ทางไกลไม่ได้ ๑ ว่าตามตทธรข้างล่าง ๘๘๓ วัน
 กับ ๘ โมง ๓๓ นาที ๖ วินาที กับ ๔๗๘ สหัตต์ล่างค์ ด่วงไปแล้วเมื่อใด
 เป็นคราวสุดเดือนอธิกมาสครั้งหนึ่ง ก็ระยะอธิกมาสนั้นไม่เต็มออกกัน
 เพราะเขตรที่จะตกอย่างนั้นอยู่ก็ต่างเดือนบ้าง คั้นเดือนบ้าง ปลายเดือน
 บ้าง ถ้าจะผสมกันให้เป็นเดือนให้ได้ ก็เป็นระยะ ๓๔ เดือนบ้าง ๓๓ เดือน
 บ้าง ไม่เท่ากัน คือทำณพวกตจดังจะเห็น ก็เมื่อทำตามตทธรนั้น รู้ว่า
 เดือนซึ่งเป็นก่อนเดือนสาม คั้นกตยคุณนั้นเข้าไป เป็นเดือนอธิกมาส
 คิระยะอธิกมาศตั้งคั้นคั้นนั้นมา ถึงเดือน ๕ ปีชานก็เป็นเดือนอธิกมาศ ดิถ
 ไปสุญขาด ถ้านับแต่เที่ยงคั้นก็เป็นเวลาจวนรุ่ง ของวัน ๗ ๓ ๕ ค้า
 ถ้านับแต่เช้าก็เป็นเวลาจวนเที่ยง ของวัน ๑ ๓ ๖ ค้า เป็นอธิกมาศตั้งแต่
 คั้นกตยคุณมา จนถึงเดือน ๕ ปีชานอรุณคั้น นับว่าเป็นเดือน ๔ สองหน
 ของปีฉลูนั้น ให้อธิกมาศ ๑๘๓๖ คราว เมื่อคิดค้อย่างนี้ เดือนที่เหตอ
 อยู่ สองเดือนนั้นก็ไม่เป็นกตมกตสหายไปในคั้นวันนั้นเอง ตทธรควรจะเชื่อว่า
 เป็นแก่นสารในการที่จะถือเอาอธิกมาศ ดูฤกษ์ พระจันทร์เมื่อ วันเพ็ญ
 เดือน ๕ นั้น ก็เป็นฤกษ์ ๑๒ มีเสศ ควรจะเป็นทศกัณฐ์คุณแท้ ๆ

เรื่องหมอกุชชะตาราษฎร์แลทำวิथाต่าง ๆ

ใคร ๆ ทุกคนจงรู้เถิด คนที่เป็นแพทย์หมอมวิथाอุชชะตาราษฎร์เคราะห์ดี
 เคราะห์ร้ายแลตายเหตุมตด้วยอุปายต่าง ๆ กิด วิथाทำให้ คนอื่นตาม
 ประสงค์ป่วยไข้ตมตายคตงโคต โหดหง แลทำให้ คนรักกันชงกันฤาทำนำ
 มนตกตบถอยเกตอนคความฤาเด้ตาระเคราะห์ด้วยวธต่าง ๆ กิด หมอเช่นน
 ก็เปพราฐูนาชองคนที่มีคความอยากคความปราฐูนาเกินกว่ากำลังมนุษย์ จะทำได้
 ฤาจะทำได้ ด้วยยาก ฤามีคความคิดแลวก็ถวเกรงจะใครให้พันโทษ ด้วย
 คความอยากใหญ่หนักกว่าปรกคิ คนที่เป็นตงนังใจพอใจจะเที่ยวหาหมอนาทำ
 มาชวช่วยด้วยวิथा ฤามาทายตงนังให้รู้ ควให้ อุ่นใจไว้ ฤาให้ ตระเตรียม
 ไว้ ก็หมอเช่นนเป็นที่แสงวงเปประสงค์หาชองคนที่มีคความปราฐูนาคความ
 อยากแก ด้วยประการใด ด้วยประการนเอง หมอเช่นนียอมเปทรวงเกยจ
 ทกตงชองคนที่จะฤกทำ ให้ป่วยไข้ ตมตายฤากตง โคต โหดหงแลคค่าชอง
 หมอนนทาย ก็เปนที่ตงคหวาดหวอนชองคนทฤกทาย ว่าจะต้องรายคองเดย
 ฤาเมื่อทายจำคความประสงค์ทเกิดนวิสัยนนสำเรจเมอนน ๆ คค่าทายนนก็เปนท
 ตงคหวาดหวอนชองคนทรู้ ควเอง ฤาคคคนอื่นเปอนนมากรู้ ว่าเปนผู้ กิตชวางทาง
 ประสงค์ นน เพราะเหตุคความใด ๆ ชิงเปนคความมหันตโทษอกฤฐุโทษ
 คคความชบถกิตคความผู้ รายปตมกิต คความเตนฐู ตวงเกินเชตวตตมกิต
 ถ้ามหมอกุชหมอททำวิथाให้ สมประสงค์ต่าง ๆ เขาแทรกด้วยแลว โทศไม่
 พอที่จะถึงตาย ฤาโทษถึงตาย ถ้าหากว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระมหากรุณายกโทษประหารชวตวคร ให้ กิต จะมผู้ กรายทูลชอ โทศกิต

เพื่อจะให้ พันโทถึงตายก็ไม่ได้ เลย เพราะผู้ใดนั้น เมื่อหมอดูทายว่า
 ในกำหนดปีเดือนนั้น ๆ จะได้ ตฤาจะล้มประสังคนนั้น ๆ ซึ่งปรากฏว่าพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นที่กิดขวางอยู่แล้ว คนผู้ ที่หมอดูทายนั้นคงต้องรับ
 พระราชาอาญาประหารชีวิตเลยจึ่งได้ โดยเร็ว จะให้พันตายไม่ได้ แต่จะ
 รอรังไว้ ให้ช้าไกลกำหนดที่หมอดูว่าก็ไม่ได้ เลย จะเป็นที่ตั้งตั้งก่อนของคนที
 มักรเชื่อหมอดูไป แล้วจะซุบซิบเล่าถาอะไร ๆ ต่าง ๆ ไป

อนึ่งถ้าผู้ มีปราชูมาเกิน ๆ นั้น หาหมอมัวทยาใช้ ผีต่างถาทำพิธีฝัง
 รูปรอย เขียนชื่อคนอื่นทำจะให้รักให้ชังให้คิดคิด ฤาช่วยไข้ ล้มตาย การ
 นั้นจะได้ ดังว่ากิด ไม่ ได้ กิด ถ้าหากว่าผู้ ที่ต้องมุ่งมาดหมายทำของหมอนั้น
 ถาถูกมีชื่อหมอเอาไปเขียนเผาไฟใส่รูปถาอย่างอื่น ๆ นั้น จะช่วยไข้ ถา
 เหตุการณ์ใดประจบเข้า ก็เป็นที่รังเกียจแต่เสียใจว่าต้องวิทายาชาคนว่าเพ
 ราชพิศ เป็นที่หวาดหวั่นตั้งตั้งก่อนไป เพราะแกตั้งว่า โภชนนั้นมา โดยทาง
 ที่ไม่เป็นวิสัยที่จะรักษาแต่ระวัง ตั้งฟังทั้งยังแทงพันพ้องร้องว่ากถาอ โดยการ
 ประทุษร้ายโดยปรกตโดยตรง เพราะฉะนั้นถ้าผู้ ไตมีปราชูมาใด ๆ แก่เกิน
 กว่าทางปรกตแล้ว หาหมอทำจรต่าง ๆ เพื่อจะให้ ล้มประสังค์ของตัวนั้นแล้ว
 ถ้าพิจารณาได้ ความว่าทำดังนั้น ถึงการที่หมอกคนนั้นทำนั้นจะไม่สำเร็จ
 ประโยชน์กิด ผู้ ที่ให้ ทำนั้นจะไว้ ให้มีชีวิตต่อไปไม่ได้ เพราะเป็นที่
 เห็นใจเสียแล้วว่าคนนั้นมักจะหาการที่จะให้ ล้มประสังค์ตัวด้วยการลับ ๆ ที่ไม่
 เป็นวิสัยที่จะรักษาระวังได้ โดยปรกต จ่าจะต้องประหารชีวิตผู้ นนกับทั้ง
 หมอผู้ ทำนั้นเสียด้วยให้ ได้ โดยนัยให้ คนทั้งปวงรู้ เกิดว่าเรื่องความ
 ไต ๆ เป็นความมหันตโทษอุกฤษโทษกิดชน ถ้าความเรื่องนั้นเจตด้วยหมอดู

แดคนทรงตงผี แดหมอน้ำมนต์ ฤทธิยาต่าง ๆ แดว คนโทษในความ
 เวียงนนักเป็นอนัตตชาติ จะต้องประหารชีวิตร เดียวให้ ไต่ ทเดียว ตั้งความ
 อ้ายทองอินกระดาไหม มีอ้ายขุนญาณ โยคเป็นหมอดูหมอทาย แดความ
 อ้ายภยหมอ มีเกนบัวทองเป็นหมอน้ำมนต์ เสน่ห์ แดกันคนร้องพอง แด
 ความนายหนูตันท มีอ้ายหมอยังเป็นผู้ รับทำจะ ให้สัมประสงค์ แดความ
 หม่อมไกรสร มีอ้ายเต็งอ้ายจัน โลกเนตรเป็นหมอดู แดอ้ายหนูตังเป็น
 คนทรงตงผี แดความอ้ายเขยนมอ้ายหมอมเหวดตาเป็นหมอดู แดหมอ
 เต็งตาระเคราะห์ แดส้มมี โยคาภิวัตเถร แดส้มบุษการวัดบางประทุน
 เป็นผู้ ทำน้ำมนต์ปลุกอัยยัคคความนั้น พอดหมอนั้นส้มบุคิว่าจะทำให้เป็น
 คุณกตบให้ เป็น โทศตังนี้ แด ๗๕

ต้นเหตุที่เรียกเนื้อทองต่าง ๆ

ประมาณเนื้อทองซึ่งเรียกกันอยู่ ว่า เนื้อสี เนื้อห้า เนื้อหก เนื้อเจ็ด
 เนื้อแปด ฤาอกคำหนึ่งว่า นพคุณเก้าหน้า ฤาอกเก้าคำคนทพุดเตอียด
 บวกเส็ดศาเนื้อหกเนื้อเจ็ดสองสามขา ฤาต่างอย่างว่าเส็ด อย่างคำ
 ว่าเนื้อแปดเส็ดสอง ก็คำเหล่านี้ จะมคินเต็มรากของคำมาแต่ไหน ท่าน
 ทั้งยวงเข้าใจฤาไม่ ซึ่งวางประมาณเป็นจำนวนนับมแต่สซนไปหาเก้า
 แดนับคำ ไต่ สดงมากก็ไม่มี คือไม่มว่าเนื้อหนึ่งเนื้อสองเนื้อสาม แต่บางท
 กมอยู่ บ้างเป็นคำ ไบราณคำดาว แต่ก่อนไต่ ยนอยู่ ว่าเนื้อหนึ่งเนื้อสอง

แต่เดี๋ยวนี้ใครพูดแล้ว แต่จำนวนนับเนื้อทองคำเดิมกว่าเกาชนไป
คือใครจะว่าเนื้อส้มเนื้อส้มเอ็ดเนื้อส้มสองเนื้อส้มสามสี่เนื้อส้มห้าเนื้อส้ม หกเนื้อส้ม
เดี๋ยวนี้ซึ่งเหตุให้เรียกอย่างนั้นนค่ออย่างไรท่านเข้าใจทำไม จะให้ท่าน
ทั้งปวงฟังภามที่ใครรู้มา ท่านผู้ใดรู้แล้วก็อย่าออกข้อเสีย จะว่าทั้งนี้
เพราะเห็นว่าผู้ที่ไม่รู้มีโดยมาก จะใครให้รู้มาก ๆ ด้วยกัน จึงจะขอ
ว่าให้เข้าใจ ประมาณเนื้อทองคำคงแก่ล้นขึ้นไปจนเหมือนพคุณเก้านานัน
เป็นธรรมเนียมเมืองลาวเซียงแสน ซึ่งเป็นคนเดิมของไทยชาวเหนือส้มมา
ครั้งนนทเมืองเซียงแสนบ่อแร่ ทองมีมากเงินมีน้อย เพราะเป็นบ้านดอนเมือง
เงินอยู่ไกลทะเล กำปั่นแร่ดำเขาเข้าไม่ถึง มีเงินใช้ แต่เงินที่คัดออกจาก
ทองเนื้อค่าด้วยการหุงบ้าง แลเงินงนงนงนงนงมาแต่ถูกค่าทางบกบ้าง
มีเงินใช้ ในบ้านเมืองน้อย เจ้าบ้านเจ้าเมืองอยากให้แร่เงินเกิดใน
แผ่นดินเป็นของบ้านเมืองนั่นเอง แดงคนให้ ออกเที่ยวส้มเสาะหาบ่อแร่ที่จะ
ถลุงเป็นเงินได้ ก็ได้เนื้อแร่ประหลาด ๆ มาบ้าง ถ้าคัญว่าเป็นเงินแล้ว
จนพดด้วงประทีปตราใช้ สอยกันกนบ้าง แต่ครั้นนานเข้าเก่าแล้วก็ดำไป
เงินตราของเก่าที่หาด้วยแร่ อย่างนนทกตมนกยงมยงหาได้ อยู่บ้าง พวกแปร
ธาตุเรียกว่าเงินดำ คือเงินที่เนื้อละเอียดกว่าเงินปกติ แต่สีดำคล้าย
ทองส้มฤทธิ์ เงินลาวอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าเงินชาแก้วยง นำเนื้อเงินดีกว่า
เนื้อเงินที่ใช้ อยู่ โดยปรกตเนื้อละเอียดแต่ขาว เงินพวกนี้ประมาณการดู
เห็นจะคัดออกจากทองคำเนื้อค่า ภาอย่างหนึ่งจะทำแต่เงินเนื้อมันมาแต่
เมืองจีนทางบก ก็เพราะในเมืองเซียงแสนใช้ เงินเนื้อสูงกว่าเงินเหรียญเงินตรา
ในทุกฉนวนกต แต่เพราะมีเงินใช้ ในบ้านในเมืองน้อย เหมือนบ้านเมืองที่

มเบยน้อยก็ ไช้เบยร้อยหนึ่งต้องร้อยคือเพองบางแห่งบางคราวฉันใด ในเมือง
 เชียงแสนแต่ก่อนมีเงิน ไช้ น้อยมทองคำมากทองคำจึงราคาถูก ทองคำที่เนื้อ
 ค่าช้อชายกันหนักบาทเป็นเงินสิบบาทจึงเรียกว่าเนื้อดี ที่เนื้อสูงขึ้นไปกว่านั้น
 ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงินห้าบาท เรียกว่าเนื้อห้า ทองคำหนัก
 บาทหนึ่งเป็นราคาเงินหกบาท เรียกว่าเนื้อหก ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็น
 ราคาเงินเจ็ดบาท เรียกว่าเนื้อเจ็ด ทองคำบาทหนึ่งเป็นราคาเงินแปดบาท
 เรียกว่าเนื้อแปด ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงินแปดบาทสองสลึงเรียกว่า
 เนื้อแปดสองชา ฎากอกคำหนึ่งเรียกว่าเนื้อแปดเส็ดสอง ตามการที่ราษฎร
 ไช้ ช้อชายกัน ในเวลานั้น ทองคำเนื้อสูงอย่างเอกเช่นทองบางคพาน
 ชายกันหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงินเก้าบาท เรียกว่านพคุณเก้าห้า ก็ที่ว่า
 สองช่าสามชากิต ฎาทิวาเส็ดสองเส็ดสามกิต โดยเดอยตนั้นคือว่า
 เส็ดสี่ถึงห้าช่าชอนน ๗ ชนไป ทองผสมศรีเหลือง ๗ ให้ดินไม่ชน ทุกอัน
 เรียกกันว่าทองเนื้อวัน แต่ก่อนลาวเรียกว่าทองเนื้อสอง เพราะชายกัน
 สองหนักทองเนื้อวันอย่างแดงฎาทองศรีตอกบอม ซึ่งในเวลานั้นชายกันราคา
 หนักค้อหนัก ลาวเรียกว่าทองเนื้อหนึ่งแต่โบราณ ได้ ยินว่าบ้างอยู่ ก็
 ประมาณช้อเนื้อทองเหล่านทองปอง เดิมเป็นธรรมเนียมของลาวชาวเชียงแสน
 แด ไช้ เป็น โวหาร ในการเทียบน้ำหนัก ครั้นสืบมาถึงบ้านเมือง โทศ ทเด
 เงินมีเขามาก ราคาทองก็แพงขึ้นไปถึงสองเท่าพกตนั้น คือบางที่
 ทองคำเนื้อนพคุณบางคพาน ราคาถึง ๒๐ หนัก ๓๘ หนักทองคำเนื้อแปดสามมัญที่
 เรียกว่าเนื้อแปดคตาด ราคาถึงสิบแปดหนักสิบเจ็ดหนักก็ คนโบราณ
 ว่ากันอีกคำหนึ่งว่าช่ากับทอง ไคกัน เมื่อไรเข้าฎุกทองแพง เมื่อไรเข้าแพง

ทองถูก ซึ่งว่าตั้งนักจริงอยู่บ้าง ในเวลาเมื่อในกรุงมีธรรมเนียนบีต
 เขาไม่ให้ผู้เอาออกไปขายทำนา ๆ ประเทศเปนนคย เมื่อนั้นชาวนาเมื่อ
 ทำนาได้ เขามากจะขายราคาแพงไปก็ขายไม่ใคร่ได้ จะเก็บไว้ก็กลัวจะมูเตย
 ต้องขายไปราคาต่ำ ๆ เพียงแถวละคร ๕ บาท ๔ บาท ๓ บาทถึงกระนั้นไม่ใคร่
 มีผู้ซื้อ ต้องเอาเขาออกแตกของต่าง ๆ บันดาที่จะใช้จะกิน เมื่อขาย
 ดึงนคไม่ได ทรัพย์สินมากเปนกำไรสู้กับแรงเหนื่อย ที่ชาวนาคุ โกลดว
 ต้องเสียค่านาเปล่า จนนาเสียหน้าฝนฟางตอยกทงไม่ทำ ชาวนาที่ทำอยู่
 ก็คอยจ้องมองหาเวลาที่จะลดราคาเขาให้สูงขึ้นเมื่อเวลาคนคนกินซื้อ ก็เมื่อ
 ไตฝนแล้งสักเดือนหนึ่งครั้งเดือน ฤาษีชาวศึกเลื้อเหินอไค้อะไรมา คนท
 มีครอบครัวบุตรภรรยาตาชชายหญิงมาก ก็เกิดความสตั้งคคใจกลัวเขา
 จะแพง คินกินเที่ยวซื้อเข้ามาได้ คินอย่างนั้นหลายสิบแห่งเข้าด้วยกิน
 ราคาเขาก็แพงขึ้นไปในสองวันสามวัน ก็เพราะนานอยควเขากนอยเมื่อคิน
 กินซื้อมาก เอาไปก็กเสียเขาก็ไม่พอประสงค์ของคนคินนั้น ต้องซื้อซื้อขอ
 บันกิน ผู้ทมเขามากอยากได้ กาไรยกลดราคาเขาให้สูงขึ้นไป จนเงิน
 ของคนบางจำพวกจะใช้ราคาเขาไม่ม ต้องเอาทองออกคให้ แทนราคาเขา
 ฝ่ายผู้จะรับเอาทองไว้ ก็เกียงเตียงให้ ลดราคาทองต่ำลงไป ด้วยเหตุนี้เมื่อ
 ไรเขาแพงราคาทองจึงต่ำลงมา ก็เพราะคินความทบหลังฝนน้อยนานอยกิต
 ฝนมากน้ำมากเกินไปกิต ครันรดุทำนาบใหม่ชาวนาเห็นว่าเขาแพงอยากจะ
 ขายเขาให้ มคไร คินกินทำนามากทุกแห่งทุกตำบล คนททงนาไปทำมา
 หากินอย่างอื่นแลงกิตบมาทำนา ฝ่ายผู้ทซื้อเขาไว้ เกินประมาณ เห็นว่า
 บิใหม่เขาใหม่จะมมาก เขาทคคคินซื้อไว้ แพง ๆ จะเก็บไว้ กกลัวจะมูเตย

ฤๅจะขายค้อเมื่อเช้าใหม่มีมามาก ก็กลัวว่าราคาเช้าจะตกลงนักจะขาดทุน
 มากไป ก็รีบร้อนเร่งขายเช้าของค้อที่เก็บไว้เสียโดยเร็วสู้ขาดทุนแค่น้อย
 ด้วยเห็นว่าค้อกว่าจะขายเมื่อเวลาเช้าใหม่มีมา ราคาจะตกมากนั้น ก็เมื่อ
 ขายเช้าขาดทุนไปตั้งนแล้ว ก็กลับไปคิดหาทำไว้ในทอง ซึ่งค้อได้เอาเช้า
 แรกไว้ ฤๅเอาเงินซื้อไว้ด้วยราคาค่า ๆ ตั้งว่าตั้งนั้น ก็ภางกับราคาทอง
 ให้สูงขึ้นไป ก็ทองนั้นเป็นของเก็บไว้ไม่ยุ เมื่อราคายังค้ำอยู่ไม่ขายเมื่อ
 ราคาทองกลับสูงขึ้นไปจึงขาย ก็ด้วยเหตุนี้เมื่อไรราคาเช้าถูกทองจึงแพง
 ค่าที่มากก่อนนั้นก็ชอบด้วยเหตุบ้าง โดยจริง แต่บั้นเพราะเปิดเช้าให้ นานา
 ประเทศชนให้ ไปจำหน่ายเมืองอื่นไม่ห้าม ก็มีผู้ คำนานามากเค็มที่แต่นาเกิดชน
 ใหม่ ๆ ทุ่ปี เม็ดเข้ามีในบ้าน ในเมืองต้นเหลือเพื่อฟ้าย คนค่างประเทศ
 เอาเรือเข้ามาบนทุกเช้าไปขายเมืองอื่นมากมายหลายตา บ้างหนึ่งเอาเข้าไป
 หลายหมื่นเกวียน ราษฎรก็กดราคาเช้าให้แพงอยู่ เป็นนคย ด้วยคดจระ
 ขายเอาเงินให้มาก ฝ่ายถูกค่านานาประเทศเมื่อเห็นเข้าในกรุงเทพ ฯ ราคา
 แพงเพียงภยจะซื้อเอาไปขายนกว่าไรได้ ก็เอาเงินมาบ้างเอาทองมาบ้าง
 แคเมืองอื่นมาซื้อเอาไป ก็เงพทองเมื่อเข้ามาในบ้านในเมืองก็ไม่หมดไม่สูญ
 ไปเหมือนตั้งเขาที่คนกินเสีย เงินทองในพนบ้านพนเมืองก็มากชนทุ่ปี
 คงแค่เปิดเข้ามาแปดบั้น เงินเมืองอื่นเข้ามาในกรุงเทพ ฯ นหลายหมื่นชั่ง
 ทองค่าเข้ามาในกรุงเทพ ฯ นหลายล้านบาท เพราะณนถึงเขามมากราคาก็คง
 แพงอยู่ คือ เกวียนตระตีค่างห้าค่างเล่มอไป เหมือนกับของสิ่งอื่น ๆ
 ราษฎรขายอยู่ถูก ๆ ราคาที่แพงชนหมดทุ่อย่างเพราะเงินทองมีเข้ามามาก
 เมื่อเป็นตั้งนการก็เป็นอัครรายอยู่อย่างหนึ่ง การตวงมาถึงเก็บดับบี่แล้ว

โดยมีใตปรากฎว่าสนน่อยน้ำป่าก็มาช่วยนาไม้ให้ เสีย เหมือนอย่างบีบมะ
 เอกศกปีรกาครศกบีจจจจจจจกนั้น แต่ในบักฎเบญจศกนตงแต่เดือนห้า
 เดือนหกมา จนเดือนสิบบริคุดนคกชุกมากนิก เป็นที่น่ากลัวว่าจะเป้นน้ำ
 ไหลมาท่วมเขาเสีย แต่เมื่อสืบไปในเมืองฝ้ายเหนือก็ได้ ความว่าน้ำในบั้น
 นอยกว่าน้ำในบั้นหลังออก ต้นเขาทุกแห่งทุกตำบลเป้นแต่ชุ่มชื้นอยู่ด้วยน้ำฝน
 เขาก็คงจะได้ ไม่เสียทุกแห่ง ก็เมื่อการเป้นตงน่อย จะว่าอย่างเก่าว่าเมื่อไร
 เขาถูกทองแพง เมื่อไรเข้าแพงทองถูกเห็นจะหาชอบไม้แล้ว ด้วยเขาเป้น
 เสียแก่นานาประเทศแล้ว ราษฎรทำนาเต็มมืออยู่เต็มมือ ผู้ที่ไม่ได้ทำนา
 ก็ไม่ได้ ต้นชงกนชอเขาอย่างแต่ก่อนมานานแล้วมิใช่ฤ เพราะฉะนั้นจะตอง
 ว่าใหม่ว่า เมื่อไรชาวต่างประเทศเขาทองเข้ามาใช้ เป้นราคาสินค้าใน
 กรุงเทพฯ ๑ มาก เมื่อนั้นราคาทองก็จะตก เมื่อใดลูกค้าชาวต่างประเทศ
 เอาเงินเข้ามาใช้ เป้นราคาสินค้าในกรุงเทพฯ ๑ มาก เมื่อนั้นราคาทองก็
 จะกตบชอนไป ก็แต่ทองนั้นมิแต่เป้นทองถมทองใบ จะซื้อขายกันก็ยาก
 ผู้จะชอนก็กดราคาให้ ต่ำ ไม่ใคร่จะชอทองมาเหลือเพืออยู่มาก จึงได้
 คิดทำเป้นทองแป่มตรา ให้ ใช้ ประจ่าราคาสินค้าที่ซื้อขายกันได้ เหมือน
 กับเงิน เมื่อผู้จะเอาไปทางไกลได้ พกไปเล็กน่อยก็ได้ ราคาหลายค่าตั้ง
 หลายชั่ง ไม่หนักบ่าหนักพกหนักหามหนักเรือเหมือนอย่างภาเอาเงินไป
 ฤาจะเก็บไว้ ในหีบในคั่นนอย ๆ ช่างที่หีบคั่นนอยก็จะเก็บไว้ ได้มาก ๆ ง่าย ๆ
 เมื่อราษฎรใช้ ทองแป่มตราขนาดนี้ ใช้ ได้ ทวกันมาก ๆ แล้ว ในหลวงจะ
 สั่งถามหัวเมืองนั้น ๆ ว่า ถ้า ถ้ามีผู้เอาทองแป่มตราจ่าพวกนี้ไปชอน
 ก็จะให้ กรมการคอยรับตามหัวเมืองนั้น ๆ ทุก ๆ เมืองไป ๖

ข้อห้ามสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี

มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้จดหมายพระราชทานพระเจ้าตูกเชอ
 ฝ่ายนำฝ่ายในทุกพระองค์ ให้ทราบ ว่ากรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี
 พระบรมราชชนนี ท่านมักทรงถือถ้อยต่าง ๆ ว่าทำอย่างนั้น ๆ ไม่เป็น
 มงคลแล้ว ก็ตรัสห้ามไว้ ให้กำชับข้อดี ๆ ลงไปในครุฑว่าอย่าให้ทำ
 เป็นเหตุยั้งหยายประการ กรณืทรงสั่งสอนแต่พระธิดา ผู้ฟังก็จำไว้
 ได้ บางทีมีเสียบ้าง จึงโปรดให้จดหมายพระราชทานไว้ เพื่อจะให้ทราบทั่วกัน

(๑) การใช้ทำหมันชันยาในแนวกระดาน ให้ทำได้ แต่ในเรือที่เป็น
 ของเดือนได้ ยกได้ เดินได้ ฤๅในถิ่นที่เป็นของยกได้ ย้ายที่ได้ แต่ในพื้น
 ในชานในหลังคาของเรือนที่มีเสาปลูกลงในดินทรงห้ามไว้ เป็นอันขาด ไม่
 ให้ทำหมันชันยาเลย ถ้าจะกินน้ำก็จะตาดตบูกกิดจะตาดยี่ ชูปูนก็ตาดกิด
 ทำได้ แต่จะใช้ชันแต่น้ำมันไม่ได้ ถ้าจะมัดปากไม้ ที่เป็นคาฤๅกัหักด้วย
 เตือดหมุ่ผสมปูนอย่างจันท้า ฤๅปูนน้ำมันกดยแฉงให้ มัดกัได้ ชันดาวพอน
 แฉงมัดกระตาศกันั้นไว้ก็ได้ ห้ามแต่ทำหมันชันแฉง ในแนวกระดานกินน้ำไว้
 ไว้้อย่างเรืออย่างถ้งนุ้อย่างเดียว ถ้าจะทำเรือนฤๅปลั้มพลาหลังคาเป็นไม้
 ให้ทำกระดานทับ ๆ กันเหมือนเก็ดตกระเบของอย่างร้านน้ำ โรงทาน ฤๅเป็น
 กระดานทับ ๆ กัน้อย่างปลั้มพลาขกัที่ ริม โรงนาพิถานันได้ จะใช้หมันใช้
 ชันไม้ควรเลยห้ามเป็นอันขาด

(๒) ลัดควมชวตกรต่าง ๆ คือแฉงกิด ลูนกชวูกิด มากิด นกเตยงกิด
 นกกระตวกิด โปกกิด ที่มชนชาวทงตวกิด บางแห่งกิด ห้ามไม่ให้

เอาเครื่องเขียนเดาข้อมดั่งใด ๆ ข้อมแต่คัมเขียนเพื่อจะให้ประหลาด ห้าม
 เป็นอนชาติทเดียวไม่ ให้ทำไมให้เล่น ก็ถ้าสควหมิตจะทาขม้นฎาไฟต
 เป็นยากันหมิตนั้นได้ แต่จะทาเพื่อให้ เหลืองเป็นดีประหลาดนั้นไม่ ได้
 ข้างจะเขียนหน้าด้วยเขม่า แต่เส้นขาวอย่างเช่นข้างเขียน ในการสร้งนานแต่การ
 แห่งไหนอน ๆ นั้นได้ เพราะข้างไมมีชนทวศวอย่างมาแต่ โค ถึงกระนั้น
 จะเขียนข้างสำคัญ คือข้างเผือกแต่ข้างศรีประหลาดก็ไม่ควร ซึ่งห้าม
 ทงนเพราะจำพองกับมนุษย์ชาติ เพราะผู้หญิงที่มหงอกฎาสมบาง ฤคค์จะ
 ถดอกเขาแก่ ด้วยจับเขม่าแต่ดอกอัญชันแต่ใบหอม แต่เขาข้อมผิวหนึ่งด้วย
 ขม้นฎาแบ่งพวน เป็นการของมนุษย์ สืบมาแต่โบราณ จะเอาอย่างนั้น
 ไปแต่งให้ สควเดยรณานนั้นไม่ควรเป็นอุปาทวจังไร

(๓) ต้นเขาเหนียว ต้นเขาเจ้า สาร์พิตต้นเขาไม้ ให้ปลูกลงในดิน
 ฎาในท้องร่องฎาในสระแต่ในหน้าขงทงปวง ที่อยู่ในวงกำแพงวงกำแพงบ้าน
 จะปลูกได้ แต่ในอ่างในถัง ที่เป็นของยกได้ ไม่ห้าม

(๔) ห้ามไม่ให้สัมผัส เป็นชู้ ฎาผิวเมยกับคนที่ร่วมนม กินนมนางนม
 เดียวกันมาแต่เดิม แต่คนที่อย่านมแล้วมาแกงดิมแกงชิมตองกิน ไม่ว่า
 ถ้าไม่ ได้ร่วมนมกันแล้วถึงเป็นญาติพี่น้องก็ไม่ห้าม แต่ที่ ได้ร่วมนมกันแล้ว
 ถึงไม่ ใช้ญาติก็ห้ามเป็นอนชาติ

(๕) ถ้ามมีการมงคลสองอย่าง คือ โคนจุก ๓ ลงท่า ๓ อย่าให้ม
 เทศนา ให้ มแค่สควมนคแต่เตยงพระสงฆ์ตามธรรมเนียมการ โคนจุกลงท่า
 โดยมีศรัทธาจะทำการฉลองพระค่อไป จะใคร่มีเทศนาเป็นการบุญก็ได้

ไม่ห้ามขาด แต่ขอให้ไว้ ระยะเริ่มงานเป็นการบุญต่างหาก อย่าให้เอา
 มาประปนระคนกับการ โทณจุกตงท่า
 แลอื่น ๆ นอกนักษัตรมอก แต่ยังทรงรกไม่ได้ ถ้าทรงรกได้
 แล้วจึงจะโปรดให้ เพิ่มเค็มตงอีก ๖๖

ทรงศัตคามขอความบางข้อ ในพระคัมภีร์ ไบเบอล

ท่านว่าหนังสือไบเบอลเป็นของส่องสว่างใหญ่ ทำให้รุ่งเรืองปัญญา
 ความรู้ นั้น ก็เมื่อผู้ จะใคร่รู้ แผนที่ โลกย์ ว่าฟ้าดินอากาศจะตั้งอยู่
 อย่างไร เมื่อเชื่อคำท่านว่าหนังสือไบเบอลดีกว่าหนังสือทั้งปวงหมด ก็จะไป
 เปิดหนังสือไบเบอลชนิด ในเยเนซิศบริเจตคนที่เรียกว่าบทต้น แล้วก็จะ
 อ่านถึงเรื่องพระเจ้าสร้าง โลกย์ ในหกวัน แล้วก็จะได้ ความว่าสร้างมืด
 สร้างสว่าง ประมวลไว้ ๖๖ ชั่วโมง ให้ เป็นวันแรมมืด เป็นกลางวันกลางคืน
 ไม่เป็นด้วยแผ่นดินหม่น เป็นด้วยพระเจ้าสร้างแล้วก็สร้างแผ่นดินคืนใหม่ ไบ
 เบิลก่อน ค่อยวันหลังมาเกือบจะเลิกอยู่แล้ว จึงสร้างพระอาทิตย์
 พระจันทร์ แด่ดาว เป็นเครื่องประดับ โลกย์ค่อทีหลัง เมื่อว่าอย่างนั้นทำไม
 จะได้ รู้ว่า พระอาทิตย์ ที่เป็นของสว่างที่หลังเป็นคุ่มใหญ่ แผ่นดินที่
 สร้างอยู่ หายวันเป็นเมตถิวเซียด พระจันทร์ ที่สร้างพร้อมกับคุ่มใหญ่ที่
 หลังนั้นเป็นเมดงา แต่คุ่มหายหม่นหายแค้นหาย โทณหายถ้าน ที่สร้าง
 ในวันเดียวกับคุ่มใหญ่นั้น เป็นดาวทองฟ้า
 เมื่อมีคนอยากจะใคร่รู้ ว่ารุ่งกินหน้าเป็นด้วยอะไร ก็จะไปอ่านภบในเรื่อง

หน้าจวนาศ พระเจ้าคริสแกโนอา ด้วยเรื่องพระแสงธนู บ่นยืตยาวไป
 เป็นน้ำส้มตองน้ำส้มตอง เมื่ออ่านที่ นทำไมจะรู้ ที่จริง ว่ารังกินน้ำเป็น
 ด้วยอะไร ว่านแค่ก้อเป็นอทาหรณ์ ให้เห็นความในไบเบอลทอดคั้น

แต่คนต่างคนเขาก็ว่าอยู่ ว่า เมื่อพระเจ้า โปรด โนอา แด่ครอบครัวของ
 โนอา ให้ ทำเรือกำปั่นหน้าจวนาศ ถ้าจริงนั้นจะ โปรด ให้ ทำจักรกลไฟแด่ทาง
 เตือกก็ทำย แต่วิชาวัดตองชุกตลัดคคุดไต ก็จะได้ โนอาจะได้ ใช้จักรไป
 เทียบคุดค่าง โนนค่างน แต่เรือคกอยู่ ที่ไหนจะได้ รู้ น้ำตดแต่ดูๆยังจะได้ รู้
 จะไม่ต้องปล่อยกาปล่อยนกพิราบ อย่างว่าในหนังสือไบเบอลนั้นเคย

ต่างคนว่าอีกว่าผู้ ทมความเชื่อมั่น ด้วยน้ำใจบริสุทธิ์ ในศาสนาพระเยซู
 คริสต์ ได้ โปรดคนง่อยให้ หายก็ไม่ว่าก็คน ได้ โปรดคนเสียจักหูให้
 ตมตาจนเป็นปรกคก็ไม่ว่าก็คน ได้ โปรดคนโรคเรื้อนให้ หายก็มาก
 จนคนตายก็ว่า ให้เป็นคนชนได้ ก็มี ก็ความอัศจรรย์อย่างนี้ มีในหนังสือ
 ไบเบอลทอดทำยเป็นหลายแห่ง ก็ผู้ ที่เชื่อในศาสนามั่นคง เป็นผู้ ถวาย
 ทรัพย์ถวายชวครแก่ศาสนา ในทุกวันนี้ที่ เป็น โรคเรื้อนเองก็มี เป็นตม
 อ่ามพาธเป็นง่อยก็มี ไม่อยากให้ กินตายเสียตายกินหนักก็มี เห็นอยู่ ชัด ๆ
 เกียงไม่ได้ ก็เมื่อตัวเองยอมว่าตามแต่หน้าพระไทยพระเป็นเจ้าแล้วก็ยกไว้
 คนอื่นที่เขาเขารดเขาเซอถือใหม่ ๆ ผู้ เป็นครูสอน ถ้าโปรดให้ พัน โรค
 เรื้อน โรคง่อย แต่พันความตายให้ เห็นจริงได้ ลัก ๒-๓ รายแต่ก่อนนมม
 คนเข้าศาสนาด้วยหมดทั้ง โลกยแต่ดูๆ ก็การหาเป็นไตตั้งนั้นไม่ คนช้อ ๆ
 ช่งไม่ ไตพงพาอาไศรยศาสนามันนี้ จึงไม่ดังได้ยในหนังสือไบเบอลว่าจะเป็น
 เช่นท่านว่านั้นเคย

แต่คำว่าฟังพาทาไศรยนั้น คำนี้แปลไปหลายอย่าง ถึงเจ้าแผ่นดิน
 ก็ต้องว่า แต่ไม่ว่าเจ้าแผ่นดินเมืองอื่นแล้ว ว่าแต่พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม
 ของเราเองสืบมาจนทุกวันนี้ทุกพระองค์ ทำบุญเกอหนุในสำคณาถึง
 สามอย่าง คือสำคณาพระพุทธรูปอย่างหนึ่ง สำคณาพราหมณ์อย่างหนึ่ง
 สำคณาแขกเจ้าเช่นอย่างหนึ่ง แต่สำคณาแขกเจ้าเช่นนั้น ๕๕ ๕ ๕
 ของหลวงแทบทั้งหมด ยังได้ เงินเบี่ยเลี้ยงไปทำของเลี้ยงกันด้วย สำคณา
 พราหมณ์ ในหลวงก็ช่วยปีหนึ่งเป็นเงินหลายสิบชั่ง เป็นทั้งนี้เพราะใน
 หลวงได้ ฟัง พาทาไศรยพวกแขกพวกพราหมณ์อยู่ อย่างหนึ่งอย่างใด จึงไม่
 เสียตายเงินที่เสียไปทุก ๆ ปีเป็นนักหนา

อนึ่ง ในพระเจ้าแผ่นดินก็ควรสังวรเสวริญว่า สำคณาใด ๆ ไม่ประเสริฐ
 กว่าพุทธสำคณา รับตั้งตั้งนทุกพระเจ้าแผ่นดินมาจนทุกวันนี้ ก็ซึ่งรับตั้ง
 ตั้งนก็ดูเหมือนจะเอาใจพระสงฆ์ ซึ่งเป็นเจ้าของสำคณา โตอยู่ในแผ่นดิน
 กิตแท้พระสงฆ์ ราชาคณะที่เป็นประธานในสำคณา ก็ยัง โง่งมง่ายไม่รู้แผ่นดิน
 แผ่นฟ้า ยังยืนยันว่าจันทรอุปราคาสุริยุปราคาเป็นด้วยยักษใหญ่ोजनाเข้า
 ไปกีดกันแผ่นดินแผ่นดินเป็นของ โตเท่ากัน พระอาทิตย์กับพระจันทร์เดกกว่า
 กันนิดหน่อย แต่อื่น ๆ ก็ในพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนก็ทรงเชื่ออย่างนั้น
 แต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ นี้จะเชื่ออย่างนั้น ฤาไม่เชื่ออย่างนั้นก็ ไม่ทราบ
 แค่เห็นท่านทรงทาสสุริยจันทร์ถูกต้องแน่นอน แต่รับสั่งว่าราหูไม่ได้ ทำไม
 แก่พระอาทิตย์พระจันทร์ พระอาทิตย์เดกตรงพระจันทร์วันเพ็ญ ก็เป็น
 จันทรุปราคา พระจันทร์มาซ้อนลับเมื่อวันดับกันหว่างสายตาค้นกับพระ
 อาทิตย์ ก็เป็นสุริยุปราคา ๆ ต่างที่ มีแต่ข้างเมืองเหนือ เมืองปากใต้

ไม่เห็น ท่านก็ทรงทายถูกได้ ก็เมื่อเป็นดังนี้ท่านยังทรงสรรเสริญว่า
 พุทธศาสนาดีกว่าศาสนาทั้งปวง แต่ทรงพระอุสาหประพฤติกตามพุทธศาสนาอยู่
 ก็เห็นชัดว่าเป็นเพราะฟังปาอาไศรยพุทธศาสนาอยู่ จึงเป็นดังนี้ ก็ด้วย
 การเป็นตัวอย่างเช่นนี้ รับสั่งของกวนวุกตอเวย ที่ท่านเอามาว่าชาชาก
 เขาชไม่รู้อะไรเลย ก็ด้วยคิดจะให้คนฟังเชื่อว่าเป็นคาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน
 ก็ธรรมดาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินอย่างไร เมืองไหน ๆ ก็คล้าย ๆ กันเข้าใจแล้ว

เรื่องศัพท์พระอินสวน

ว่าด้วยหนังสือพิมพ์ ตั้งชื่อว่าพระอินสวน ผู้ตั้งหนังสือพิมพ์ก็มีครูอาจารย์
 ให้ถามครูอาจารย์ดูว่ามีที่ชื่อว่าพระอินสวน ดูเป็นคนอื่นไม่ได้อยู่ใน
 เมือง เป็นคนอยู่สวน ถูกแต่จ้ดๆ หนังสือในราชการเขียนอย่างหนึ่ง
 ครูโรงพิมพ์อุครยักไปเป็นหลายอย่าง อย่างกายเขียนว่าผ่าย ตมพยห์
 เขียนว่าตมพายห์ แต่อะไร ๆ อื่นอีกเป็นอันมาก ก็พระอินสวนนี้ หนังสือ
 ราชการก็ไม่เคยเขียนเคยใช้ เป็นแต่คำผู้หญิงเรียกไม่ถูกเรียกเด่น ตาม
 ครูดูก่อนเกิด ถูกแต่จ้ดๆ ถ้าจะเถียงว่าทำตามเสียงคนอ่าน ก็หนังสือ
 อังกฤษเป็นอะไร ในภาสาอังกฤษเอง เขียนแสดงพิมพ์ตามตททหนังสือ
 แบบทงนห เสียงคนอ่านไปอย่างหนึ่ง ตัวหนังสือไปอย่างหนึ่ง ลีอ่าน
 กันได้เขียนกันได้ หนังสือไทยภาสาไทย ก็เป็นภาสาเป็นหนังสือลูกศิษย์
 มัครู แต่ทำไมพวกโรงพิมพ์มาคิดว่า เป็นหนังสือแต่ภาสาอาภัพ
 อีประหลัดนักหนา คิดตามหนังสือต้องกับภาสาตั้งสกฤตก็ไม่ยอมเขียนแต่

ตงพิมพ์ ฤๅตำเนียงเตี้ยงผู้ตแต่ผู้ว อานกไม่เอา เฉพาะจะเอาแต่เตี้ยง
 ไพร์เตอ ที่ไม่รู้หนังสือ ที่เรียกอะไรไม่ถูก มาใช้เอาเป็นประมาณ ๑
 หนังสือเจ้าพวกเรียงรายวัน นบคคพระอาทิตย์พระจันทร์ แต่อื่น ๆ
 ที่ตงเปนครางนั้น ภาสาไทยเช่นเขียนว่าประภูทน ถึงคำเพดทุกแต่อ่านว่า
 ก็ว่าประภูทน แต่คำคนไม่รู้ เรียกว่าประนันทน คำนี้พวกครูของพวก
 โรงพิมพ์จะไม่รู้ คอกกรรมัง ด้วยมิใช่ของข้างวัดวาอารามมาตำมาพื่ออะไร ๑

คำเรียกพระเมรุทอง พระวิหารหลวง แล ไอ้เอ วิหารราย

พระเมรุที่ปลูกเป็นรูปบุคบก สดมพระเบญจา เรียกว่าพระเมรุทอง
 ทำด้วยตบกกิตทำด้วยทองอังกฤษกิต ทำด้วยทองคำกิต ฤๅจะตง
 วิกบีตทองคำเปตวกิต ฤๅจะหุ้มทองคำจริงกิต ก็คงเรียกชื่อว่าพระเมรุทอง
 ทุกครั้งทุกคราว จะเรียกอย่างอื่นไม่มันใด พระวิหารใหญ่ที่ต่อกับ
 พระเจดีย์ ฤๅพระปราง ในหลวงจะสร้างกิตผู้อื่นจะสร้างกิต ก็เรียกชื่อ
 พินหารหลวง เป็นชื่อของไม่เป็นชื่อตามความจริง ก็พินหารอื่นถึงจะใหญ่
 จะโคในหลวงจะทรงสร้าง ถ้าไม่มีพระเจดีย์ พระปรางอยู่หลังมีพระระเบียง
 ต่อมแล้ว ก็ไม่ชื่อว่าพินหารหลวง สวดหนังสือสวดอย่างเช่นตัก ๆ สวดนั้น
 เรียกชื่อว่าสวด ไอ้เอ พินหารราย จะสวดที่พินหารรายกิต สวดที่พระระเบียง
 กิต สวดที่พินหารใหญ่ที่ศาลากูฏที่ใด ๆ กิต ก็คงเรียกชื่อย่นอยู่อย่างเดียว
 ว่าไอ้เอ พินหารราย ไม่ยกย้ายไปตามทีสวดเลย ให้รู้เป็นแน่ว่าชื่อเช่นนี้
 ชื่อพระเมรุทองกิต ชื่อพินหารหลวงกิต สวด ไอ้เอ พินหารรายกิต เป็น

แต่ชื่อของคานอากาศที่เป็นที่นี้ ไม่เป็นชื่อตามความจริงที่ชื่อกว่าด อย่า
ให้เข้าใจผิดไป

ว่าด้วยคำว่าทรงแตตรง

มีพระบรมราชโองการ ให้ถามพระราชาคณะทุกองค์ หาญาตูกว่าคำ
ไทยใช้ว่า ทรง เขียนดงนน ผิดแท้เอาไม่ได้ แลัวญา คำว่าทรงนั้น
จะให้เขียนดงนี้ ทรง นั้น เห็นว่ามาแต่ ทร ธาตุแน่เป็นหนึ่งแลัวญา
ถ้ามาแต่ธรรธาตุแท้แลัว คัง ง นั้นมาแต่ธาตุดะไรเล่า จะว่านฤคหิตอากาศ
ก็ธรรธาตุเป็น รุกธาตคณ ญา จะได้มีรูปเป็น ฤษติ อึงคำชื่อพระจันทร์
ว่า สลัทร แลัวชื่อคนเหาะได้ เก็บนาริมตขมนั้นว่า วิทยาธร นั้น จะให้
อ่านว่า สลัษะ วิทยาษะ ญา ฐ กับ ฐ อ่านว่า ษะ มีทไเหนอก มี
อย่างแห่งใดอีก แต่ ทร นั้น เคยอ่านว่า ษ มาก ทราม ชาม ทราย
ชาย อินทร อ่านว่า อินชั พระอินทรคตม เคยอ่านว่า พระอินโซคตม
จันทรา จันทร เคยอ่านว่า จันชา จันชั คำว่า ทรง นี้ในราชการเคยใช้
มากมาแต่โบราณ ก็ว่าทรง คำเขมรเขาก็เขียนว่าทรง ดงน พระราชาคณะ
ผู้รู้บาฬีมาก จะให้แปลดงดงนี้ให้ ได้ ญา ทรง ถ้าอย่างนี้จะอ่าน
ว่าอะไร ว่า ษะ ทรง ญา ถ้าอ่านอย่างนี้จะฟังไม่เข้าใจ ถ้าจะให้อ่าน
ว่า ษง ก็คัง ทร ดงน ไม่เคยอ่านว่า ษ เดย ษะ

เรื่องแขกเรียกเมืองมะกะแตเมืองมะคินะว่าเมืองกะบิตพัตต์

จดหมายหาฤาษีมายังพระยาจุฬาราชมนตรี แดขุนนางในกรมท่าขวา
 หลวงศรียศ แดพระยาราชวังสัน แดเจ้ากรมปลัดกรมอาษาจาม แด
 อื่น ๆ แดพวกแขกมลายูในหลวงโคซาอัครหากแตรอื่น ๆ ถ้าด้วยคำว่า
 เมืองกะบิตพัตต์ น จะมีประโยชน์ โภชน์ผลประโยชน์อย่างไร พวก
 ท่านจึงพากันเรียกเมือง มะกะฎาเมืองมะคินะ ในแผ่นดินอาหรับนั้น ว่า
 เมืองกะบิตพัตต์ ำไป จนไทยทั้งเมืองก็เรียกตามไปแทบหมด แขกนอก
 ที่เขาถือศาสนาหมัด ทั้งพวกอื่นแตรเห็นเช่นท่าน ก็มากกว่าพวก
 ท่าน ๑๐๐ เท่า ๑๐๐๐ เท่า ก็ไม่มีใครเขาเรียกเมืองมะกะฎา เมืองมะคินะ
 ว่าเมืองกะบิตพัตต์ แต่คนหนึ่งขึ้นไปถึงจระกามถึงเมืองมะกะเมืองมะคินะ
 เรียกชื่อว่าเมืองกะบิตพัตต์ เขาก็ไม่เข้าใจเลย เขาว่าไม่เคยได้ยินเลย
 เป็นเหตุอย่างไร แดที่เมืองไทยจึงเรียกเมืองมะกะฎา เมืองมะคินะ ว่า
 กะบิตพัตต์ หมด ทั้งแขกที่เป็นพม่าเขารัต แดแขกจามแขกมลายู แดไทย
 ที่หลงเชื่อแขกนั้น บางคนได้ยิน ๆ ซ้ำ ๆ ว่าใครคนนั้นคนนั้น เขาไป
 เมืองมะกะเมืองมะคินะ ก็มีไทยเถียง ๆ ซ้ำ ๆ ว่าเขาไม่ได้ว่าจะไปเมือง
 อื่นดอก เขาจะไปเมืองกะบิตพัตต์ ดอกตั้งน ะ
 เมื่อหลัง พระยาตรังกานูบอกเข้ามาว่า จะดำไปเมืองมะกะ ตาม
 ที่กรุงแปดว่า จะกราบถวายบังคมดำไปเมืองกะบิตพัตต์ ๆ ซ้ำ ๆ นี้ก็ว่า
 พระยาตรังกานูจะเรียกตั้งนั้นด้วย จึงเอาหนังสือพระยาตรังกานูมาให้คนอ่าน
 มลายูอ่านไปคามตัวของเขา คอยฟังคำที่จะออกชื่อเมืองนั้นอย่างไร ก็ฟัง

ได้ ยินเขาอ่าน ไม่มีชอว่ากบิลพิศดีเลย พวกแขกในกรุงเรียกตั้งนี้

เอาที่ไหนมาเรียก

อนึ่งเมืองคอคคินทโนเบต ซึ่งเป็นเมืองหลวงของพวกแขกเคอเก ที่แขก
เรียกว่าครุเกบ้าง ว่าแขกใหญ่บ้างนั้น ว่าเมืองหุ่มบ้าง เมืองอรุ่มบ้าง
ตั้งนี้ เอาที่ไหนมาเรียก แขกนอกไม่มีใครเขาเรียกตั้งนี้เลย เอาที่ไหน
มาเรียก คนนอกนั้น โดยตามเขาถึงเมืองหุ่มเมืองอรุ่ม เขาก็เข้าใจ

ว่าเมืองโรม ซึ่งเป็นเมืองหลวง ที่บาทหลวงใหญ่ต่าง โคปาปาอยู่ใน
แผ่นดินอิตาลีนั้นไป เมืองนั้นคนถือศาสนาหมักไม่มีเลย มีแต่คน

ถือศาสนาเยซู ให้ท่านทั้งปวงญาติระมาย ให้การมาจงแจ้ง เอาที่
ไหนมาเรียกว่าเมืองกบิลพิศดี แต่เมืองหุ่ม เมืองอรุ่ม จะเรียกผิด
กับแขกนอกเขาเรียกนั้น จะมีประโยชน์ โภชน์ผลอย่างไร ให้ การมาจงแจ้ง

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชจิงสัน ขอพระราชทานกราบบังคมทูล
พระกรุณาให้ ทราบได้ ผาตของชุดพระบาท ด้วยทรงพระมหากรุณา โปรด

เกล้า ๆ ให้ อามข้าพระพุทธเจ้าว่า เมืองมะกะเมืองมะตนะ พวกแขก
เรียกว่าเมืองกบิลพิศดีนั้น เหตุอย่างไร เอาที่ไหนมาเรียก ให้ ข้า

พระพุทธเจ้าให้ การมาคามรู้ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ ทราบเกล้า ๆ พระเดช
พระคุณเป็นอันเกล้า ๆ ข้าพระพุทธเจ้า แดเจ้ากรมปลัดกรมในกรมอาษาจาม

ก็เรียกเมืองมะกะเมืองมะตนะ เหมือนแขกชาติอะหรับ ไม่ได้ เรียกว่า
เมืองกบิลพิศดี อนึ่งเมืองชาติแขกใครเกที่เปนมืองใหญ่ พวกชาติ

สุนเรียกว่าเมืองอศ

ขอ

ฉบับชาติหายมแทนเอง

คำพิพากษาเรื่องคดีทนต์อ้อมวง

วัน ๒๓ ๓๒ คำ พิพากษาเบญจศักดิ์ เวตากลางคืน พระยาอภัยภทรณฤทธิ
 นำเอาคำพิพากษาพิฤกษาโทษอ้อมวงพวกทนต์อ้อมวง เข้ามาหน้า
 เรือมัตตลงกัถอยประทับ ณวัน ๑๕ คำนัน มีพระบรมราชโองการ
 ดำรัสสั่งพระยาอภัยภทรณฤทธิ ให้แจ้งความแก่ลูกขุนแล้ว ตัดสิ้นความ
 เขาเป็นเจ้าพระราชดำริห์ พระราชประสงค์ดังนี้ ๆ
 ซึ่งลูกขุนชกบท กฎหมายมนเทียรบาลปรับโทษอ้อมวงตัดคดีทนต์
 เข้ามา แต่พวกเจ้านายผู้รักษาเดินเด้อเสียไม่ห้ามปรามจับกุมไว้ นั้น
 บทกฎหมายทั้งปวงที่คดีมาแต่คำพิพากษายัดเขาประมาณโทษ ตามพระราช
 กำหนดกฎหมายนั้นเป็นแบบ แลดูกวางโทษผู้ผิดไปตามเยี่ยงอย่างที่เคยมา
 ในเวลาแล้ว ๆ ดังนั้น ก็ถูกต้องด้วยพระราชกำหนดกฎหมายอยู่ แลดู
 อนึ่งซึ่งลูกขุนฟังกระแสพระราชประสงค์ใหม่ ๆ ในครั้ง นี้ คิดเห็นให้ผู้ผิด
 คิดถ่ายโทษเป็นพิไนยหดวงนั้นก็ถูกต้องด้วยบทกฎหมาย ที่วางแยกย้ายไว้
 หดายตั้งฐาน บางส่วนก็ว่าเป็นปรับใหม่ตรีคุณทวดคุณแลตาหนงนงกม
 คำพิพากษษครนงกชอบตอวยราชการแต่บทกฎหมายทั้งปวงนั้นแล้ว แต่ทรงพระ
 ราชดำริห์ว่าบทกฎหมายมนเทียรบาลเก่า ซึ่งโบราณราชคงไว้ นั้นแรงนัก
 เสมอกันไปกับโทษของคนผิดยิ่งกว่านี้ คือผู้ใดเป็นชบถยกเข้ามาจะหัก
 เขาพระราชวังตั้งพระศรีสังฆป ครึ่งแผ่นดินพระเจ้าจักรพรรดิ กิต ๕๔๔
 พลอมเป็นผู้หญิงเข้ามาในพระราชวัง ฤาเป็นกำแพงพระราชวังเข้ามา

ด้วยคิดว่าจะคิดร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดิน ฤๅทำชู้กับข้างใน ตั้งอายม็ช่อ
 สองคน แต่อายมาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ กิด
 คนเป็นข้าราชการเป็นเจ้านาที่ เอาใจไปเมื่อแม่แก่ช่าศึก ตั้งพระยาราชาวงษ์
 ในแผ่นดินสมเด็จพระราชาธิบดี แล่อเชียงอู่ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แล่อื่น ๆ กิด ก็ผู้ ผิดด้วยการเป็นชบถแต่ทำชู้
 กับด้วยเจ้าข้างใน แลผู้เป็นใจเบ็ดช่องให้ทาง ฤๅรับอาษาช่าศึกทั้งปวงนั้น
 มีความผิดมากกว่าพวกนหลายเท่ามิใช่ฤๅ โทษของพวกนั้น เมื่อให้
 ถูกขุนปลุกษาโทษ จะปลุกษาให้แรงไปกว่าโทษมาครั้ง นใด เท่าไร
 จะมิแต่ให้ ลงโทษ ตามทวิตตั้งสังกรรมกรณ์ ที่คิดมาจากบาป ว่าพ่อ
 ขอพ่อ โอไปต่าง ๆ นั้นกระมัง เห็นถูกขุนเคยว่าอยู่ บ้างครั้ง นายหนูสนิท
 ว่าให้ประหารชีวิตทำให้ลำบากสามวันจึงให้ตาย แต่พระราชอาญาอย่างนั้น
 ก็หาเคยไม่ ถึงโทษชบถเป็นอุกฤษฐ์โทษอย่างใหญ่ เหมือนอย่างครั้ง
 เกิดศึกกลางเมืองแฉกพม่าแหกคุก ก็คงลงพระราชอาญาเขียนคนละ ๓๐๐,
 คนละ ๕๐, ธิบราชบาท แลจเอาตัวไปประหารชีวิต เด็ย เป็นอย่าง
 เด็ยจกัน คำที่ถูกขุนปลุกษานั้น ก็เป็นแต่ล็กว่าเขียนไว้ ให้เห็นเป็นอย่าง
 ก็ซึ่งจะโทษผู้ มีความผิดเป็นอุกฤษฐ์โทษมหันตโทษ ซึ่งยังเห็นประจักษ์
 อยู่ว่า เป็นอย่างใหญ่ อย่างน้อย อย่างกลาง ต่างกันโดยพระราชอาญา
 โทษถึงตายอย่างเดียวกันไปหมดตามกฎหมายนั้น ทรงพระราชดำริเห็น
 ว่าหาควรไม่ ก็ซึ่งโบราณราชคังกฎหมายมนเทียรบาทแข็งแรงไว้ นั้น
 กิดด้วยสำคัญว่าเจ้านาที่ผู้ รักษา จะเกรงพระราชอาญาหนัก ระวังระไว
 กวดขันทุกเมื่อไม่เดินเด้อเลย แลผู้ อื่นนอกจากเจ้านาที่เมื่อได้ ฟังกฎหมายนั้น

ควรสยดสยของเกรงพระราชอาญามาก แต่สำคัญว่าเจ้านาที่ผู้รักษาด้วย
 ความเกรงพระราชอาชญาจะไม่เดินเตื่อเตย ถึงตัวจะตืดตงตันเข้ามา
 เจ้านาที่คงจะจับไว้ เป็นแน่ ไม่คดตอไปตามประสงค์ ได้ เมื่อผู้ ที่ใคร
 จะตวงเกินรู้ คงนตั่ว ก็จะไม่ใครตวงเกินเข้ามาเตย การประสงค์ของ
 ไบราณราชชงตงกฎหมายนตงน ก็ถ้าเร้งไปตืดตงนจริง ในเวลาหนึ่ง
 ครงหนึ่งคราจหนึ่ง แต่เพราะเมื่อไม่มีใครอีกหารตวงเกินเข้ามาเตยต้นกาดนาน
 ก็กอกการให้เจ้าพนักงานเกิดเตื่อขึ้น เหมือนแม่น้ำเมื่อไม่มีจระเข้เข้ามา
 นานเตื่อ คนก็ตงอาบตงกินจายไปจายมาตามปรกานา ไม่มีความระวัง
 ตัวไม่กตวลตัว ในน้ำจันใด เจ้าพนักงานเมื่อรู้ว่า ไม่มีใครตวงเกินเข้ามา
 เตื่อก็เตื่อไป ตัวนายคจจะมาเองก็นอนเตยที่บ้านไม่มา ให้แค่
 ชุนหมื่นเตื่อ ๆ มา ชุนหมื่นเตื่อมาปรจ้านาที่อยู่ ช้าหาจนอนก็นอนเตย
 ไม่ระวังห้ามผู้ ห้ามคน ก็เมื่อจะมีเรือของคนต่างประเทศ ฤาคนในบ้าน
 ในเมืองที่เป็นคน ไร่ชตา เซอเซ้งเตยจรีต ไม่รู้จกตชอบตวงเกิน
 เข้ามา บางครั้งบางคราจ ก็ไม่มีใครว่าใครห้าม ครั้นคนทั้งปวงเห็น
 ตงนเป็นอย่าง ก็เข้าใจว่าการบัตนหตหตจเตื่อ ใครก็ตจะทำอย่างไร
 ก็ทำได้ ทำเอา ด้วยปรกานนก็เห็นเหตุว่า กฎหมายเตมชงนก็ไม่มีผู้ ได้
 กตาดวงมานาน เจ้าพนักงานจิงเตื่อ เพราะความเตื่อเตื่อของเจ้า
 พนักงาน การตวงเกินจิงกตบมชน ยังมีเหตุอกอย่างหนึ่งเป็นใหญ่แก
 ไชยาก เพราะในหตจไว้ยศมากน คนทั้งปวงก็ยอชคในหตจให้มาก
 นกเกินวิไสยมนุษย์ ไป ในหตจเตินทางไหนก็เตินอยู่ทางเตยจ นึงอยู่ ที่
 ไหนก็นงอยู่แห่งเตยจ เตื่อก็ ไร่กรยาเป็นอยู่ใหญ่ ไร่ตุงบั้งชานากนก็

ไม่ใคร่จะเด่นจะหวั่นกับใคร ไม่ให้ใครนั่งใกล้ ฝ่ายคนทั้งปวงก็หมอบเฝ้า
 อยู่แต่ใกล้ ๆ ทูลได้แต่ตั้ง ๆ คอยฟังพระราชโองการ มารพระบัณฑูร
 สรุปลิงหนาทอยู่แต่ห่าง ๆ เมื่อจะครีตพระสุรเสียงก็ ไฉ่ว่างว่างสิงหนาท
 ตระหวาดแหวด ได้แต่สนับสนิมกักก้องท้องพระโรงไชย จนผู้หมอบเฝ้า
 อยู่แต่ใกล้ ๆ ฟังไม่ใคร่จะได้ยินถนัด เมื่อครีตอย่างหนึ่งได้ ยืนไปอย่าง
 หนึ่งก้ม เมื่อมีขอกตเหตุการฤทธิราชการใด ๆ ควรจะกราบทูลให้ ทราบ
 จะกราบทูลได้ ก็เป็นอันยาก ผู้น้อยค้อยคอยผู้ใหญ่ ไพรีค้อยคอยผู้ดี
 ค้อยคอยช้อยคอย โอกาศค้อยค้อยท่วงค้อยที่ ต่างทคองหาหมอดูฤาหาฤกษ์หายาม
 ไบบอกมาแต่หัวเมือง ฤาเรื่องราชคตถอยความ ที่ควรจะกราบทูลแล้ว
 เจ้าพนักงานก็แก้ แล้วไซเล่าเก็บเอาแต่ความที่ควรชนกราบทูลพระกรุณา ราช
 งานราชการสารพัดทุกอย่าง ที่กราบทูลอยู่แทบทุกวันนั้นก็มาเก็บเอาเป็น
 เป็นพันไป เมื่อจะมทเสด็จไปแห่งใดค้ำบตใด ก็หมายแล้วหมายเล่า
 ตระเตรียมสนนหนทางอยู่ฤาหลาย ๆ วัน ถึงอะไรจะไม่ชอบพระเนตร
 พระกรรณ ก็ได้ถอนค้อยไปเสียให้ห่างให้ใกล้ เมื่อเวลาเสด็จก็มีจุก
 ช้อยค้อยมวงเกณฑ์แห่งเกณฑ์เห็นแน่นนั้นไป แพเรือน โรงงานฤาประตูบ้าน
 ราษฎร ก็ให้ปิดหมดไม่ให้เห็นตัวคนทมิใช้ราชการ การที่ในหลวง
 ใด้ยศแต่เจ้าพนักงานยอยศแก่ในหลวงใหญ่ยิ่งนักอย่างนี้ เมื่อรำพึงไปก็ไม่
 ควรเข้าใจว่าเปนดี เพราะเปนอนถิตอดค้อยห่างตลอดค้อยเดินไป ถ้าหาก
 ว่าจะมีค้อยค้อยช้อยค้อยกต่างทาง จะช้อยค้อยในเรือนแพ โรงงานที่ปิดก็ช้อยค้อยได้
 เมื่อเสด็จมาใกล้จะค้อยค้อยออกมา ทหารเห็นงาฤาเรือตงทให้ไปแล้วจะกลับ
 มาช้อยค้อยทั้นฤา จุกช้อยค้อยมวงก็ไปจุกช้อยค้อยตงค้อยอยู่ สองคนสามคนที่ปาก

ครอบเกล้าคตอง ที่เห็นอยู่ โถง ๆ นำโรงนำบ้านที่ปิดอยู่ คตอตสองข้าง
 ต้นน ฤาแพคคตสองข้างแม่น้ำ กองตระเวรแต่พวกคตอมวงมีแต่กำขับ
 ให้ บัดกล้วคาตองอย่างเดยว หาได้ มีใครมันเห็นฤานักสักชนจิศร์ หนึ่งไม่
 ว่าราชที่ศฤฤาคนเสี้ยจริตคนเมาจะซุ่มซ่อนอยู่ในโรงเรือนที่ปิดอยู่นั้นได้
 ก็การท ในหลวงแต่ตั้งพระราชดำเนนเข้าออกมาไปอยู่ แต่ทางเดยว แต่
 ประทับเสด็จนั่งแต่แห่งเดยวแต่ทเคย ไม่เสด็จยกย้ายแต่ประพาศข้าง โนน
 ขางนบวงเตย แดจระมทเสด็จไปใหม่บ้างบางครั้งบางคราวคตองทอด โอนต
 ปาตหมายก่อน ถึงกระนั้นเสด็จก็แต่ทางที่เคยเสด็จ ประทับก็แต่ถิ่นที่เคย
 ประทับนั้น เมื่อเป็นดังนคนทงปวงตงแต่ชาราชการ แดทหารรักษา
 พระองค์ออกไปจนราษฎร เมื่อรู้ว่าทางไรจะไม่เสด็จพระราชดำเนน จะเป็น
 ทดบพระเนตรพระภรรณแต่ด ก็ทำสภปรก โส่มมเกตื่อนกตาดไปด้วยนุคร
 ด้วยคุณน้ำหมากผู้นฝอย แดปล่อยให้ ทนนี้ ๆ ชำรุดซุด โขม ไม่มีใคร
 คอยระวังดูแต่แก้ ไช มีแต่ทำให้ รุง ๆ รัง ๆ เป็นที่น่ากล้วจะให้เกิดไฟ
 เกิดเพลิง รกเรียวอย่างนมคตงแต่ในท้องพระโรง แดข้างท้องพระโรง
 ออกไป ดูตามกยงกว่าจิงเจ้าบ้านขุนนางแต่บ้านเรือนเค็รชฐูทิมทรพย
 การที่ท่ายศมากก็กลดจยเป็นอันทำตายยศไปเอง การทในหลวงได้ พระยศ
 ให้ เป็นตั้งน ผู้ ทนบก็ถือว่าในหลวงทรงพระสคป์ญญา ฤาถือตัวว่าเป็น
 ผู้รู้ เท่าทันพระราชดำริท ก็มักกระซิบกระซาบว่ากัน ว่าการทให้ เป็นตั้งนนั้น
 เพราะพระราชประสงค์จะมิให้ ผู้ ไตกล้ากราบทูต กต่าวโทษพระเจ้าลูกเธอ
 ฤาชาราชการที่ทรงใช้ ชิต ด้วยทรงพระกรุณาจะยอยศยกฉาศนาเจ้านาย
 แดชาราชการพวกนั้น ให้ มผู้ ยายเฆงเกรงกลดนมถือเจริ ญยงชนไป

ก็คงมีรูปร่างใจตงนี่ ก็จะถูกต้องอยู่ในบางที่บางคราว เมื่อเวลาพระเจ้า
 แผ่นดินไว้ พระองค์ จักรพรรดิพระสัคนีญา เป็นขงเบ้งบังทองในเมืองไทย
 ฤาประกอบไปด้วยปรกตทชาววัดเวยกอยู่ว่า พระชคตยมายานั้น แค่นี้
 จะไม่ไปทุกเมื่อทุกคราว ถึงเมื่อเป็นตงนี่ พระราชประสงค์ นนก็ไม่
 ควรจะสรรเสริญ เพราะไม่เป็นคุณแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั่วหน้าไป กฎหมาย
 แดงธรรมกัสน์ ๆ ยาว ๆ ช่าง ๆ คำ ๆ ไป ก็การประพศุคราชอศรัยยศ
 ให้เพททุลถ้อยความยากนั้น ทำให้เสียเวลาบ้าง ทำให้หุดคเล็กไปเสียบ้าง
 เมื่อถ้อยความเหตุการสิ่งใดควรจะกราบทูล ก็ไปคอยช่งคอยท ให้ชาวฉนไว้
 ความได้ กราบทูลล่วงเวลานั้น ถ้าเป็นความจะต้องชำระจับตัวผู้ร้ายผู้ผิด
 ทำโทษ ผู้ร้ายผู้ผิดก็จะหนีไปเสียได้ ฤา สิ่งของจะเสือกไล่ไปเสีย
 ล่าบลัญญ ฤา ความควรจะสืบพยาน ผู้จะสืบความก็จะได้ ช่ง เพื่อจะ
 ชักซ่อมพยานให้เสียความไป เมื่อคอยกราบทูลอยู่นานไม่ได้ ช่งแล้ว
 หลายวันหลายเวลา ผู้จะกราบทูลเห็นว่าเกินกำหนดแล้วก็กระตาคไปเสีย
 ก็กตบเกลื่อนถ้อยความนั้นให้สูญหายไป ปลดปล่อยประตระความผู้ต้องพิพาท
 ต้องจับเสียให้ เป็นเด็กความหายไป ครั้นเมื่อเป็นตงนี่ ก็เป็นอันถูกต้อง
 แก่คำโบราณว่า ชิ่ง โพรงให้ กระรอก ผู้บงอาจนั้น ๆ ทั้งคนโกธ คนโกธ
 ทั้งข้าราชการแต่คำเจ้าบ่าวชุนนางก็หาใครจะเกรงพระราชอาญาไม่ จะทำ
 อะไรก็ทำได้ ทำเอา เมื่อมีผู้ใดรู้ ได้ เห็นแล้วเป็นอันมาก เมื่อการเป็น
 หน้าที่ของผู้ใดนำความนั้นชนกราบทูลง่าย ๆ ท่านทั้งหลายทั้งปวงที่เป็น
 ผู้ใหญ่มีวาศนามลกกกว่าผู้ กราบทูล ก็ว่าเกินหน้าเกินตาไม่บอกกล่าวแต่
 ชานก่อน ที่วาศนาเล่นของผู้ กราบทูล ก็บ่นว่าไม่ปรึกษาหาฤา ที่วาศนา

ตากว่าผู้ ทกราบทูลก็พากันขำขันนินทา ว่าผู้กราบทูลปากไวปากเบาปากบอน
 เราทั้งหลายผู้น้อยระงังศอวาท ก็เมื่อทงสามเจ้าพวก ก็อยู่ใหญ่กว่าแต่
 ผู้เลื่อมใสผู้ ตาจาศ์นากว่าผู้ กราบทูลชออคคเนอความนั้น ประพฤค้อย่างนี้
 พุดอย่างนหลายครั้งหลายหนเข้า ผู้ที่เป็นข้าราชการไม่พอใจจะให้ท่าน
 ผู้หตุก็ผู้ใหญ่ซึ่งซึ่ง แด่เพื่อนข้าราชการด้วยกนศเคยนนนทาแต่ว การพอ
 จะนงกนง ไปเสีย ถ้าถ้าจะกราบทูลตงได้ ก็ลดหย่อนผ่อนไป ครั้นเป็น
 ตงนก็ยงเป็นชองเปนทาง โตใหญ่ ที่จะให้ เจ้าขุนมูลนาย ฤาญาตพี่น้องพวก
 พองของผู คองพองคองพพาทนนมาว่า ถ้ามีจาศ์นาก็ว่ากถ่าวชอร้อง
 ก้าจาศ์นาน้อยก็เสียเงินทองจุกยา ขอแก่เจ้าพนักงานมหาดไทยกระธาใหม่
 กรมท่า ให้ บัดความ โน โบบอกหัวเมืองเสีย ไม่กราบทูลพระกรุณา
 ฤาจะกราบทูลก็แก้ ไซ ยักย้ายตัดแปดงแผดงหนักเปนเบาอ่อน โอนไป
 ด้วยความยำเขงเกรงกตังโภยอนาคคมากกว่าโภยประจุนั้น แดเห็นแก่เงิน
 ทองสินบนชองก้านั้น ทำราชการแผ่นดินให้ เตือนเบือนเตอะเปอะไปเท่าไรแต่
 เห็นรู้อยู่ ด้วยกันไม่จริงฤา ถึงการอื่น ๆ เปนการในพระนครที่เจ้าพนักงาน
 นน ๆ คอกรมเมืองกรมวังตำรวจรักษาพระองค์ เจ้านาที่อยู่ ตอมวงตอมพระ
 ราชวัง ถ้าทำจางเจ้าทนายเรื่อนฝ่ายโนใด ๆ กิด ก็เปนเช่นนเหมือนกัน
 ต้วนแล้วไปด้วยความเดินเตอ โดเต เหมือนเหตุโรมชนแปดกหุบถาดคา
 ก็เห็นว่าเกยวชองเขาทแข่งที่แรง เปนที่น่ากตังว่าจะเปนแดนไทยไปกายหน้า
 ไม่ออกปากกระดากตงได้ โดยมิข่าเจ้าเขามาขมา ในพระราชวังชั้นในก็ไม่
 มีใครจับ โดยจะมีเหตุประหตาด ๆ ถ้ามีผู้จับฤาผู้ พอง เจ้าหน้
 มูลนายก็มาคานร้องตามขอถ้อยความให้ ลูญไปเปนหลายเรื่องหลายราย จน

ถึงข้าค่างกรมเขามาทูลขอพระราชทานเงินบาทเจ็ดปดเกือบตาย ข้าพเจ้า
 เจ้านายมาแก้ไขให้ความสัญญาไป ไม่ได้ กราบทูลก็เคยมีมาเป็นคัวอย่าง
 ถ้าจะช้จะอ้างไปก็คงจะได้ เห็นจริงเป็นหลายเรื่องหลายราย พระเจ้าแผ่นดิน
 ในเมืองไทย ท่านทั้งหลายทั้งปวงมาประพฤติให้ เป็นแต่พระองค์เองด้วย
 ความไว้วางใจมากนัก ก็มาขอมเป็นเช่นพระประธา นขัดสมาธินั่งแท่นสูงอยู่ ใน
 พระอุโบสถ ตั้งแต่แรกก่อฤาแรกหล่อแรกตั้งมาจนวันนี้ทำตายลำบากไปไม่
 ได้ ออกไปนอกพระอุโบสถเลย ไม่ได้ นั่งโกศใครเลย ถึงจะ ไปมาไหว้ กราบ
 ก็อยู่แต่โกศ ๆ พระนครเต็มไปอยู่ ก็ไม่เห็นอะไร พระกรรมห้อยถึง
 พระองค์สักไม่ได้ ยื่นอะไร ก็ด้วยเหตุที่เป็นอย่างนี้ ก็เป็นที่เดินเตื่อ โดเต
 รอบไป ก็ถูกหมายมณเฑียรบาลที่ว่าแข็งแรงนั้น ก็เป็นแค่ของโบราณ
 เข็นไว้ ใครได้อ่านบ้างฤาได้ ฟังบ้าง ก็เป็นแค่บันทึกออกอว่ากฎหมาย
 เก่าของท่านแรงหนอเท่านั้น ไม่มีใครถือตามมานานแล้ว
 ก็เมื่อเหตุมวนกรงน ต่อมวงคงแคชนอกเข้ามาจนถึงทหารในซ้าย
 ก็พากันเพ็ดตเพ็ดนด้วยหลับนอนเล่นเตื่อเสียหมด ห้ามใครทักทายไม่
 พระยาบุรุษรัตนกนิ ไซศวพนักงานเต็มดอก เป็นแค่ลงไปอยู่ ท้ายเรือปลัดตั้งก็
 สำหรับใช้ ส้อย ก็ซึ่งทักทายจนเตื่อถึงทหารให้จับตัวนั้น ก็มีความชอบ
 หนักหนาแล้ว พระวิสุทธโยธามาตย์เมื่อได้ ยื่นพระยาบุรุษรัตนกนิ
 ก็ร้องถามออกไป ครั้นไม่ตอบก็พร้อมกันกับพระยาบุรุษรัตน ไซ ให้ขุนพรหม
 รักษาแตรขุ่นหมื่นไปจับมีความชอบ ยื่นซึ่งพระยาบุรุษรัตนจับได้ตัวคนแล้ว
 แตรมอบให้กรมวังคุมตัวไว้ ไม่เห็นแก่ผู้ ผิดปล่อยปลดระวางไปเสียหนัก
 ความชอบอยู่แล้ว แต่ซึ่งพระยาบุรุษรัตนกับเจ้าพนักงานจับตัวคนได้ แล้ว

แต่นิ่งความไว้ถึง ๘ วัน ๓๐ วันไม่กราบทูลพระกรุณา แต่ไม่กราบเรียน
ผู้หัดก็ผู้ใหญ่ ก็มีความผิดอยู่ เป็นที่เห็นไปว่าเป็นผู้ จะคอยรับสั่งนับต
แต่ผู้ผิด ก็หาความชอบแต่ผู้ มีฉานาบรรดาศักดิ์ ที่มาขอความ
เรื่องนั้นในหลวงไม่ได้ทราบ แต่ปากข้างน่าข้างในผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้
ควรจะทูลฉลองเลย จะเข้าไปให้เห็น โดยวิเสศ ท่านผู้ใหญ่ว่านางข้าง
ในซึ่งลงไปกำกับอยู่ในเรือบลดงก็ เมื่อเกิดเหตุจับกุมกันได้ เห็นแล้ว
ก็ควรจะว่าชนให้ทราบในเวลานั้น ถ้าเมื่อข้างในไม่ว่า ก็ควรที่พระยา
บุรุษรัตนเป็นผู้ให้จับ แต่พระยาราชสงคราม พระวิสุทธโยธามาตย์ ซึ่ง
เป็นเจ้านาที่ผู้จับ ก็ควรจะว่าชนให้ทราบในเวลานั้น ก็ถ้าไม้มของพระยา
บำเรอก็คดี พระยาอนุรักษราชมนตรี พระยาภูบาลบวรเทโวกรมวิจิ
ผู้รับตัวคนจำไว้ ก็ควรจะฉลองชนให้ ในหลวงได้ทราบตามเหตุที่เป็น
ก็ความเรื่องนั้นไม่มใครว่ากล่าวชนเลย นิ่งความเงี้ยวไปถึง ๑๓ วัน ค่อ
มหาดเล็กมาพูดกันชนด้วยเรื่องนั้น ครั้นได้เลี้ยงไต่ถามความจึงได้ทราบ
ประจักษ์ จึงได้เห็นว่าพวกมหาดเล็ก ที่มาพูดชนให้ความทราบนั้น
มีความชอบ ก็ถ้าจะถืออย่างเก่าใช้ กานกฎหมายมแต่ลงอาญา เจ้านาที่
ผู้รักษาซึ่งประมาทนั้น ด้วยโทษเล่นนอกกับผู้ตวงเกิน ผู้ที่จับก็คิดจะไม่ได้
รางวัลมาก ๆ ให้เป็นที่ยินดีแล้ว ถ้าการไปภายนอกเจ้าพนักงานผู้รักษานาที่
เมื่อรู้ว่าคนกล่าวอาญาหมดไม่มใครตวงเกินแล้ว ก็คงจะเดินเตอเหมือน
อย่างเช่นเป็นมาแต่หลังตั้งว่าแล้ว เมื่อมีผู้เดินเข้ามาเจ้านาที่ปลายทางจับได้
เหมือนอย่างเช่นครังนี้ ผู้จับได้ กิด ข้าราชการตามตำแหน่งอนกิด

ก็จะส่งตำรวจนำทศนทาง ซึ่งเดินเลื้อยประมาทนั้นอยู่ ก็จะพากันกดบ
 เกือบบีตความเสียหายจะไม่จับกุมกัน จะทำให้ ผู้ ผิดทั้งปวงนั้นพดอยรอดตัว
 ไปด้วย ข้าราชการตำแหน่งอื่นก็จะเกรงใจผู้ เดินเลื้อยแต่ผู้ ปลดอยทั้งปวง
 ก็จะไม่ มีผู้ ไต่ถามต่างเพททุสซนให้ ความทราบเสย การก็จะเคยค่อ ๆ ไป
 เพราะคงนั้นจึงได้ คกรางวัด ให้ มหาตเล็กสามนาย ซึ่งมาพูดกันให้ความ
 ดงขนน ผู้ ที่พูดซนก่อนได้ รางวัดร้อยยี่สิบบาท ผู้ ที่พดอยพูดต่อไป
 สองนาย ๆ ๑๐๐ บาท รวมรางวัดมหาตเล็กสามนายเป็นเงินสี่ชั่ง แล้ว
 คิดเงินไว้ ให้ พวกททททททชน แดพวกที่จับได้ ได้ แดสามชั่ง เพราะบีต
 ความเสียหายถึง ๑๓ วันไม่ว่าชน ถ้าอาชนในวันนั้นๆวันอื่น ในเวลาอันควร
 ไม่ มีผู้ อื่นมาว่าก่อน รางวัดทั้งเจ็ดชั่งก็จะได้ แดพวกจับทั้งสิ้น ก็เงิน
 รางวัดเจ็ดชั่งนี้ ให้ คิดเฉลี่ยปรับเจ้านาที่ผู้ รักษาตศนทางให้ ใช้ จงครบ
 ว่า โดยวิเสศพวกทหาร ในซ้าย ซึ่งอยู่ ทายเรือบตตงกนหมความผดมาก
 เพราะอยู่ โทต ไม่จับไม่ห้ามไม่ร้องออองชน เจ้านาที่ ๆ อยู่ห่าง ๆ
 ออกไปนั้นเป็นผู้ ผิดน้อย เพราะควรจะคิดเห็นวาเรือชงเขามา นั้น เป็น
 เรือขาราชการเขามา รักษาตศนใน ฎาเจ้าของเรือชบวนตอยกระทงตาม
 พนักงานตอกกรรมัง ถึงกรรมนี้ไม่พนผด เพราะไม้ไค่ถามททททท
 ปลดอยให้ ลวงเขามาง่าย ๆ เหตุจึงบังเกิดมี ควรเสียพิไนยใช้ รางวัด
 บ้างเล็กน้อย แดพวกทหาร ในซ้ายนายเรือบตตงกนหมให้ เสียมาก ให้
 พระยาอโทยรณฤทธิ์เฉดัยพิไนย ใช้ รางวัด โดยสมควรแก่โทษหนักเบา
 นั้นเกิด เมอการอย่างนั้นเป็นธรรมเนียมลง โทษเจ้านาที่ผู้ เดินเลื้อยปลดอย
 ให้ เหตุบังเกิดมี ก็จะเป็นอันเบาตงกว่าอย่างเก่า ที่ว่าให้ ทำ โทษเสมอ

กับผู้ที่ตวงนั้น เพราะเห็นว่าจะทำโทษเสมอกับผู้ที่ตวงหาควรมิ เพราะไม่
ได้เป็นใจเข้าคิดกับผู้ที่ตวง เป็นแต่โทษความประมาทอย่างเดียวก ก็เมื่อ
ผู้เดินเตล็ดต้องเสียพินัยอย่างนั้น จะเก็บเงินพินัยไว้ในพระคลังหลวงก็คิด
ๆ จะซื้อทรายปราชไปรยตามถนนก็คิด ไม่มีรางวัลแก่ผู้จับผู้ตวงแล้ว ข้า
ราชการตำแหน่งอนกิด ก็จะมีปากันส่งตำรวจแต่เกรงใจพวกที่จะต้องเสียพินัย
นั้นไป ก็จะไม่กลบเกลื่อนแต่อนกิดความเดียวอย่างก่อนนั้น เมื่อมีรางวัลแก่
ผู้จับแต่ผู้ใด ๆ เป็นพนักงานก็คิด มีใช้พนักงานก็คิด ชิงนำเอาเหตุคดีนั้น
มากล่าวนั้นให้ทราบอย่างคร่งน เป็นอย่างตงนแล้ว เห็นว่าผู้ที่จะไม่
อยากได้เงิน ด้วยเกรงใจส่งตำรวจที่จะต้องเสียเงินนั้นไม่มี เพราะเห็น
กริยาของคนทุกวณน อยู่ที่ใดใด เงินแต่จกรู ๆ กันไปช่วยกันชวนชวายไป
ต่าง ๆ อย่างขมขมกันแย่งชนกัตบพฤษ เมอทั้งทาน ไม่ส่งตำรวจแก่พวก
ต้องเสียเงินเลย เพราะบ้านเมืองทุกวณน ผู้ที่หอมไปอยู่นั้นมาก ๆ
ให้เรียกพินัยไว้ ซื้อทรายปราชไปรยท้องสนามซึ่งหนึ่ง ตั้งแต่ตั้งญญาได้ทำ
แล้วกับชาวต่างประเทศ ก็ได้กำหนดว่าถ้าผู้มีความผิดชนอยู่ในชาวต่าง
ประเทศ กงสุลต่างประเทศจะทำโทษให้ ถ้าชนอยู่ฝ่ายสยาม เจ้า
พนักงานฝ่ายไทยจะทำโทษให้ กำหนดนั้นจึงเป็นแบบอย่างต่อมา ถ้าผู้ม
ความผิดชนในพระบรมมหาราชวัง ให้ชำระในพระบรมมหาราชวัง ถ้าชน
ในพระบรมราชวัง ให้ชำระในพระบรมราชวัง ถ้าชนทั้งสองฝ่ายเจือปนกัน
ให้พร้อมกันทั้งสองฝ่ายมาชำระให้ แต่พวกนั้น แดการทงนอายสอนเป็นต้นเหตุ
บังคับให้ พวกอายสอนตวงเกิน เข้ามาถึงหน้าเรือพระที่นั่งบดตงก็ กมความผิดมาก
ให้ตงพระราชอาชญาเขยอน ๓ ยก ๘๐ ที่แล้วส่งจำไว้ ณคุก หมั้นนพระราช

บุครารักษ์ มีความผิดต้องเข้ามาด้วยกับอายส์อน ให้ลงพระราช
 อาชญาเขียนสองยก ๖๐ ที่แล้วส่งจำไว้ ณคุก อ้ายแดงอ้ายแดงอ้ายหม
 มีความผิดต้องเข้ามาด้วยกับอายส์อน ให้ลงพระราชอาชญาเขียนคนละ
 ๕๐ ที่แล้วส่งไปจำไว้ ณคุก นายสุจินตามีความผิดขอเป็นผู้ ส้มคบเตยงตุรา
 ให้อายส์อน อ้ายเป็ดย่น อ้ายท้อมกั้น ให้เร่งเงินพิไหยให้ครบแล้วส่งไป
 จำไว้ ณคุก หม่อมราชวงศ์เฉือน หม่อมราชวงศ์จิบ แดกตบ อีบัว ซึ่งมี
 ความผิด ต้องพระราชอาชญาออกไปจากประตูข้างฉนวน ให้ลงพระ
 ราชอาชญาเขียนคนละ ๕๐ ที่แล้ว ให้ชายชู้ๆ บิดามารดาเอาเงินมาใช้ ให้
 นายเงินแล้วรับตัวไป หม่อมราชวงศ์เส็งยม ซึ่งต้องพระราชอาชญา
 บุคคลใน โรงละครท้องสนามไชยผิดมาก ให้ลงพระราชอาชญาเขียนสอง
 ยก ๖๐ ที่แล้วให้นายเงินใช้เงิน $\frac{๑๐}{๑}$ เป็นรางวัลแก่ผู้ ไปห้ามแล้วให้เจ้ามือ
 รับตัวไป นายเอี่ยมรองสนอง ซึ่งทำชู้กับหม่อมราชวงศ์จิบ แด่นายเงิน
 นายพัน ซึ่งทำชู้กับอีบัวอเนยอับญอนนทาศมไซคนหลวง ให้ยกโทษแต่
 ให้ ใช้เงินค่าตัวอิตาศ ให้แก่นายเงินแล้วรับตัวอิตาศไป.

พระราชปรีชกบ่อพระบาทสมเด็จพระบรมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์ธรรมาภินันท์ กรมหมื่นนเรศวริยราช
 สังกต คือพระบาทสมเด็จพระปวงเรนทราเมศวร มหิศเรศวรสังวร
 พระบรมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จเฉลิมพระราชมณเฑียร ในพระบรมราชวัง
 ในราชการที่ ๕ ในพระบรมราชวงษนพน พระองค์เป็นพระราชบุตรที่ ๕๐

ฎาอย่างหนึ่งเป้นที่ ๒๓ ตามจำนวนนับแต่พระองค์ ที่เป็นพระราชกุมาร ของ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ ๒
 ในพระบรมราชวงษนี้ แต่เป้นพระโอรสที่ ๓ ตามจำนวนซึ่งประสูติเป็น
 พระองค์ ฎาเป้นที่ ๕ ตามจำนวนซึ่งตั้งพระครรภ์ ในกรมสมเด็จพระศรี
 สตรีเยนทรามาตย์ ได้ตั้งพระครรภ์มาแต่เดือนอ้าย ปีเถาะนักษัตรนพศก
 จุศศักราช ๑๓๖๘ เป้นปีที่ ๒๖ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกย์ ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ซึ่งเป็น
 สมเด็จพระบรมชนกนารถ ยังเป้นสมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงอิศรสุนทร ในแผ่นดินนออยู่ ครั้นเมื่อพระราชบุตรพระองค์ น
 ตั้งพระครรภ์ ขึ้นได้ ๔ เดือน ก็ได้เสด็จเสอนกานันดรราชอัครวิษยศุขปราชา
 ภิเศก เป้นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในแผ่นดินนั้น ครั้นพระครรภ์ถวน
 ทศมาศก็ประสูติในวัน ๓ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีมโรงนักษัตรสมฤทธิศกจุศศักราช ๑๓๗๐
 เป้นปีที่ ๒๗ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เวธา ๕ นาฬิกา
 แต่เที่ยงคณวณน พระอาทิตย์สุกษยราชสิงห์ ๒๐ องศาพระตักขณาอยู่
 ราชสิงห์ พระเคราะห์ ๓, ๕, ๖, ทั้ง ๓ อยู่ร่วมราชกับพระตักขณาด้วย
 พระ ๒, ๕, สองพระเคราะห์อยู่ ราชกุมภเตงพระตักขณาพระ ๗, ๘, สองพระ
 เคราะห์อยู่ ราชตุลย์เป้น โยคแก่พระตักขณา แต่พระ ๓ อยู่ ราชกรกฎการ
 ประสูติครั้งน เป้นไปที่พระที่นั่งข้างในหลังควันตก พระราชวังเดิมปาก
 คตองบางกอกใหญ่ ครั้นนเรียกว่าพระบรมราชวังใหม่ อยู่ในกำแพง
 กรุงธนบุรีโบราณ เมื่อพระชนมายุพระราชกุมารพระองค์ นเป้นไปได้ ๓๓ เดือน
 หย่อนอยู่ ๗ วัน สมเด็จพระบรมชนกนารถซึ่งเป้นกรมพระราชวังบวรสถาน

มงคลในเวลานั้น ก็ได้เสด็จถึงกษัตริย์ราชบรมราชาภิเศกในวัน ๑๗ ๓๐ ค่ำ
 ปีมเสงนักษัตรเอกศก จุลศักราช ๑๓๗๓ พระราชกุมารพระองค์ นราชนรพาร
 ก็ได้ เสด็จเสด็จตามเสด็จสมเด็จพระบรมชนกนารถ มาในพระบรมมหาราชวัง
 แคว้น ๕ ๗ ๘ ค่ำ ก่อนแต่พระบรมราชาภิเศกขึ้นไปได้ ๓๐ วัน ทรงพระเจริญ
 อยู่ในพระบรมมหาราชวัง จนพระชนมายุได้ ๑๒ ชวบกัป ๖ เดือน ก็ได้
 รับมงคลการ ไล่กันต์ ในพระราชพิธีใหญ่ อย่างสมเด็จเจ้าสุทนต์
 เจ้าฟ้า ครั้นเสด็จพระบรมชนกนารถเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๕ ๗ ๘ ค่ำ
 ปีวอกกศกจุลศักราช ๑๓๘๖ พระราชกุมารพระองค์ นพระชนมายุได้ ๑๖ ปี
 ห้อยนอญเดือนกึ่ง ได้เสด็จกลับคืนไปอยู่พระราชวังเดิม ได้ทำราชการ
 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความชอบจึงโปรดทรง
 ตั้งให้ เป็นเจ้าฟ้าต่างกรม ปราบภูพระนามว่าเจ้าฟ้ากรมหมื่นศุภเลิศวิมล
 ได้บังคับบัญชาว่ากล่าวกรมทหารเมืงหน้าบนหลัง แลญวนอาษาบแซก
 อาษาจาม แลตลกแต่งกำปั่นเป็นเรือรบบางลำ แลได้รับอาษาราชการเป็นแม่
 ท่พอออกไปรบเมืองญวนครั้งหนึ่ง เมื่อปีฉลูนักษัตรศกจุลศักราช ๑๒๐๓
 เป็นปีที่ ๑๘ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นเมื่อพระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร ตั้งแต่เดือนย้ายมีจอ โทศกจุล
 ศักราช ๑๒๓๒ มา เสด็จสวรรคตในวัน ๕ ๗ ๕ ค่ำ มีคุณยังเป็นโทศก
 พระราชองษาอนุวงศ์แต่ท่านเดิมาบัด แลข้าราชการเป็นอันมากปลุกษาพร้อม
 ยอมถวายราชสมบัติแด่แผ่นดิน แต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าทั้ง ๒
 พระองค์ เพื่อว่าพระองค์ ใหญ่จะได้ รับพระบรมราชาภิเศกในพระบรมมหา
 ราชวัง แลพระองค์น้อยจะได้ รับพระบรมราชาภิเศกในพระบรมราชวัง พระองค์

ใหญ่^{๕๖}นั้นคือสมเด็จพระเจ้า^{๕๖}นงยาเธอเจ้า^{๕๖}ฟ้ามงกุฏ พระองค์^{๕๖}น้อยนั้นคือสมเด็จพระ
พระเจ้า^{๕๖}นงยาเธอเจ้า^{๕๖}ฟ้ากรมขุนองค์^{๕๖}เวศร์รังสรรค์ ท่าน^{๕๖}ทั้ง^{๕๖}ปวง^{๕๖}พร้อม^{๕๖}กัน^{๕๖}เชิญ^{๕๖}เสด็จ^{๕๖}
พระองค์^{๕๖}ใหญ่^{๕๖}เข้ามา^{๕๖}รักษา^{๕๖}พระบรมมหาราชวัง อยู่^{๕๖}แต่วัน^{๕๖} ๕ ๗ ๕ คำ^{๕๖}กับ^{๕๖}กัน^{๕๖}
ยังเป็น^{๕๖}โทษ^{๕๖}ก พระองค์^{๕๖}น้อย^{๕๖}ได้^{๕๖}เสด็จ^{๕๖}ไป^{๕๖}อยู่^{๕๖}ใน^{๕๖}พระบรมราชวัง^{๕๖}แต่วัน^{๕๖} ๖ ๗ ๖ คำ^{๕๖}
ปัก^{๕๖}นคร^{๕๖}ศึก^{๕๖}จุด^{๕๖}ศึก^{๕๖}กราช ๑๒๓๓ พระองค์^{๕๖}ใหญ่^{๕๖}ได้^{๕๖}เสด็จ^{๕๖}ถึง^{๕๖}ถวิชัย^{๕๖}ราช^{๕๖}รับ^{๕๖}พระ
บรมราชา^{๕๖}ภิเศก^{๕๖}ในวัน^{๕๖} ๕ ๗ ๖ คำ^{๕๖}ปัก^{๕๖}นคร^{๕๖}ศึก^{๕๖} จุด^{๕๖}ศึก^{๕๖}กราช ๑๒๓๓ ทรง^{๕๖}พระ^{๕๖}นาม^{๕๖}
ใน^{๕๖}พระสุพรรณ^{๕๖}บัตร^{๕๖}ว่า สมเด็จพระ^{๕๖}ปรเมน^{๕๖}ทรม^{๕๖}หาม^{๕๖}งกุฏ สุธ^{๕๖}ธ^{๕๖}สม^{๕๖}ม^{๕๖}ค^{๕๖}เท^{๕๖}พ^{๕๖}ย^{๕๖}พ^{๕๖}ง^{๕๖}ษ^{๕๖}
วง^{๕๖}ชาติ^{๕๖}ศ^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}ก^{๕๖}ษ^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖}ย^{๕๖}ย์ ว^{๕๖}ร^{๕๖}ช^{๕๖}ติ^{๕๖}ย^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ษ^{๕๖}น^{๕๖}ิ^{๕๖}ก^{๕๖}โร^{๕๖}ต^{๕๖}ม จาก^{๕๖}วัน^{๕๖}ศ^{๕๖}บ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ห^{๕๖}า^{๕๖}จ^{๕๖}ักร^{๕๖}พ^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}ติ
ราช^{๕๖}สัง^{๕๖}กาศ บ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ธ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ิ^{๕๖}ก^{๕๖}ม^{๕๖}ห^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ชา^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ช^{๕๖}บ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}น^{๕๖}าร^{๕๖}ถ^{๕๖}บ^{๕๖}พิ^{๕๖}ตร พระ^{๕๖}เจ^{๕๖}อ^{๕๖}ม^{๕๖}เก^{๕๖}ต^{๕๖}้า
เจ้า^{๕๖}อยู่^{๕๖}ห^{๕๖}ิว เป็น^{๕๖}พระ^{๕๖}เจ้า^{๕๖}แผ่นดิน^{๕๖}สยาม^{๕๖}ใหญ่^{๕๖}ที่ ๕ ใน^{๕๖}พระ^{๕๖}บรม^{๕๖}ราช^{๕๖}วง^{๕๖}ษ^{๕๖}น
จึง^{๕๖}โปรด^{๕๖}ให้^{๕๖}ตั้ง^{๕๖}การ^{๕๖}พระ^{๕๖}บรม^{๕๖}ราชา^{๕๖}ภิ^{๕๖}เศก^{๕๖}ใน^{๕๖}พระ^{๕๖}บรม^{๕๖}ราช^{๕๖}วัง แล้ว^{๕๖}พระ^{๕๖}ราช^{๕๖}ท^{๕๖}าน
พระ^{๕๖}บรม^{๕๖}ราชา^{๕๖}ภิ^{๕๖}เศก^{๕๖} มี^{๕๖}พระ^{๕๖}นาม^{๕๖}ใน^{๕๖}พระ^{๕๖}สุ^{๕๖}พ^{๕๖}ร^{๕๖}ณ^{๕๖}บั^{๕๖}ตร^{๕๖}ว่า สม^{๕๖}เด^{๕๖}็จ^{๕๖}พระ^{๕๖}ป^{๕๖}ว^{๕๖}เร^{๕๖}น^{๕๖}ท^{๕๖}ร
รา^{๕๖}เม^{๕๖}ศ^{๕๖}ร ม^{๕๖}ห^{๕๖}ิศ^{๕๖}เว^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖}รัง^{๕๖}ส^{๕๖}ร^{๕๖}ร ม^{๕๖}ห^{๕๖}ัน^{๕๖}ค^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}เด^{๕๖}ไซ ไช^{๕๖}ย^{๕๖}ม^{๕๖}โ^{๕๖}ฬ^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}ค^{๕๖}ุ^{๕๖}ณ^{๕๖}อ^{๕๖}ตุ^{๕๖}ย^{๕๖}พิ^{๕๖}เศ^{๕๖}ศ^{๕๖}
ส^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}พ^{๕๖}เท^{๕๖}เว^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}น^{๕๖}ุ^{๕๖}ภ^{๕๖}ิ^{๕๖}ษ^{๕๖} บ^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}จ^{๕๖}ุ^{๕๖}ต^{๕๖}จ^{๕๖}ักร^{๕๖}พ^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}ติ^{๕๖}ราช^{๕๖}สัง^{๕๖}ก^{๕๖}าศ บ^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}ธ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ิ^{๕๖}ก^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ช^{๕๖}
บ^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}น^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}ถ^{๕๖}บ^{๕๖}พิ^{๕๖}ตร พระ^{๕๖}บ^{๕๖}ิน^{๕๖}เก^{๕๖}ต^{๕๖}้า^{๕๖}เจ้า^{๕๖}อยู่^{๕๖}ห^{๕๖}ิว โปรด^{๕๖}ให้^{๕๖}รับ^{๕๖}พระ^{๕๖}บรม^{๕๖}ราช^{๕๖}โ^{๕๖}ง^{๕๖}การ
อย่าง^{๕๖}สม^{๕๖}เด^{๕๖}็จ^{๕๖}พระ^{๕๖}เจ้า^{๕๖}เอ^{๕๖}ก^{๕๖}า^{๕๖}ท^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖}ถ ใน^{๕๖}แผ่นดิน^{๕๖}สม^{๕๖}เด^{๕๖}็จ^{๕๖}พระ^{๕๖}ม^{๕๖}เร^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ห^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ช^{๕๖}เจ้า
ศรี^{๕๖}กรุง^{๕๖}ศรี^{๕๖}อยุธยา^{๕๖}เก่า พระ^{๕๖}บาท^{๕๖}สม^{๕๖}เด^{๕๖}็จ^{๕๖}พระ^{๕๖}บ^{๕๖}ิน^{๕๖}เก^{๕๖}ต^{๕๖}้า^{๕๖}เจ้า^{๕๖}อยู่^{๕๖}ห^{๕๖}ิว เมื่อ^{๕๖}ได้
พระ^{๕๖}บรม^{๕๖}ราชา^{๕๖}ภิ^{๕๖}เศก^{๕๖}แล้ว ได้^{๕๖}ทรง^{๕๖}ปฏิ^{๕๖}สัง^{๕๖}ข^{๕๖}ร^{๕๖}ณ^{๕๖}พระ^{๕๖}บรม^{๕๖}ราช^{๕๖}วัง ซึ่ง^{๕๖}ข^{๕๖}า^{๕๖}ว^{๕๖}ตุ
ท^{๕๖}ลุ^{๕๖}ท^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}อยู่^{๕๖}แต่^{๕๖}ก่อน แก^{๕๖}ไซ^{๕๖}ให้^{๕๖}ง^{๕๖}า^{๕๖}ม^{๕๖}ตี^{๕๖}เป็น^{๕๖}ปร^{๕๖}ก^{๕๖}ต^{๕๖}ตั้ง^{๕๖}เก^{๕๖}า^{๕๖}ข้าง^{๕๖}ย^{๕๖}ง^{๕๖}ก^{๕๖}ว^{๕๖}า^{๕๖}เก^{๕๖}า^{๕๖}ข้าง
ได้^{๕๖}จัดการ^{๕๖}ท^{๕๖}ห^{๕๖}าร^{๕๖}แ^{๕๖}ค^{๕๖}เร^{๕๖}อง^{๕๖}ส^{๕๖}า^{๕๖}ท^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ว^{๕๖}ุ^{๕๖}ธ ส^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}พ^{๕๖}ร^{๕๖}ณ^{๕๖}ย^{๕๖}ุ^{๕๖}ท^{๕๖}โ^{๕๖}ป^{๕๖}การ^{๕๖}ข^{๕๖}น^{๕๖}ด^{๕๖}า^{๕๖}ห^{๕๖}รับ^{๕๖}แผ่นดิน
เป็น^{๕๖}อัน^{๕๖}มาก ได้^{๕๖}ทรง^{๕๖}สร้าง^{๕๖}เว^{๕๖}ือ^{๕๖}ร^{๕๖}บ^{๕๖}ก^{๕๖}ล^{๕๖}ไฟ ชื่อ^{๕๖}อา^{๕๖}ส^{๕๖}า^{๕๖}ว^{๕๖}ต^{๕๖}ร^{๕๖}ศ^{๕๖}สำ^{๕๖}ห^{๕๖}น^{๕๖}ง ชื่อ^{๕๖}ย^{๕๖}ง^{๕๖}ย^{๕๖}ศ^{๕๖}
อ^{๕๖}โย^{๕๖}ช^{๕๖}ณ^{๕๖}ิ^{๕๖}ยา^{๕๖}ตำ^{๕๖}ห^{๕๖}น^{๕๖}ง สำ^{๕๖}ห^{๕๖}รับ^{๕๖}พระ^{๕๖}น^{๕๖}คร เป็น^{๕๖}ค^{๕๖}ว^{๕๖}า^{๕๖}ม^{๕๖}ช^{๕๖}อ^{๕๖}บ^{๕๖}แก่^{๕๖}แผ่นดิน พระ^{๕๖}บาท

สมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว ทรงแต่ทรงพระเจริญไฉนมาจนถึงบึงออกโทศก
 จุดศักราช ๑๒๒๒ มีพระราชบุตรพระราชธิดาเป็นอันมาก นับได้ถึง ๖๓ พระองค์
 แต่สิ้นพระชนม์เสียแต่ยังพระเยาว์ ๓๓ พระองค์ ยิ่งคงแต่ ๓๐ เป็น
 พระองค์เจ้าชาย ๑๖ พระองค์ พระองค์เจ้าหญิง ๑๔ พระองค์ ทรงแต่
 ปลายปีระกาศักราช ๑๒๒๓ พระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระประชวรมีพระอาการต่าง ๆ ไปไม่เป็นปกติ ไม่สู้สบายพระองค์
 สืบ ๆ มา จนถึงเดือนหกมีผลลุปลศศักราช ๑๒๒๗ ทรงพระประชวรมาก
 พระกายทรุด ไทรมพระกำตั้งหย่อนลง แพทย์หมอบหลายพอกหลายเหต่าถวาย
 พระโอสถแก้ไขพระอาการคตายบ้างแล้วทรุดไปแต่ จนถึงวัน " ๒ " ค่ำ
 มีผลลุปลศศก เวลาเช้า ๓ โมงคือ ๘ นาฬิกาแต่เที่ยงคืนเสด็จสวรรคต
 เมื่อเวลาพระอาทิตย์ลึกลงอยู่ ราชธนูองศา ๒๕ คิตพระชนมายุตามพระจันทร์
 คคอย่างชาวสยามใช้ ได้ ๕๗ ปีกับ ๕ เดือนกับ ๕ วัน นับเป็นวัน ๒๐๘๔๓ วัน
 กับเส็ดอีก ๔ ชั่วโมง เมื่อทรงพระประชวรหนักใกล้จะเสด็จสวรรคตไม่ได้
 ทรงสั่งการอันหนึ่งอันใดให้ ตำบาศพระราชหฤทัย ได้วางพระราชอัทธยาไศรัย
 แลตั้งการทรงเช็ดขอเป็นหนังสือว่าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ซึ่งดำรงอยู่ใน
 ยุคศิธรรม จะทรงพระราชดำริห์แล้วดำรัสการทุกสิ่งทุกอย่าง ส้มควรแก่
 เหตุผล โดยยุคศิธรรมแตราชการแผ่นดิน ไม่ต้องทรงพระวิตก เพราะเคย
 เห็นการที่ชอบเป็นมาแล้วแก่หลังนับครั้งเป็นอันมาก

ท่านทงบ่วงอ่านเรื่องนี้แล้วจงปลงธรรมสังเวชเถิด ว่าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช
 เป็นความทุกข์สำหรับสังสารวัฏ ความตัดความอาลัยแลความกำหนัดในของ
 หลอยๆ พอจะออกจากทุกขทงบ่วงเป็นความตแท้ แล ภา

